

Realizacja ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Warszawa, październik 2013

Spis treści

I.	Wstęp	3
II.	Część ogólna	6
1.	Proces dostosowywania ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych do przepisów prawa międzynarodowego i europejskiego oraz Konstytucji RP	6
2.	Ogólny zarys systemu prawa autorskiego i praw pokrewnych w Polsce.....	11
3.	Reforma prawa autorskiego w Polsce – Forum Prawa Autorskiego.....	22
III.	Wybrane zagadnienia szczegółowe	25
1.	Zbiorowy zarząd prawami autorskimi i prawami pokrewnymi	25
2.	Komisja Prawa Autorskiego.....	37
2.1.	Wstęp	37
2.2.	Postępowania	38
2.3.	Finanse.....	41
2.4.	Zmiany legislacyjne	42
3.	Reemisja	43
4.	Publiczne odtwarzanie.....	46
5.	Korzystanie z utworów audiowizualnych – art. 70 pr. aut.	50
6.	<i>Droit de suite</i>	53
7.	Prawo autorskie w internecie	55
8.	Dozwolony użytek.....	60
8.1.	Dozwolony użytek osobisty.....	61
8.2.	Dozwolony użytek publiczny	66
8.3.	Implementacja prawa do wynagrodzenia za publiczne użyczenie egzemplarzy utworów (<i>public lending right</i>).....	72
8.4.	Dzieła osierocone.....	75
9.	Oplaty od czystych nośników i opłaty reprograficzne	77
10.	Ochrona praw autorskich i praw pokrewnych.....	81
10.1.	Pojęcie naruszeń praw autorskich i praw pokrewnych	81
10.2.	Egzekwowanie praw autorskich i praw pokrewnych na drodze cywilnoprawnej ...	85
10.3.	Przepisy karne.....	90
10.4.	Ekonomiczny wymiar zjawiska naruszeń praw własności intelektualnej.....	93
10.5.	Zespół do Spraw Przeciwdziałania Naruszeniom Prawa Autorskiego i Praw Pokrewnych	94
10.6.	Promocja legalnych źródeł.....	96
10.7.	Upowszechnianie wiedzy o prawie autorskim – portal internetowy MKiDN	98
10.8.	Europejskie obserwatorium do spraw naruszeń praw własności intelektualnej	99
10.9.	Potrzeba utworzenia sądu do spraw własności intelektualnej.....	101
10.10.	Raport specjalny 301.....	102
10.11.	Kontrola produkcji nośników optycznych	103
11.	Fundusz Promocji Twórczości.....	104
IV.	Podsumowanie	109

I. Wstęp

Rozwój technologii cyfrowych i internetu wpływa znacząco na sposoby tworzenia, wprowadzania do obiegu, dystrybucji i korzystania z utworów. Dzięki nowym mediom te same treści mogą być rozpowszechniane zarówno za pomocą tradycyjnych, jak i cyfrowych środków przekazu. Ten sam film możemy obejrzeć w kinie, w telewizji, na laptopie, tablecie, a nawet w telefonie komórkowym.

Jest całkowicie zrozumiałym, że odbiorcy kultury postulują poszerzenie dostępu do dóbr kultury, by można było zapoznawać się z utworami w dowolnym miejscu i czasie. Na przestrzeni ostatnich lat byliśmy jednak świadkami tego, jak nowe technologie z jednej strony tworzą szanse, a z drugiej mogą być źródłem zagrożeń. Korzystanie z dóbr kultury jest źródłem, z którego wypływa społeczna kreatywność. Kontakt z kulturą uczy wrażliwości i szacunku wobec odmiennych sposobów myślenia. Ma wreszcie niebagatelne znaczenie w procesie edukacji i w rozwoju nauk humanistycznych i społecznych. By kultura mogła się rozwijać, prawo powinno jednak także należycie chronić efekty aktywności ludzkiego umysłu i wyobraźni.

W przyszłym roku minie dwadzieścia lat od uchwalenia ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Od tamtej pory ustawa ta była wielokrotnie nowelizowana, co wynikało przede wszystkim z konieczności jej dostosowania do coraz bardziej rozbudowanych standardów międzynarodowych i europejskich. Obecnie przed ustawodawcą stoi kolejne – być może najważniejsze – wyzwanie, polegające na dostosowaniu prawa autorskiego do cyfrowej rzeczywistości.

Zadanie to nie jest łatwe. Niektóre środowiska – przywołując hasła o tzw. „otwartości” – próbują argumentować, że rozwój technologii wymaga podważenia podstawowych zasad służących ochronie twórczości. Argumentacja ta opiera się na błędnym przekonaniu, że przestrzeń internetowa jest szczególnym miejscem, w którym powinny ulec zawieszeniu podstawowe zasady, które akceptujemy w codziennym, społecznym życiu. Tymczasem w internecie działają prawdziwi ludzie i prawdziwi przedsiębiorcy, zarabiane są legalnie i nielegalnie prawdziwe pieniądze, a informacje udostępniane za pomocą sieci – czasem pozytywnie, a czasem tragicznie – kształtują realne, a nie wirtualne życie całych społeczności.

Polski przemysł kreatywny, jeśli ma być w dalszym ciągu zdolny do tworzenia różnorodnych dóbr uwzględniających specyfikę i tradycję polskiej kultury, potrzebuje

nowoczesnego, ale i skutecznego prawa autorskiego. Bez niego polscy producenci i różnego rodzaju dystrybutorzy dóbr kultury nie będą w stanie rozwijać swojej oferty i konkurować skutecznie ze swoimi odpowiednikami z państw, w których twórczość i jej legalna dystrybucja jest należycie chroniona. Jeszcze trudniej będzie im współzawodniczyć z tymi, którzy swoją działalność opierają na korzystaniu z cudzej twórczości bez zgody uprawnionych, bez ponoszenia kosztów i bez dzielenia się zyskami z tworzącymi cenne kulturowo treści. Nowoczesne prawo autorskie może dobrze służyć zapewnieniu miejsc pracy w naszym kraju, zasileniu polskiego budżetu i ułatwieniu polskim odbiorcom jak najszerzego dostępu do wysokiej jakości dóbr kultury.

Rozmowa o prawie autorskim wymaga przede wszystkim uwzględnienia wielu perspektyw i punktów widzenia. Punktu widzenia twórców kultury. Punktu widzenia podmiotów licencjonujących, w tym organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi. Perspektywy użytkowników komercyjnych chronionych treści. Wreszcie potrzeb odbiorców kultury. Każda z tych stron ma swoją rolę do odegrania w procesie tworzenia, dystrybucji i wykorzystania twórczości – aktywność każdej z nich wymaga współpracy z pozostałymi. Każda ma też swoje potrzeby.

Trudno osiągnąć rozwój w obszarach twórczych bez odpowiedniego wsparcia twórców w uzyskiwaniu właściwych dochodów z ich pracy. Trudno wspierać produkcję dóbr kultury i ich dystrybucję bez ograniczania skali aktywności podmiotów, które z bezprawnej eksploatacji cudzej twórczości uczyniły źródło stałego dochodu. Równie trudno myśleć o prowadzeniu działalności gospodarczej jako producent czy dystrybutor dóbr kultury, w najszerszym rozumieniu tego słowa, bez elastycznego, przejrzystego prawa, ograniczającego w miarę możliwości ciężary regulacyjne. Tylko takie prawo umożliwia płynną zmianę innowacyjnych modeli biznesowych, ułatwia nabywanie licencji, wreszcie może być stosowane – w przypadku sporu – w przewidywalny sposób przez sądy odpowiednio przygotowane do jego wykładni.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, odpowiedzialny w ramach polskiej administracji rządowej za realizację ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, a więc także reformę i unowocześnienie prawa autorskiego, koncentruje swoją aktywność w tym zakresie na pięciu podstawowych obszarach.

Po pierwsze stara się w swoich działaniach tworzyć warunki do spotkań i dyskusji, które umożliwiają rzetelne poznanie różnych punktów widzenia i różnych potrzeb. Szczególnie istotnym krokiem w tym kierunku było utworzenie Forum Prawa Autorskiego.

Po drugie, kreśląc konieczne zmiany, stara się ocenić skutki ekonomiczne i społeczne projektowanych regulacji. Szczególny nacisk należy bowiem położyć na ocenę, w jaki sposób zmiany technologiczne oraz nowe sposoby tworzenia i rozpowszechniania utworów kształtują kompetencje użytkowników treści, jak również wpływają na sytuację ekonomiczną uprawnionych, reprezentujących ich organizacji i dystrybutorów kultury. W tym obszarze niebagatelne znaczenie mają przygotowywane na zlecenie Ministerstwa analizy rynkowe dotyczące poszczególnych branż sektora kultury.

Po trzecie stara się w jak najszerszym zakresie rozpowszechniać wiedzę o prawie autorskim i konieczności jego ochrony, by dyskusja na ten temat opierała się na faktach i argumentach.

Po czwarte, w ramach swoich kompetencji, Minister podejmuje niezbędne bieżące działania mające na celu zapewnienie prawidłowego funkcjonowania rynku prawn-autorskiego w Polsce. Dotyczy to w szczególności nadzoru Ministra nad działalnością organizacji zbiorowego zarządzania.

Po piąte, wreszcie, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego stara się zapewnić, aby w dyskusji o reformie prawa autorskiego prowadzonej na forum europejskim i międzynarodowym głos Polski – jednego z największych państw Unii i największego państwa naszego regionu – był głośno artykułowany. Głos ten jest wyrazem troski o zachowanie różnorodności kulturowej w świecie zdominowanym przez działające globalnie międzynarodowe korporacje, dla których polska kultura jest głównie towarem i źródłem zysków, a nie dobrem narodowym istotnym dla milionów obywateli naszego kraju i ich narodowej tożsamości.

Niniejszy raport stanowi podsumowanie działań podejmowanych w ostatnich latach przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w powyższych obszarach. I choć poruszane w nim problemy – z punktu widzenia Ministra najważniejsze – zapewne nie wyczerpują bogactwa zagadnień związanych z prawem autorskim, to mam nadzieję, że pokazują dość dokładny obraz aktualnej sytuacji i stojących przed nami wyzwań.

II. Część ogólna

1. Proces dostosowywania ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych do przepisów prawa międzynarodowego i europejskiego oraz Konstytucji RP

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 ze zm.; dalej także jako „pr. aut.”) wdraża do polskiego porządku prawnego szereg wiążących Polskę przepisów prawa międzynarodowego i europejskiego.

Na chwilę obecną Polska jest stroną następujących konwencji międzynarodowych z obszaru prawa autorskiego i praw pokrewnych:

- Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych; Polska przystąpiła do Aktu paryskiego tej konwencji z dnia 24 lipca 1971 r. (Dz. U. z 1990 r. Nr 82, poz. 474);
- Powszechnej konwencji o prawie autorskim, zrewidowanej w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r. (Dz. U. z 1978 r. Nr 8, poz. 28);
- Międzynarodowej konwencji o ochronie wykonawców, producentów fonogramów oraz organizacji nadawczych, podpisanej w Rzymie dnia 26 października 1961 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 125, poz. 800);
- Porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (TRIPS), stanowiącego załącznik do Porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO), sporządzonego w Marakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 32, poz. 143);
- Traktatu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej (WIPO) o prawie autorskim, sporządzonego w Genewie dnia 20 grudnia 1996 r. (Dz. U. z 2005 r., Nr 3, poz. 12);
- Traktatu WIPO o artystycznych wykonaniach i fonogramach, sporządzonego w Genewie dnia 20 grudnia 1996 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 41, poz. 375).

Należy też odnotować dwie nowe konwencje wynegocjowane pod auspicjami WIPO, do których Polska najprawdopodobniej przystąpi wspólnie z Unią Europejską i pozostałymi państwami członkowskimi:

- Traktat WIPO o artystycznych wykonaniach audiowizualnych, sporządzony w Pekinie dnia 24 czerwca 2012 r. (Polska podpisała ten traktat w dniu 24 czerwca 2013 r.);
- Traktat WIPO w sprawie ułatwienia dostępu do utworów opublikowanych osobom niewidomym i niedowidzącym oraz osobom z niepełnosprawnościami uniemożliwiającymi im zapoznanie się z drukiem, sporządzony w Marrakeszu dnia 28 czerwca 2013 r.

Natomiast w zakresie prawa europejskiego Polska wdrożyła następujące dyrektywy:

- dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/24/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie ochrony prawnej programów komputerowych (będącą skodyfikowanym tekstem dyrektywy 91/250/EWG z dnia 14 maja 1991 r.);
- dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/115/WE z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie prawa najmu i użyczenia oraz niektórych praw pokrewnych w zakresie własności intelektualnej (będącą skodyfikowanym tekstem dyrektywy 92/100/EWG z dnia 19 listopada 1992 r.);
- dyrektywę Rady Nr 93/83/EWG z dnia 27 września 1993 r. w sprawie koordynacji określonych przepisów prawa autorskiego i praw pokrewnych w odniesieniu do przekazu satelitarnego i rozpowszechniania kablowego;
- dyrektywę 2006/116/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych (będącą skodyfikowanym tekstem dyrektywy 93/98/EWG z dnia 29 października 1993 r.);
- dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 96/9/WE z dnia 11 marca 1996 r. w sprawie ochrony prawnej baz danych;
- dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2001/29/WE z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym;
- dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2001/84/WE z dnia 27 września 2001 r. w sprawie prawa autora do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży oryginalnego egzemplarza dzieła sztuki;
- dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2004/48/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej.

Proces dostosowywania pr. aut. do wyżej wymienionych dyrektyw odbywał się zarówno przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej jak i po jej przystąpieniu. W tym celu dokonano następujących nowelizacji ustawy:

- ustawa z dnia 9 czerwca 2000 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. Nr 53, poz. 637). Nowelizacją objęto wszystkie dyrektywy obowiązujące w tym czasie, poza dyrektywą o bazach danych. Jedną z najważniejszych zmian dokonanych tą ustawą było wydłużenie czasu ochrony utworów z 50 do 70 lat;
- ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o ochronie baz danych (Dz. U. Nr 128, poz. 1402 ze zm.). Ustawa ta dostosowuje polskie prawo do wymogów dyrektywy 96/9/WE. Zawiera przepisy regulujące ochronę baz danych niebędących utworami w rozumieniu pr. aut. (tzw. ochrona *sui generis*);
- ustawa z dnia 28 października 2002 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. Nr 197, poz. 1662 ze zm.). Celem ustawy było dostosowanie pr. aut. do traktatów WIPO z 1996 r. Równocześnie ustawą tą rozpoczęto wdrażanie do polskiego porządku prawnego postanowień dyrektywy 2001/29/WE. W szczególności wyodrębniono w katalogu pól eksploatacji pole określane jako „publiczne udostępnianie utworu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym”. Takie samo pole pojawiło się wśród uprawnień służących artystom wykonawcom, producentom fonogramów i wideogramów oraz organizacjom nadawczym. Ponadto ustawą tą wprowadzono instytucję wspólnotowego wyczerpania prawa.
- ustawa z dnia 25 lipca 2003 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. Nr 166, poz. 1610). Ustawa miała na celu zapewnienie zgodności przepisów dotyczących reemisji w sieciach kablowych z dyrektywą 93/83/EWG;
- ustawa z dnia 1 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. Nr 91, poz. 869). Ustawa ta dostosowała pr. aut. do postanowień dyrektywy 2001/29/WE. W szczególności zmodyfikowała ona szereg przepisów dotyczących tzw. dozwolonego użytku;

- ustawa z dnia 23 marca 2006 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. Nr 66, poz. 474). Celem ustawy było wdrożenie dyrektywy 2001/84/WE dotyczącej tzw. prawa *droit de suite*;
- ustawa z dnia 9 maja 2007 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 99, poz. 662). Ustawą tą wdrożono dyrektywę 2004/48/WE, której celem była harmonizacja cywilnych środków prawnych oraz kwestii procesowych w odniesieniu do naruszeń praw własności intelektualnej. Nowelizacja objęła m.in. przepisy dotyczące postępowania dowodowego, prawa do informacji o dokonanym naruszeniu, środków naprawczych i sądowych zakazów kontynuowania naruszenia oraz odpowiedzialności odszkodowawczej. Ustawa objęła swoim zakresem zarówno pr. aut. jak i przepisy dotyczące ochrony baz danych, własności przemysłowej oraz nowych odmian roślin.

Obecnie trwają prace nad nowelizacją uzupełniającą wdrożenie dyrektywy 93/83/EWG. Obowiązujące obecnie przepisy pr. aut. nie przewidują bowiem – wbrew tej dyrektywie – możliwości zrezygnowania przez operatorów sieci kablowych, w określonych sytuacjach, z obowiązkowego pośrednictwa organizacji zbiorowego zarządzania przy zawieraniu umów o reemisję utworów i przedmiotów praw pokrewnych.

Ponadto w ostatnim czasie przyjęte zostały dwie nowe dyrektywy w obszarze prawa autorskiego i praw pokrewnych, które w najbliższym czasie powinny zostać wdrożone do polskiego porządku prawnego:

- dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/77/UE z dnia 27 września 2011 r. dotycząca zmiany dyrektywy 2006/116/WE w sprawie czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych. Podstawowym celem tej dyrektywy jest wydłużenie czasu ochrony fonogramów oraz utrwalonych na nich artystycznych wykonania z 50 do 70 lat.
Dyrektywa wprowadza też szereg środków wzmacniających pozycję artystów wykonawców wobec producentów w wydłużonym okresie ochrony. Termin jej wdrożenia upływa w dniu 1 listopada 2013 r.;
- dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/28/UE z dnia 25 października 2012 r. w sprawie niektórych dozwolonych sposobów korzystania z utworów osieroconych. Dyrektywa określa sposoby korzystania z tzw.

utworów osieroconych przez instytucje publiczne oraz warunki, jakie muszą być w tym celu spełnione. Termin jej wdrożenia upływa w dniu 29 października 2014 r.

Aktualnie w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego trwają prace nad założeniami przepisów wdrażających wyżej wymienione dyrektywy.

Warto też wspomnieć, że Parlament Europejski i Rada pracują obecnie nad kolejną dyrektywą z obszaru prawa autorskiego i praw pokrewnych, określającą zasady funkcjonowania organizacji zbiorowego zarządzania oraz udzielania przez nie licencji wieloterytorialnych na korzystanie z muzyki *online*. Oczekuje się, że jej przyjęcie powinno nastąpić w pierwszej połowie 2014 r.

Ponadto Komisja Europejska rozpoczęła szerzej zakrojony proces przeglądu i modernizacji norm prawnych UE w zakresie prawa autorskiego (w szczególności podstawowej w obszarze prawa autorskiego dyrektywy 2001/29/WE). Wyniki przeglądu, wraz z ewentualnymi rekomendacjami odnośnie dalszych działań, Komisja Europejska powinna przedstawić na przełomie 2013 i 2014 r.

W ostatnich latach konieczność zmiany pr. aut. wynikała nie tylko z dostosowania do wymogów prawa międzynarodowego i europejskiego, ale również z wyroków Trybunału Konstytucyjnego. Ich konsekwencją były następujące nowelizacje:

- ustawa z dnia 7 września 2007 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. Nr 181, poz. 1293). Zmiana miała na celu usunięcie niezgodności z Konstytucją RP art. 70 ust. 2 pr. aut., orzeczonej wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 maja 2006 r., sygn. akt K 5/05 (Dz. U. Nr 94, poz. 658). Przepis ten dotyczył dodatkowego wynagrodzenia dla niektórych współtwórców utworu audiowizualnego oraz artystów wykonawców z tytułu wyświetlania utworu w kinach, najmu egzemplarzy utworu i ich publicznego odtwarzania, nadawania utworu w telewizji lub poprzez inne środki publicznego udostępniania oraz reprodukowania utworu na egzemplarzu przeznaczonym do własnego użytku osobistego;
- ustawa z dnia 8 lipca 2010 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U.

Nr 152, poz. 1016). Zmiana była konsekwencją wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 stycznia 2006 r., sygn. akt SK 40/04 (Dz. U. Nr 21, poz. 164), w którym za niezgodny z Konstytucją RP został uznany art. 108 ust. 3 pr. aut. dotyczący Komisji Prawa Autorskiego i systemu zatwierdzania tabel wynagrodzeń organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i prawami pokrewnymi.

2. Ogólny zarys systemu prawa autorskiego i praw pokrewnych w Polsce

Pr. aut. obejmuje dwie podstawowe kategorie praw: prawo autorskie, którym chronione są utwory, oraz prawa pokrewne, czyli prawo do artystycznych wykonń, fonogramów i wideogramów, nadań programów radiowych i telewizyjnych, jak również prawo do pierwszych wydań oraz wydań naukowych i krytycznych. Swoistą kategorią prawa pokrewnego, ale uregulowaną w odrębnej ustawie, tj. ustawie z dnia 27 lipca 2001 r. o ochronie baz danych, jest prawo *sui generis* do bazy danych.

Ochrona prawnoautorska przysługuje twórcy z mocy prawa, pod warunkiem posiadania przez dane dzieło cech **utworu** w rozumieniu ustawy. Utworem jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia. Za ustalenie utworu przyjmuje się moment jego uzewnętrznienia. Należy również zaznaczyć, że ustalenie utworu jest dopuszczalne w dowolnej formie, co oznacza, że dla powstania ochrony nie jest potrzebne utrwalenie dzieła, a jedynie zapewnienie formy, która umożliwia jego percepcję przez inne osoby. Ponadto ochrona przysługuje twórcy niezależnie od spełnienia jakichkolwiek formalności. Oznacza to, że utwór automatycznie podlega ochronie, jeżeli spełnia przesłanki wynikające z pr. aut. Podejmowanie jakichkolwiek działań w celu objęcia dzieła ochroną, a w szczególności jego rejestracja, nie jest konieczne. Zasada ta znajduje swoje źródło w Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych.

Ustawa zawiera przykładowy katalog utworów, w którym wymienione są m.in. utwory słowne, plastyczne, fotograficzne, lutnicze, wzornictwa przemysłowego, architektoniczne, muzyczne, sceniczne i audiowizualne, ale nie wyklucza to uznania innych przejawów twórczości za utwory chronione prawem autorskim. Niektóre kategorie utworów, takie jak utwory audiowizualne i programy komputerowe, zostały poddane szczególnym uregulowaniom, wynikającym z ich specyfiki. Należy podkreślić, że ochroną nie są objęte

odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne. Akty normatywne, dokumenty urzędowe lub proste informacje prasowe również nie stanowią przedmiotu prawa autorskiego.

Z punktu widzenia wykorzystywania rezultatów cudzej twórczości wyróżnia się utwory samoistne i niesamoistne. Do pierwszej grupy zaliczane są dzieła powstałe w wyniku inspiracji cudzym utworem. Drugą grupę stanowią dzieła zależne (opracowania), które zawierają elementy twórcze autora opracowania, ale też w znacznym stopniu elementy utworu pierwotnego. Utworami zależnymi są w szczególności tłumaczenie, przeróbka i adaptacja. Opracowanie cudzego utworu jest przedmiotem prawa autorskiego, jednak rozporządzanie i korzystanie z niego zależy od zezwolenia twórcy utworu pierwotnego (prawo zależne), chyba że autorskie prawa majątkowe do utworu pierwotnego wygasły.

Prawo autorskie jest bezwzględny prawem podmiotowym. Składają się na nie dwie grupy uprawnień: **prawa osobiste i prawa majątkowe**. Prawa osobiste chronią nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem, a w szczególności prawo do: autorstwa utworu, oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo, nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania, decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności oraz nadzoru nad sposobem korzystania z utworu.

Zgodnie z jedną z podstawowych zasad prawa autorskiego twórcy przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu, o ile ustawa nie stanowi inaczej (autorskie prawa majątkowe). Zasada monopolu twórcy odwołuje się do pojęcia pól eksploatacji. Odrębne pola eksploatacji stanowią w szczególności:

- w zakresie utrwalania i zwielokrotniania utworu – wytwarzanie egzemplarzy utworu określoną techniką, w tym techniką drukarską, reprograficzną, zapisu magnetycznego oraz techniką cyfrową;
- w zakresie obrotu oryginałem albo egzemplarzami, na których utwór utrwalono – wprowadzanie do obrotu, użyczenie lub najem oryginału albo egzemplarzy;

- w zakresie rozpowszechniania utworu w sposób inny niż określony powyżej – publiczne wykonanie, wystawienie, wyświetlenie, odtworzenie oraz nadawanie i reemitowanie, a także publiczne udostępnianie utworu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym (czyli udostępnianie „na żądanie”, np. w internecie).

Należy jednak zaznaczyć, że nie jest to katalog zamknięty i monopol autorski obejmuje każdą postać korzystania z utworu – także tę, która nie jest uwzględniona we wspomnianym wyliczeniu.

W przeciwieństwie do praw osobistych, autorskie prawa majątkowe mogą zostać przeniesione na osobę trzecią.

Autorskie prawa osobiste powstają zawsze na rzecz twórcy, natomiast prawa majątkowe – z reguły na jego rzecz. Domniemywa się, że twórcą jest osoba, której nazwisko uwidoczniiono na egzemplarzach utworu lub której autorstwo podano do publicznej wiadomości w jakikolwiek inny sposób w związku z rozpowszechnianiem utworu. Dopóki twórca nie ujawnił swojego autorstwa, w wykonywaniu prawa autorskiego zastępuje go producent lub wydawca, a w razie ich braku – właściwa organizacja zbiorowego zarządzania prawami autorskimi.

Często utwór może stanowić rezultat pracy więcej niż jednej osoby. Mamy wtedy do czynienia ze **współtwórczością**. Do stwierdzenia współautorstwa utworu konieczne jest spełnienie trzech przesłanek: możliwe do oznaczenia wkłady w dzieło muszą mieć twórczy i indywidualny charakter, wkłady powinny stanowić jedno dzieło oraz niezbędna jest współpraca autorów. Współtwórcom przysługuje prawo autorskie wspólnie. Domniemywa się, że wielkości ich udziałów są równe. Każdy ze współtwórców może żądać określenia wielkości udziałów przez sąd, na podstawie wkładów pracy twórczej.

Każdy ze współtwórców może wykonywać prawo autorskie do swojej części utworu mającej samodzielne znaczenie, bez uszczerbku dla praw pozostałych współtwórców, ale do wykonywania prawa autorskiego do całości utworu potrzebna jest zgoda wszystkich współtwórców. W przypadku braku takiej zgody każdy ze współtwórców może żądać rozstrzygnięcia przez sąd, który orzeka uwzględniając interesy wszystkich współtwórców. Każdy ze współtwórców może ponadto dochodzić roszczeń z tytułu naruszenia prawa autorskiego do całości utworu.

Uzyskane świadczenie przypada wszystkim współtwórcom, stosownie do wielkości ich udziałów.

Od generalnej zasady, że prawo autorskie przysługuje twórcy, ustawa przewiduje pewne wyjątki. **Szczególne zasady dotyczące ustalenia podmiotu prawa** obowiązują w związku z twórczością pracowniczą. Pracodawca, którego pracownik stworzył utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy, nabywa z chwilą przyjęcia utworu autorskie prawa majątkowe w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron, chyba że ustawa lub umowa o pracę stanowią inaczej. Inaczej wygląda również sytuacja praw autorskich do utworu zbiorowego (encyklopedie, numery czasopism, słowniki). Przysługują one bowiem producentowi lub wydawcy, a do poszczególnych części mających samodzielne znaczenie – ich twórcom. Domniemywa się, że producentowi lub wydawcy przysługuje również prawo do tytułu. Szczególne prawo przyznano również instytucji naukowej. Jeżeli w umowie o pracę nie postanowiono inaczej, za stosownym wynagrodzeniem instytucji naukowej przysługuje pierwszeństwo opublikowania utworu naukowego pracownika, który stworzył ten utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy.

Szczególne uregulowanie przewidziano także w odniesieniu do **utworów audiowizualnych**, które – z uwagi na ich specyfikę – prawie zawsze stanowią rezultat pracy twórczej wielu osób. Dlatego ustawa wprowadziła domniemanie nabycia przez producenta praw do utworów stworzonych na potrzeby utworu audiowizualnego lub wykorzystanych w ramach tego rodzaju utworu. Dodatkowo, współtwórcom i artystom wykonawcom w utworze audiowizualnym przyznano prawo do wynagrodzenia z tytułu określonych przypadków eksploatacji utworu (wyświetlanie w kinach, najem, publiczne odtwarzanie, nadawanie i reprodukcja na egzemplarzu przeznaczonym do własnego użytku osobistego).

Pr. aut. przewiduje szereg wyjątków od wyłącznego prawa twórcy, określonych zbiorczym pojęciem „**dozwolonego użytku**”, a więc przepisów upoważniających do korzystania z utworu bez jego zgody.

Jednym z najistotniejszych ograniczeń autorskiego prawa majątkowego jest tzw. „dozwolony użytek prywatny”. Bez zezwolenia twórcy wolno nieodpłatnie korzystać z już rozpowszechnionego utworu w zakresie własnego użytku osobistego. Wyjątek ten nie upoważnia jednak do budowania według cudzego utworu architektonicznego

i architektoniczno-urbanistycznego oraz do korzystania z elektronicznych baz danych spełniających cechy utworu, chyba że dotyczy to własnego użytku naukowego niezwiązanego z celem zarobkowym. Zakres własnego użytku osobistego obejmuje korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów przez krąg osób pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego. Reprodukacja w większej ilości oraz udostępnianie egzemplarzy utworu poza wspomniany krąg osób nie mieszczą się w granicach użytku prywatnego.

Zgodnie z dyrektywą 2001/29/WE, państwa członkowskie, które wprowadziły dozwolony użytek osobisty są zobowiązane do zapewnienia podmiotom uprawnionym godziwej rekompensaty z tego tytułu. W Polsce, podobnie jak w większości pozostałych państw członkowskich, taką rekompensatę stanowią opłaty uiszczane przez producentów i importerów urządzeń służących do zwielokrotniania utworów oraz czystych nośników, jak również opłaty reprograficzne.

Ustawa przewiduje również inne formy dozwolonego użytku, dzięki którym możliwe jest korzystanie z utworów bez zgody uprawnionych m.in. w celach informacyjnych, naukowych lub na potrzeby osób niepełnosprawnych. Ustawa przewiduje też wyjątki na rzecz bibliotek, archiwów, szkół, ośrodków dokumentacji i informacji, jak również prawo do cytowania innych utworów w przypadkach uzasadnionych np. gatunkiem twórczości, czy prawo do korzystania z utworów podczas imprez religijnych, szkolnych, akademickich lub uroczystości państwowych, a także w ramach postępowań sądowych lub administracyjnych i w sytuacjach wymagających tego ze względów bezpieczeństwa publicznego. Powyższe przypadki są zaliczane do zbiorczej kategorii „dozwolonego użytku publicznego”.

Dozwolony użytek, zarówno osobisty jak i publiczny, stanowi ograniczenie praw twórcy i dlatego przepisy w tym zakresie nie mogą być interpretowane rozszerzająco. Korzystanie z utworu w ramach dozwolonego użytku, a więc bez zgody uprawnionego, jest możliwe tylko w przewidzianych w ustawie sytuacjach oraz nie może naruszać normalnego korzystania z utworu lub godzić w słusne interesy twórcy. Zasadę tę, wprowadzoną po raz pierwszy w Konwencji berneńskiej i powtórzoną w innych konwencjach międzynarodowych z zakresu prawa autorskiego, jak również w prawie europejskim, określa się mianem tzw. trójstopniowego testu.

Warto dodać, że większość przypadków dozwolonego użytku nie dotyczy **programów komputerowych**. Z uwagi na ich specyfikę, katalog czynności jakie mogą być

dokonywane przez użytkownika programu został w ustawie sformułowany odrębnie.

Zgodnie z pr. aut. **ochrona praw osobistych jest nieograniczona w czasie**. Natomiast **ochrona autorskich praw majątkowych wygasa z upływem 70 lat**, liczonych – co do zasady – od końca roku, w którym zmarł twórca. Po upływie tego czasu utwór staje się częścią tzw. domeny publicznej¹ i z poszanowaniem praw osobistych wolno z niego swobodnie korzystać. Warto jednak zaznaczyć, że producenci egzemplarzy określonych kategorii utworów niekorzystających z ochrony, są obowiązani do przekazywania wpłat na rzecz Funduszu Promocji Twórczości, których wysokość jest uzależniona od wpływów z ich sprzedaży. Kwoty zebrane w ten sposób na Fundusz są przeznaczane na dofinansowanie polskiej kultury lub pomoc socjalną dla twórców.

Autorskie prawa majątkowe, w przeciwieństwie do praw osobistych, które są niezbywalne, mogą stanowić **przedmiot obrotu prawnego**. Mogą one podlegać dziedziczeniu, a także przejść na inne osoby w drodze umowy. Umowa może przenosić te prawa na inną osobę, na wszystkich albo na wybranych polach eksploatacji, albo tylko upoważniać do korzystania z utworu w określony sposób (tzw. licencja).

Swoboda kształtowania treści umowy i wybór jej formy są w pewnym stopniu ograniczone, co jest uzasadnione potrzebą ochrony praw twórcy w relacjach z podmiotami o silniejszej pozycji ekonomicznej. Zasadą jest, że umowa licencyjna lub umowa o przeniesienie prawa obejmuje tylko pola eksploatacji, które zostały w niej wymienione i może dotyczyć tylko pól, które są znane w chwili jej zawarcia. Nie można zawierać umów dotyczących wszystkich utworów lub wszystkich utworów określonego rodzaju tego samego twórcy mających powstać w przyszłości. Ponadto w określonych przypadkach (*droit de suite*, opłaty rekompensujące dozwolony użytek osobisty, odpłatne udostępnianie utworów przez ośrodki informacji lub dokumentacji na podstawie licencji ustawowej, dodatkowe wynagrodzenie dla współtwórców i artystów

¹ Pojęcie domeny publicznej nie jest jednoznacznie zdefiniowane ani w polskiej ustawie, ani w przepisach międzynarodowych. Akty prawa międzynarodowego i europejskiego z zakresu prawa autorskiego regulują jedynie kategorie utworów wyłączonych spod ochrony, czas ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych oraz możliwe wyjątki i ograniczenia zasady monopolu twórcy. Domena publiczna w ścisłym znaczeniu to materiały niespełniające przesłanek ochrony, materiały wyłączone z ochrony przez pr. aut., utwory, co do których czas ochrony upłynął oraz utwory, które nigdy nie były objęte ochroną prawnoautorską. W takim znaczeniu pojęcie to jest używane w niniejszym raporcie.

Niektórzy używają jednak tego pojęcia w szerszym znaczeniu, odnoszącym się do tzw. funkcjonalnej domeny publicznej, która obejmuje, oprócz utworów wymienionych powyżej, również te, do których prawa zostały wykupione przez instytucje publiczne w celu ich udostępnienia do powszechnego użytku, utwory wykorzystywane na mocy przepisów o dozwolonym użytku oraz utwory udostępnione przez uprawnionych w oparciu o tzw. wolne licencje np. *Creative Commons*.

wykonawców utworu audiowizualnego) istnieje zakaz zbywania i zrzekania się prawa do wynagrodzenia. Co więcej umowy o przeniesienie autorskich praw majątkowych i wyłączne umowy licencyjne powinny być zawierane w formie pisemnej pod rygorem nieważności.

Ustawa, zgodnie ze standardami europejskimi, wprowadza zasadę regionalnego wyczerpania prawa, zgodnie z którą wprowadzenie do obrotu oryginału albo egzemplarza utworu na terytorium Europejskiego Obszaru Gospodarczego wyczerpuje prawo do zezwalania na dalszy obrót takim egzemplarzem na terytorium Polski. Nie dotyczy to najmu lub użyczenia. Rozpowszechnienie utworu w inny sposób niż wprowadzenie do obrotu jego materialnego egzemplarza (a więc np. poprzez nadanie, odtworzenie, udostępnienie w formie cyfrowej) również nie prowadzi do wyczerpania prawa.

Pewnego rodzaju wyłomem od zasady wyczerpania prawa jest prawo do wynagrodzenia z tytułu kolejnych, dokonywanych w ramach działalności zawodowej, odsprzedaży oryginałów utworów plastycznych i fotograficznych oraz rękopisów utworów literackich i muzycznych. Uprawnienie to jest określane mianem „*droit de suite*”.

Ochrona praw twórcy, w przypadku ich naruszenia, może odbywać się w drodze postępowania karnego lub procesu cywilnego.

Roszczenia cywilnoprawne przysługujące uprawnionemu w razie naruszenia jego praw, zarówno osobistych jak i majątkowych, polegają przede wszystkim na możliwości żądania zaniechania działań naruszających prawo lub usunięcia jego skutków. Dodatkowo, w razie zawinionego naruszenia praw osobistych twórca może żądać zapłaty zadośćuczynienia. Natomiast w przypadku naruszenia praw majątkowych uprawnionemu przysługuje dodatkowo roszczenie odszkodowawcze. Może ono być dochodzone na zasadach ogólnych Kodeksu cywilnego albo poprzez żądanie zapłaty sumy pieniężnej w wysokości odpowiadającej dwukrotności, a w przypadku gdy naruszenie jest zawinione – trzykrotności stosownego wynagrodzenia, które w chwili jego dochodzenia byłoby należne tytułem udzielenia przez uprawnionego zgody na korzystanie z utworu. Uprawniony może też domagać się wydania uzyskanych korzyści.

Roszczenia te mogą być dochodzone zarówno przez twórcę, jak również przez reprezentującą go organizację zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi.

Dochodzenie roszczeń związanych z naruszeniami dóbr niematerialnych wiąże się

jednak często z trudnościami dowodowymi. Dlatego ustawa – w ślad za przepisami europejskimi – wprowadziła w tym zakresie kilka ułatwień, w tym m.in. skrócony termin rozpatrywania przez sąd wniosków o zabezpieczenie dowodów i roszczeń oraz tzw. roszczenie informacyjne, umożliwiające uprawnionemu uzyskanie wszelkich informacji niezbędnych do egzekwowania swoich praw.

Jeżeli zaś chodzi o sankcje karne – w zależności od stanu faktycznego sprawy oraz kwalifikacji prawnej danego czynu – mogą one obejmować karę grzywny, ograniczenia wolności albo karę pozbawienia wolności (od 6 miesięcy do 5 lat).

Ochrona praw do utworów i przedmiotów praw pokrewnych może także polegać na stosowaniu przez uprawnionych tzw. technicznych zabezpieczeń, które służą zapobieganiu lub ograniczaniu działań polegających na korzystaniu z utworów lub artystycznych wykonania z naruszeniem prawa. Uprawnieni stosują także elektroniczne informacje na temat zarządzania prawami, umożliwiające identyfikację utworu i podmiotu uprawnionego.

Pr. aut. przewiduje sankcje cywilne w przypadku obchodzenia lub usuwania technicznych zabezpieczeń, jeżeli działania te mają na celu bezprawne korzystanie z utworu (a więc korzystanie z niego w inny sposób niż na podstawie licencji bądź dozwolonego użytku). Sankcje cywilne przewidziane są także za usuwanie lub zmianę elektronicznych informacji o zarządzaniu prawami. Natomiast sankcjom karnym podlega wytwarzanie, obrót, wykorzystywanie, a nawet posiadanie urządzeń lub komponentów, które przeznaczone są do niedozwolonego usuwania lub obchodzenia zabezpieczeń technicznych określonych w ustawie jako „skuteczne” (a więc takich, które umożliwiają uprawnionemu kontrolę nad sposobem korzystania z utworu lub artystycznego wykonania, w tym nad jego zwielokrotnianiem, np. poprzez szyfrowanie).

Prawa pokrewne, z pewnymi wyjątkami wynikającymi z odrębnego charakteru ich przedmiotu, są chronione w podobny sposób do praw autorskich. Prawa pokrewne obejmują:

- prawo do artystycznego wykonania utworu lub dzieła sztuki ludowej, niezależnie od jego wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia;
- prawo do fonogramu, czyli pierwszego utrwalenia warstwy dźwiękowej wykonania utworu albo innych zjawisk akustycznych;
- prawo do wideogramu, czyli pierwszego utrwalenia sekwencji ruchomych obrazów, z dźwiękiem lub bez, niezależnie od tego, czy stanowi ono utwór audiowizualny;

- prawo organizacji radiowej lub telewizyjnej do nadania programu;
- prawo wydawcy, który jako pierwszy w sposób zgodny z prawem opublikował lub w inny sposób rozpowszechnił utwór, którego czas ochrony już wygasł, a jego egzemplarze nie były jeszcze publicznie udostępniane;
- prawo do niebędącego utworem wydania krytycznego lub naukowego utworu, którego czas ochrony upłynął.

Różnice dotyczą przede wszystkim zakresu ochrony – w odróżnieniu od prawa autorskiego – ochrona majątkowych praw pokrewnych obejmuje tylko wymienione w ustawie pola eksploatacji. W niektórych przypadkach nie prawa pokrewne nie rodzą roszczeń o charakterze prawa bezwzględnego (zakazowego), lecz są ograniczone do prawa do wynagrodzenia (dotyczy to nadawania, reemitowania lub odtwarzania artystycznego wykonania i fonogramu za pomocą wprowadzonego do obrotu egzemplarza). Natomiast ochrona praw osobistych przysługuje tylko artystom wykonawcom.

Do praw pokrewnych stosuje się opisane wyżej zasady dotyczące dozwolonego użytku oraz egzekwowania ochrony na drodze cywilnoprawnej i karnej. Dodatkowo, wobec artystycznych wykonań mają zastosowanie podobne – jak w stosunku do utworów – reguły dotyczące przenoszenia praw i udzielania licencji.

Odmienne liczone jest natomiast czas ochrony praw pokrewnych. W odniesieniu do artystycznych wykonań wynosi on 50 lat od końca roku, w którym miało miejsce wykonanie utworu albo utrwalenie lub publiczne odtworzenie wykonania. Z kolei 50-letni czas ochrony fonogramów i wideogramów jest liczony od końca roku, w którym zostały one sporządzone. Wyjątek stanowią fonogramy, które zostały w tym okresie opublikowane bądź rozpowszechnione – wówczas o rozpoczęciu biegu terminu ochrony decyduje zdarzenie, które miało miejsce jako pierwsze. Natomiast prawa organizacji nadawczych wygasają z upływem 50 lat następujących po roku pierwszego nadania programu.

Prawo do pierwszego wydania trwa przez 25 lat od daty pierwszej publikacji lub rozpowszechnienia, a prawo do wydania krytycznego lub naukowego wygasa po upływie 30 lat od daty publikacji.

Prawa twórców i uprawnionych z tytułu praw pokrewnych mogą być reprezentowane przez **organizacje zbiorowego zarządzania**. Ich rola jest szczególnie istotna w dobie masowego korzystania z przedmiotów praw autorskich i praw pokrewnych, gdzie

sprawowanie przez uprawnionych indywidualnej kontroli wykorzystywania ich praw jest bardzo utrudnione, a wręcz niemożliwe.

W Polsce organizacje te mają formę stowarzyszeń zrzeszających twórców, artystów wykonawców, producentów lub organizacje radiowe i telewizyjne. Ich statutowym zadaniem jest zbiorowe zarządzanie i ochrona powierzonych im praw autorskich lub praw pokrewnych oraz wykonywanie uprawnień wynikających z ustawy. Działają one na podstawie zezwolenia ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego. Zezwolenie jest wydawane organizacjom dającym rękojmię należytego zarządzania powierzonymi prawami. Minister ten sprawuje również nadzór nad organizacjami. W razie stwierdzenia nieprawidłowości może on zastosować odpowiednie środki nadzorcze, z cofnięciem zezwolenia włącznie.

Podstawowym zadaniem organizacji zbiorowego zarządzania jest udzielanie zezwoleń na korzystanie z utworów lub przedmiotów praw pokrewnych (najczęściej następuje to w drodze licencji). Ponadto organizacje zajmują się poborem i podziałem wynagrodzeń należnych z tytułu udzielonych licencji oraz innych wskazanych w ustawie wynagrodzeń i opłat. W przypadkach obowiązkowego pośrednictwa organizacji oraz w zakresie publicznego odtwarzania wysokość pobieranych stawek powinna wynikać z tabel wynagrodzeń zatwierdzonych w postępowaniu przed Komisją Prawa Autorskiego lub przed wyznaczonym do prowadzenia tego rodzaju postępowań sądem (obecnie jest to Sąd Okręgowy w Poznaniu).

Osobną sferą działalności organizacji jest ich udział w postępowaniach sądowych dotyczących naruszenia praw autorskich lub pokrewnych. Organizacje mają legitymację procesową w tym zakresie, a dodatkowo w sprawach karnych mogą występować w charakterze poszkodowanego.

Źródłem upoważnienia organizacji zbiorowego zarządzania do reprezentowania podmiotu uprawnionego powinna być co do zasady umowa, w której uprawniony powierza swoje prawa w zarząd danej organizacji albo umowa z inną organizacją zbiorowego zarządzania (najczęściej zagraniczną), która pozwala polskiej organizacji zbiorowego zarządzania na reprezentowanie repertuaru organizacji zagranicznej na terenie Polski. Jeżeli organizacja reprezentuje uprawnionego bez wyraźnego powierzenia jej praw, wówczas do relacji pomiędzy organizacją a podmiotem uprawnionym zastosowanie znajdują przepisy Kodeksu cywilnego dotyczące prowadzenia cudzych spraw bez zlecenia.

W praktyce organizacje wywodzą swoje upoważnienie także z przepisu pr. aut., który wprowadza domniemanie zarządzania prawami przez organizację, jak również z przepisów nakazujących zawarcie umowy bądź wypłatę wynagrodzeń za pośrednictwem organizacji zbiorowego zarządzania. Ustawa wprowadza takie obowiązkowe pośrednictwo w odniesieniu do:

- nadawania opublikowanych drobnych utworów muzycznych, słownych i słowno-muzycznych oraz ich publicznego udostępniania w taki sposób, aby każdy mógł mieć do nich dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym (czyli udostępniania „na żądanie”, np. w internecie), o ile twórca nie zrzekł się pośrednictwa organizacji; zasadę tę stosuje się także do nadawania i udostępniania artystycznych wykonania oraz do nadawania fonogramów;
- reemitowania przez operatorów kablowych utworów nadawanych w programach radiowych i telewizyjnych; zasadę tę stosuje się także do reemitowania artystycznych wykonania oraz fonogramów i wideogramów;
- wypłaty wynagrodzenia z tytułu niektórych przypadków dozwolonego użytku utworów w celach informacyjnych, jeżeli polega on na publicznym ich udostępnianiu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do nich dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym (np. w internecie), o ile wypłata wynagrodzenia nie nastąpiła na podstawie umowy z uprawnionym;
- wypłaty dodatkowego wynagrodzenia dla współtwórców i artystów wykonawców utworu audiowizualnego.

Za pośrednictwem organizacji zbiorowego zarządzania pobierane są także opłaty stanowiące rekompensatę z tytułu dozwolonego użytku osobistego.

Często powszechność pośrednictwa organizacji wynika też z względów praktycznych (w szczególności w przypadku masowej eksploatacji drobnych utworów, np. przy publicznym odtwarzaniu). Pośrednictwo organizacji umożliwia bowiem użytkownikowi nabycie pełnego pakietu praw niezbędnego w zakresie danego rodzaju eksploatacji, bez konieczności poszukiwania i zawierania indywidualnych umów z poszczególnymi uprawnionymi. Ze względu na znaczną liczbę utworów nadawanych w ramach oferowanego programu w radiu czy telewizji, np. przy odtwarzaniu bądź reemisji bez pośrednictwa organizacji prowadzenie tego rodzaju działalności byłoby *de facto* niemożliwe.

Pr. aut. wprowadziło system zatwierdzania stawek wynagrodzeń pobieranych przez

organizacje zbiorowego zarządzania. Są one zatwierdzane przez **Komisję Prawa Autorskiego** działającą przy Ministrze Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Organizacje zbiorowego zarządzania są zobowiązane do przedłożenia do zatwierdzenia tabel wynagrodzeń na polach eksploatacji, na których pośrednictwo organizacji jest obowiązkowe oraz na polu publiczne odtwarzanie. Niezłożenie wniosku o zatwierdzenie tabeli może skutkować zastosowaniem przez ministra sprawującego nadzór nad organizacjami sankcji w postaci cofnięcia zezwolenia na zbiorowe zarządzanie. Każdy uczestnik postępowania przed Komisją Prawa Autorskiego, a więc zarówno organizacja zbiorowego zarządzania, jak i organizacja zrzeszająca podmioty korzystające z praw autorskich i pokrewnych, niezadowolony z orzeczenia Komisji w sprawie tabel wynagrodzeń może skierować sprawę do specjalnie wyznaczonego w tym celu sądu powszechnego (Sądu Okręgowego w Poznaniu).

Skutkiem prawomocnego zatwierdzenia tabel wynagrodzeń organizacji zbiorowego zarządzania jest obowiązek stosowania określonych w nich stawek w umowach, których stroną jest organizacja zbiorowego zarządzania. Obowiązek ten dotyczy wszystkich podmiotów zawierających umowy z daną organizacją, a nie tylko uczestników postępowania przed Komisją Prawa Autorskiego.

Oprócz zatwierdzania tabel wynagrodzeń do zadań Komisji należy:

- rozstrzyganie sporów dotyczących stosowania tabel wynagrodzeń;
- rozstrzyganie sporów związanych z zawarciem umowy o reemisję;
- wskazywanie organizacji właściwej w rozumieniu ustawy, w przypadku, jeżeli na danym polu eksploatacji działa więcej niż jedna organizacja zbiorowego zarządzania a uprawniony nie należy do żadnej z nich albo nie ujawnił swojego autorstwa.

3. Reforma prawa autorskiego w Polsce – Forum Prawa Autorskiego

W ostatnim czasie resort kultury podjął kilka bardzo ważnych inicjatyw, które związane są z funkcjonowaniem pr. aut. w praktyce. Celem tych inicjatyw jest uzyskanie pogłębionej wiedzy na tematy, które dotyczą:

- oczekiwań twórców w zakresie ochrony twórczości;
- oczekiwań i przyzwyczajeń odbiorców kultury;

- barier na które napotykają przedsiębiorcy chcący w sposób legalny zarabiać na tworzeniu i dystrybucji kultury;
- problemów instytucji kultury, które na co dzień stykają się z praktycznymi aspektami stosowania przepisów pr. aut.;
- modeli biznesowych, które są najatrakcyjniejsze dla odbiorców kultury oraz dystrybutorów.

Inicjatywą, która ma być podstawą do racjonalnej, społecznej debaty na temat przyszłości prawa autorskiego, jest Forum Prawa Autorskiego powołane w styczniu 2013 r. przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Bogdana Zdrojewskiego.

Forum jest stałą platformą dyskusji o zagadnieniach związanych z pr. aut. Jego członkowie zastanawiają się nad kierunkami koniecznych zmian, które wynikają z potrzeby implementacji prawa unijnego. Skupiają się również na roboczych propozycjach zmian, które wymagają pogłębionych konsultacji i wymiany opinii. Ponadto Forum Prawa Autorskiego ma stać się miejscem, w którym podejmowane będą tematy związane z dialogiem zainicjowanym przez Komisję Europejską poprzez wydanie komunikatu w sprawie treści na jednolitym rynku cyfrowym². Rozpoczyna on europejską dyskusję o dostosowaniu prawa autorskiego do rzeczywistości cyfrowej.

Do wzięcia udziału w Forum Prawa Autorskiego resort kultury zaprosił ok. 80 podmiotów. Wśród nich znaleźli się przedstawiciele środowisk twórczych, organizacji zbiorowego zarządzania, izb gospodarczych, instytucji kultury oraz użytkowników i organizacji pozarządowych, których działanie związane jest z prawem autorskim. Dodatkowo Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego przygotowuje 10 wolnych miejsc dla przedstawicieli tych organizacji, które szczególnie zainteresowane są tematem danego spotkania, a nie zostały zaproszone przez Ministerstwo. Rejestracja dla tych gości jest otwierana przed każdym posiedzeniem Forum Prawa Autorskiego, dzięki czemu w zainicjowanej przez resort kultury dyskusji faktycznie biorą udział wszystkie zainteresowane tematem środowiska.

Dotychczas odbyły się trzy spotkania Forum, podczas których uczestnicy dyskutowali na następujące tematy: wprowadzenie do polskiego prawa zasad korzystania z utworów osieroconych, zapewnienie szerszego dostępu do dzieł, których nakład został wyczerpany

² Dokument z dnia 18 grudnia 2012 r., nr COM(2012) 789, dostępny na stronie internetowej: http://www.prawoautorskie.gov.pl/media/konsultacje/COM_2012_789_PL_ACTE_f.pdf.

(dzieł *out-of-commerce*), zasady finansowania Funduszu Promocji Twórczości, dozwolony użytku publiczny na rzecz instytucji kultury oraz w obiegu informacji oraz wprowadzenie prawa do wynagrodzenia za publiczne użyczenie egzemplarzy utworów (wypożyczenia biblioteczne).

Wszystkie informacje na temat Forum Prawa Autorskiego znajdują się na stronie www.prawoautorskie.gov.pl.

III. Wybrane zagadnienia szczegółowe

1. Zbiorowy zarząd prawami autorskimi i prawami pokrewnymi

Zgodnie z art. 104 ust. 1 pr. aut. organizacjami zbiorowego zarządzania są stowarzyszenia zrzeszające twórców, artystów wykonawców, procentów lub organizacje radiowe i telewizyjne, których statutowym zadaniem jest zbiorowe zarządzanie i ochrona powierzonych im praw autorskich lub praw pokrewnych oraz wykonywanie uprawnień wynikających z ustawy. Art. 104 ust. 2 pkt 2 ustawy stanowi, iż podjęcie przez organizację działalności określonej w ustawie wymaga zezwolenia ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Zezwolenie jest udzielane w trybie postępowania administracyjnego. Przesłanką udzielenia zezwolenia – poza kryteriami wskazanymi w art. 104 ust. 1 – jest dawanie przez organizację rękojmi należytego zarządzania powierzonymi prawami (art. 104 ust. 3).

Na chwilę obecną **zezwoenie ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego na zbiorowe zarządzanie prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi** posiada 15 stowarzyszeń:

- 1) Stowarzyszenie Polski Rynek Oprogramowania PRO, zarządzające prawami autorskimi do programów komputerowych;
- 2) Stowarzyszenie Artystów Wykonawców Utworów Muzycznych i Słowno-Muzycznych SAWP, zarządzające prawami pokrewnymi do artystycznych wykonań utworów muzycznych i słowno-muzycznych;
- 3) Związek Polskich Artystów Plastyków ZPAP, zarządzający prawami autorskimi do utworów plastycznych;
- 4) Związek Artystów Scen Polskich ZASP, zarządzający prawami autorskimi reżyserów teatralnych i scenografów teatralnych oraz prawami pokrewnymi artystów wykonawców: aktorów solistów, śpiewaków i tancerzy;
- 5) Stowarzyszenie Autorów ZAiKS, zarządzające prawami autorskimi do utworów słownych, muzycznych, słowno-muzycznych, choreograficznych, pantomimicznych, jak również prawami autorskimi do utworów słownych, muzycznych, słowno-muzycznych i choreograficznych w utworze audiowizualnym;

- 6) Stowarzyszenie Twórców Ludowych, zarządzające prawami do utworów twórców ludowych;
- 7) Związek Producentów Audio-Video ZPAV, zarządzający prawami pokrewnymi do fonogramów i wideogramów;
- 8) Stowarzyszenie Filmowców Polskich, zarządzające prawami autorskimi do utworów audiowizualnych oraz prawami pokrewnymi przysługującymi producentom utworów audiowizualnych do wideogramów;
- 9) Związek Polskich Artystów Fotografików, zarządzający prawami autorskimi do utworów fotograficznych i utworów plastycznych w zakresie rzeźby;
- 10) Związek Artystów Wykonawców STOART, zarządzający prawami do artystycznych wykonań utworów muzycznych i słowno-muzycznych;
- 11) Stowarzyszenie Zbiorowego Zarządzania Prawami Autorskimi Twórców Dzieł Naukowych i Technicznych KOPIPOL, zarządzające prawami autorskimi do utworów naukowych i technicznych;
- 12) Stowarzyszenie Architektów Polskich SARP, zarządzające prawami do utworów architektonicznych, architektoniczno-urbanistycznych oraz urbanistycznych;
- 13) Stowarzyszenie Aktorów Filmowych i Telewizyjnych SAFT, zarządzające prawami artystów wykonawców – aktorów;
- 14) Stowarzyszenie Autorów i Wydawców „Polska Książka”, zarządzające prawami autorskimi do utworów literackich, naukowych, publicystycznych i encyklopedycznych w zakresie, w jakim prawa te służą wydawcom;
- 15) Stowarzyszenie Wydawców REPROPOL, zarządzające prawami autorskimi do publikacji periodycznych oraz mających samodzielne znaczenie utworów składających się na zawartość publikacji periodycznych w zakresie, w jakim prawa te przysługują wydawcom.

Wykaz wszystkich organizacji, wraz ze szczegółowym zakresem udzielonego im zezwolenia, został opublikowany w obwieszczeniach Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: z dnia 26 marca 2009 r. (M. P. Nr 29, poz. 270), z dnia 28 grudnia 2009 r. (M. P. Nr 3, poz. 19) oraz z dnia 21 września 2010 r. (M. P. Nr 71, poz. 907).³

³ Treść tych obwieszczeń jest dostępna na stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego: <http://www.prawoautorskie.gov.pl/pages/strona-glowna/zbiorowe-zarządzanie/organizacje-zbiorowego-zarządzania.php>.

Art. 104 ust. 2 pkt 3 pr. aut. stanowi, iż do organizacji zbiorowego zarządzania stosuje się przepisy prawa o stowarzyszeniach⁴, z tym że **nadzór nad organizacjami** sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Powyższy przepis wyposażył Ministra w kompetencje upoważniające go do nadzoru nad organizacjami w pełnym zakresie ich działalności. Potwierdził to Naczelny Sąd Administracyjny w postanowieniu z dnia 21 lutego 2007 r., sygn. akt II OW 57/06.

Sprawowanie nadzoru w stosunku do organizacji zbiorowego zarządzania przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego nie jest ograniczone przedmiotowo, nie zostały też wyłączone z jego kompetencji żadne środki nadzoru, przypisane organom administracji przepisami Prawa o stowarzyszeniach. Poddanie organizacji zbiorowego zarządzania przepisom Prawa o stowarzyszeniach, z jednoczesnym powierzeniem funkcji nadzorczych właściwemu ministrowi, oznacza że w zakresie nadzoru nad tymi organizacjami wyłączona jest właściwość starosty właściwego ze względu na siedzibę stowarzyszenia.

Podstawę do wykonywania nadzoru przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego stanowią czynności mające na celu analizę działalności nadzorowanego podmiotu. Analiza ta odbywa się przede wszystkim poprzez kontrole przeprowadzane w organizacjach przez ministra, system sprawozdawczy oraz postępowania nadzorcze.

Minister może w każdym czasie wystąpić do organizacji o przekazanie pisemnych wyjaśnień.

W oparciu o uzyskane w ten sposób informacje Minister podejmuje działania nadzorcze w stosunku do organizacji zbiorowego zarządzania. Ustawa wskazuje, iż w przypadku stwierdzenia naruszenia zakresu udzielonego zezwolenia, minister ma obowiązek wezwać organizację do usunięcia naruszenia w wyznaczonym terminie z zagrożeniem cofnięcia zezwolenia (art. 104 ust. 4 pr. aut.). Ponadto, jeśli przy wykonywaniu działań nadzorczych wyniknie, iż organizacja nie wykonuje należycie obowiązków w zakresie zarządzania powierzonymi jej prawami oraz ich ochrony, narusza przepisy prawa w zakresie udzielonego zezwolenia albo nie wypełnia obowiązku złożenia do zatwierdzenia tabel wynagrodzeń, Minister może cofnąć udzielone organizacji zezwolenie (art. 104 ust. 5 pr. aut.).

⁴ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855 ze zm.).

W ostatnich latach Minister cofnął zezwolenie Stowarzyszeniu Niezależnych Autorów Radiowych i Telewizyjnych. Zezwolenie to zostało odebrane na mocy na mocy decyzji z dnia 10 października 2005 r. Ponadto obecnie toczy się postępowanie o cofnięcie zezwolenia Stowarzyszeniu Polski Rynek Oprogramowania PRO (wydana w pierwszej instancji decyzja Ministra w sprawie cofnięcia zezwolenia nie jest ostateczna – PRO złożyło wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy).

Jak wspomniano, jednym z najważniejszych narzędzi pozwalających na analizę działalności organizacji zbiorowego zarządzania są **kontrole przeprowadzane w tych organizacjach** przez właściwe departamenty Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Aktualnie są one prowadzone na zasadach określonych w ustawie z dnia 15 lipca 2011 r. o kontroli w administracji rządowej (Dz. U. Nr 185, poz. 1092). Przed jej wejściem w życie zasady te były określone w zarządzeniu Ministra. Po każdej kontroli przygotowywany jest protokół kontroli oraz zalecenia pokontrolne, w którym organizacja jest wzywana do wyeliminowania zidentyfikowanych nieprawidłowości. Natomiast zgodnie z nowymi przepisami ustalenia i zalecenia wynikające z kontroli będą zamieszczane w informacji o wynikach kontroli, sporządzanej na podstawie akt kontroli.

Poniżej zamieszczono wykaz dotychczas przeprowadzonych kontroli w organizacjach zbiorowego zarządzania:

ORGANIZACJA ZBIOROWEGO ZARZĄDZANIA PRAWAMI AUTORSKIMI LUB PRAWAMI POKREWNymi	ROK PRZEPROWADZENIA KONTROLI
1. Stowarzyszenie Polski Rynek Oprogramowania PRO	2009, 1999
2. Stowarzyszenia Artystów Wykonawców Utworów Muzycznych i Słowno – Muzycznych SAWP	2005, 2000
3. Związku Polskich Artystów Plastyków ZPAP	2008, 2004, 2000
4. Związku Artystów Scen Polskich ZASP	2008, 2002
5. Stowarzyszenie Autorów ZAiKS	2012, 2006, 2004, 2003, 2002
6. Stowarzyszenia Twórców Ludowych	2004, 2009
– Związek Producentów Audio – Video ZPAV	2007, 2002
7. Stowarzyszenie Filmowców Polskich	2007, 2002
8. Związek Polskich Artystów Fotografików ZPAF	2008, 2003
9. Związek Artystów Wykonawców STOART	2011, 2006, 2000
10. Stowarzyszenia Zbiorowego Zarządzania Prawami Autorskimi Twórców Dziel Naukowych i Technicznych KOPIPOL	2007, 2002, 1998
11. Stowarzyszenia Architektów Polskich SARP	2003
12. Stowarzyszenie Aktorów Filmowych i Telewizyjnych SAFT	2010, 2005
13. Stowarzyszenia Autorów i Wydawców „Polska Książka”	2007
14. Stowarzyszenie Wydawców REPROPOL	nie było dotychczas kontrolowane

Kolejnym instrumentem ułatwiającym Ministrowi sprawowanie nadzoru są **obowiązki sprawozdawcze organizacji zbiorowego zarządzania**. Zostały one wprowadzone nowelizacją pr. aut. z dnia 8 lipca 2010 r. Przed jej wejściem w życie roczne sprawozdania organizacji były przekazywane Ministrowi wyłącznie na jego wezwanie, co jednak nie zapewniało odpowiedniej szczegółowości i systematyzacji przedkładanych informacji.

Wspomniana nowelizacja zobowiązała organizacje zbiorowego zarządzania do sporządzania rocznych sprawozdań ze swojej działalności nie później niż w terminie 6 miesięcy od dnia bilansowego (art. 104 ust. 3¹). Dodatkowo organizacje zostały zobligowane do prowadzenia ksiąg rachunkowych i sporządzania pełnego sprawozdania finansowego zgodnie z ustawą z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. z 2009 r. Nr 152, poz. 1223 ze zm.) oraz poddania go badaniu przez biegłego rewidenta (art. 104 ust. 3² i 3³). Oba sprawozdania wraz z opinią biegłego rewidenta są przekazywane Ministrowi oraz zamieszczane na stronach internetowych organizacji (art. 104 ust. 3⁴).

Ustawa upoważniła ponadto Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego do wydania rozporządzenia określającego szczegółowy zakres rocznego sprawozdania organizacji, uwzględniającego informacje na temat ich struktury organizacyjnej, organów wewnętrznych i majątku oraz działalności w zakresie zbiorowego zarządzania i ochrony praw autorskich i praw pokrewnych. Dane zawarte w sprawozdaniu mają – zgodnie z delegacją ustawową do wydania rozporządzenia – umożliwiać dokonanie oceny prawidłowości realizacji przez organizację jej celów statutowych (art. 104 ust. 3⁵).

Realizując powyższą delegację ustawową, w dniu 18 kwietnia 2011 r. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego wydał rozporządzenie w sprawie szczegółowego zakresu sprawozdania z działalności organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi (Dz. U. Nr 88, poz. 497).

Przyjęty w Polsce system sprawozdawczy organizacji zbiorowego zarządzania jest jednym z najbardziej szczegółowych w Unii Europejskiej. Zapewnia on przejrzystość funkcjonowania organizacji oraz publiczny dostęp do informacji na temat jej działalności. Dzięki obowiązkowi publikacji sprawozdań w internecie wgląd do sprawozdań mają nie tylko uprawnieni, którzy powierzyli organizacji swoje prawa czy użytkownicy, których z daną organizacją łączą relacje umowne, ale wszystkie osoby zainteresowane zbiorowym zarządem. Natomiast określenie szczegółów dotyczących rocznego sprawozdania organizacji w akcie

wykonawczym umożliwia – w razie potrzeby – bieżące korygowanie i uzupełnianie obowiązków sprawozdawczych przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Zgodnie z art. 3 ust. 8 ustawy nowelizującej, pierwszym rokiem sprawozdawczym na nowych zasadach był rok 2011 r.

Poniżej zamieszczono zestawienie najważniejszych danych zawartych w sprawozdaniach organizacji zbiorowego zarządzania za lata 2011 oraz 2012.

1) Liczba członków Stowarzyszenia (w tym liczba członków, którzy powierzyli prawa do zbiorowego zarządzania) - § 2 ust 6 lit. d rozporządzenia

Organizacja zbiorowego zarządzania	Sprawozdanie 2012		Sprawozdanie 2011	
	Liczba członków ogółem	Liczba członków, którzy powierzyli prawa do zbiorowego zarządu	Liczba członków ogółem	Liczba członków, którzy powierzyli prawa do zbiorowego zarządu
SAWP	Brak danych ⁵	1 943	Brak danych	1 746
STOART	6 135	6 135	5493	5 493
SFP	1 848	885	1 834	821
ZPAV	236	20	229	20
PK	47	0	48	0
REPROPOL	45	27	46	28
SAFT	142	142	147	147
ZAIKS	2 262	2 262	2 339	2 339
ZASP	2 847	2 828	2 967	2 950
ZPAF	681	175	695	173
SARP	4 505	25	4 691	26
ZPAP	6 580	Brak danych	6 538	Brak danych
STL	2 044	50 ⁶	2 058	56
KOPIPOL	79	Brak danych	81	60
PRO	38	Brak danych	36	Brak danych

⁵ Prawdopodobnie liczba ta wynosi 1943. Organizacja w sprawozdaniu w punkcie zatytułowanym *Liczba członków Stowarzyszenia* nie wypowiada się na temat liczby ewentualnych członków, którzy nie powierzyli organizacji praw do zbiorowego zarządu. Konstrukcja odpowiedzi pozwala przypuszczać, że organizacja nie posiada takich członków.

⁶ Organizacja zamiennie posługuje się określeniem *powierzenie praw oraz udzielenie pełnomocnictwa*.

2) Liczba podmiotów, które powierzyły prawa do zbiorowego zarządzania według stanu na koniec roku sprawozdawczego - § 2 ust 6 lit. e rozporządzenia

OZZ	Sprawozdanie 2012	Sprawozdanie 2011
SAWP	2 016	1 827
STOART	7 247	5 517
SFP	3 629	3 211
ZPAV	105	100
PK	0	0
REPROPOL	29	28
SAFT	142	147
ZAIKS	13 397	12 549
ZASP	9 304	9 073
ZPAF	325	315
SARP	25	26
ZPAP	100	Brak danych
STL	Brak danych	152
KOPIPOL	59 ⁷	60
PRO	Brak danych	Brak danych

3) Wysokość pobranych wynagrodzeń i opłat z tytułu zbiorowego zarządzania w roku sprawozdawczym - § 2 ust 6 lit. h rozporządzenia

OZZ	Sprawozdanie 2012	Sprawozdanie 2011
SAWP	18 588 909,79	15 500 302,13
STOART	57 709 916,76	48 589 081,80
SFP	102 480 469,94	106 117 840,69
ZPAV	29 925 543,00	27 137 257,00
PK	9 444 910,08	3 788 286,12
REPROPOL	2 836 644,75 ⁸	697 790,49
SAFT	2 075 182,47 ⁹	2 153 420,67
ZAIKS	302 803 232,00	307 345 160,61
ZASP	17 065 638,00	20 710 569,75
ZPAF	192 485,90	160 498,78
SARP	0	0
ZPAP	Brak danych	25 738,66
STL	94 008,85 ¹⁰	108 915,33
KOPIPOL	9 758 217,21	4 456 263,60
PRO ¹¹	Brak danych	Brak danych

⁷ Organizacja prawdopodobnie omyłkowo wskazuje stan na 1 stycznia 2012 roku.

⁸ Na kwotę tę składają się również kwoty przekazane przez SAIW „Polska Książka” z tytułu opłat reprograficznych.

⁹ Na kwotę tę składają się również kwoty pochodzące z opłat od tzw. „czystych nośników” przekazane przez ZASP oraz SAWP.

¹⁰ Na kwotę tę składają się również kwoty pochodzące z opłat od tzw. „czystych nośników” przekazane przez SAWP oraz ZASP.

¹¹ Organizacja wskazuje jedynie dane dotyczące inkasowania oraz wypłaty odszkodowań.

4) Wysokość dokonanych potrąceń tytułu prowizji za pobór wynagrodzeń i opłat¹² oraz kwot przeznaczonych na fundusze socjalne lub promocję twórczości - § 2 ust 6 lit. h oraz i rozporządzenia

Sprawozdanie 2012				
OZZ	koszty inkasa	koszty inkasa - procent z inkasa 2012 (%)	fundusze socjalne/promocja twórczości	fundusze socjalne/promocja twórczości - procent z inkasa 2012 (%)
SAWP	2 784 443,13	15%	0	--
STOART	9 524 971,18	17%	0	--
SFP	10 764 324,33	11%	9 133 871,39	9%
ZPAV	6 140 166,00	21%	0	--
PK	1 109 841,91	12%	210 127,82	10 % ¹³
REPROPOL	37 617,63	1%	0	--
SAFT	271 747,97	13% ¹⁴	6 861,89	--
ZAIKS	60 192 127,65	20%	12 160 008,36	4%
ZASP	2 576 155,44	15%	148 741,62	1%
ZPAF	4 641,90	2%	0	--
SARP	0	-	0	--
ZPAP	355	Brak danych	130 646,50	Brak danych
STL	30 793,56	33%	0	--
KOPIPOL	Brak danych	-	Brak danych	--
PRO	Brak danych	-	Brak danych	--

¹² Większość organizacji wskazuje łącznie na potrącenia z tytułu kosztów inkasa oraz repartycji.

¹³ Podana kwota stanowi 10-procentowy odpis ze środków z 2011 roku należnych wydawcom książek, z przeznaczeniem na „realizację celów statutowych polegających na rozwoju albo poprawie jakości zbiorowego zarządzania majątkowymi prawami autorskimi, wzmocnieniu ochrony majątkowych praw autorskich, upowszechnianiu wiedzy o prawie autorskim”.

¹⁴ Poza potrąceniami na koszty inkasa i repartycji SAFT, na powyższe kwoty potrąceń złożyły się również prowizja przekazywana ZASP oraz potrącenie z opłat za czyste nośniki z lat 2010-2011.

5) Wysokość wynagrodzeń i innych świadczeń wypłaconych uprawnionym z tytułu praw autorskich lub praw pokrewnych - § 2 ust 6 lit. j rozporządzenia

OZZ	Sprawozdanie 2012	Sprawozdanie 2011
SAWP	8 137 522,79 ¹⁵	8 956 935,08
STOART	16 949 713, 69 ¹⁶	14 165 902,60
SFP	122 951 905,70 ¹⁷	94 641 458,61
ZPAV	18 674 816,00	14 868 940,34
PK	5 962 040,83 ¹⁸	1 201 237,60
REPROPOL	756 852,75	309 663,64
SAFT	1 805 194,69	1 667 339,27
ZAiKS	180 043 240,13	248 535 143,37
ZASP	17 213 076,33 ¹⁹	17 380 475,23
ZPAF	187 655,00	160 498,78
SARP	0	0
ZPAP	Brak danych	25 691,32
STL	15 359,86	27 489,06
KOPIPOL ²⁰	233 327,59	78 842,95
PRO ²¹	178 203,19	133 000, 00

¹⁵ Tu wliczone są również kwoty przekazane za pośrednictwem innym ozz dla członków tych organizacji.

¹⁶ Tu wliczone są również kwoty przekazane SAWP oraz kwoty wypłacone podmiotom zagranicznym.

¹⁷ W tym kwoty przekazane podmiotom zagranicznym.

¹⁸ Tu wliczone również kwoty przekazane SW REPROPOL.

¹⁹ Tu wliczone również kwoty przekazane SAFT.

²⁰ Są to wypłaty z kwot przeznaczonych do wypłaty za lata 2007-2010.

²¹ Organizacja podaje kwoty odszkodowań wypłaconych poszkodowanym. Nie podaje danych dotyczących wypłat wynagrodzeń.

6) Wysokość środków pobranych w roku sprawozdawczym i latach ubiegłych, a niewypłaconych na koniec roku sprawozdawczego (suma kwot niewypłaconych na koniec roku sprawozdawczego – podzielonych oraz niepodzielonych) - § 2 ust 6 lit. k rozporządzenia

OZZ	Sprawozdanie 2012	Sprawozdanie 2011
SAWP	45 790 604,66	39 058 439,10
STOART	142 857 673,05	116 468 804,97
SFP	120 479 089,99	119 411 800,80
ZPAV	40 367 933,00	36 411 179,23
PK	9 940 383,07 ²²	7 529 923,83
REPROPOL	4 547 118,98	2 423 953,92
SAFT	11 265,49	19 287,89
ZAIKS	402 631 540,62	412 701 853,99
ZASP	32 705 151,17	35 923 213,04
ZPAF	39 992,00	39 803,00
SARP	0	0
ZPAP	Brak danych	355 818,45
STL	169 683,84	268 709,82
KOPIPOL ²³	6 786 991,42	6 900 302,51
PRO	Brak danych	Brak danych

Komentarz: Większość organizacji wskazuje, iż znaczną część powyższych kwot stanowią środki zgromadzone w roku sprawozdawczym, które zgodnie z regulaminami repartycji, przeznaczone są do wypłaty w roku bieżącym. Ponadto, organizacje wskazują m.in. na następujące przyczyny wysokości kwot niewypłaconych:

- brak, niezbędnej do dokonania podziału, kompletnej informacji od uprawnionych;
- brak możliwości dokładnej identyfikacji wszystkich uprawnionych (tu m.in. oczekiwanie na skonstruowanie przez nadawców wykazów nadań z lat ubiegłych);
- konflikty co do zgłoszonych praw do utworów;
- oczekiwanie na identyfikację repertuaru przez zagraniczne organizacje zbiorowego zarządzania;
- brak porozumienia organizacji w kwestii podziału wypłat wynagrodzeń od tzw. czystych nośników.

²² W kwocie tej mieści się również 10-procentowy odpis z repartycji za lata 2009-2011, z przeznaczeniem na realizację celów statutowych.

²³ Wskazane kwoty to kwoty pozostające do wypłaty na koniec roku sprawozdawczego z kwot przeznaczonych do wypłaty za lata 2007-2010. Organizacja nie podaje danych na temat niewypłaconych kwot za inne lata.

7) Wysokość wynagrodzeń i innych świadczeń wypłaconych podmiotom zagranicznym w roku sprawozdawczym - § 2 ust 6 lit. m rozporządzenia

OZZ	<u>Sprawozdanie 2012</u>	<u>Sprawozdanie 2011</u>
SAWP	0	64 404,24
STOART	1 577 782,98	645 476,72
SFP	36 468 720,74	32 268 081,78
ZPAV	0 ²⁴	0
PK	0	0
REPROPOL	0	0
SAFT	0	0
ZAiKS	69 524 850,03	92 507 986,69
ZASP	0	0
ZPAF	0	0
SARP	0	0
ZPAP	Brak danych	0
STL	0	0
KOPIPOL	Brak danych	0
PRO	Brak danych	0

Dwuletnie doświadczenie z analizy sprawozdań organizacji zbiorowego zarządzania pozwala na dokonanie oceny funkcjonowania nowego systemu sprawozdawczego oraz rozporządzenia dotyczącego szczegółowego zakresu sprawozdań.

Pomimo, że ocena ta jest generalnie pozytywna, to jednak w dalszym ciągu daje się zauważyć brak jednolitego podejścia poszczególnych organizacji do sposobu redagowania sprawozdań. W niektórych sprawozdaniach informacje bezwzględnie wymagane przepisami prawa były zamieszczane razem z informacjami, które nie były wymagane, co utrudniało lekturę tych sprawozdań. Wydaje się, że sprawozdania powinny też bardziej czytelnie przedstawiać efektywność działania organizacji nie tylko w zakresie inkasa wynagrodzeń i opłat, ale także w zakresie repartycji rozumianej jako faktyczna wypłata wynagrodzeń i świadczeń kompensacyjnych konkretnym twórcom i innym uprawnionym. Zasadne wydaje się także ukazanie wysokości inkasa poszczególnych organizacji w odniesieniu do konkretnych pól eksploatacji określonych w zezwoleniu na zbiorowe zarządzanie.

Mając powyższe na uwadze jeszcze w tym roku Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego proponuje wprowadzenie zmian do rozporządzenia z 2011 r., które będą uwzględniać wskazane postulaty. Zapewniona zostanie w ten sposób jeszcze większa

²⁴ Organizacja wskazała jedynie, że nie dokonywała wypłat na rzecz zagranicznych organizacji. Wskazała jednak (bez podania kwoty), że dokonuje wypłat bezpośrednio na rzecz zagranicznych uprawnionych.

przejrzystość działań organizacji, a także ułatwione porównywanie danych zawartych w sprawozdaniach, a tym samym porównywanie efektywności działań poszczególnych organizacji.

Warto w tym miejscu odnotować, iż w Parlamencie Europejskim i Radzie toczą się obecnie prace nad **dyrektywą harmonizującą zasady funkcjonowania organizacji zbiorowego zarządzania w Unii Europejskiej**²⁵. Obejmuje ona dwa zasadnicze obszary. Po pierwsze, projekt zmierza do poprawy i ujednolicenia standardów w zakresie zarządzania i przejrzystości organizacji zbiorowego zarządzania. Celem jest poprawa jakości funkcjonowania organizacji oraz umożliwienie podmiotom praw autorskich i pokrewnych sprawowanie nad nimi skuteczniejszej kontroli. Po drugie, dyrektywa zmierza do określenia zasad udzielania przez organizacje zbiorowego zarządzania licencji wieloterytorialnych dotyczących autorskich praw majątkowych do utworów muzycznych. Zasady te mają – zgodnie z deklaracjami Komisji Europejskiej – ułatwić udostępnianie konsumentom muzyki *online*.

Przedstawiciele Rządu od początku biorą aktywny udział w pracach nad dyrektywą na forum Rady UE. Dążenie do uporządkowania i zapewnienia większej przejrzystości organizacji zbiorowego zarządzania znajduje odzwierciedlenie w obecnych działaniach Rządu, o czym świadczą wprowadzone obowiązki sprawozdawcze, które w znacznym stopniu odpowiadają wymaganiom, jakie w tym zakresie określa projekt dyrektywy. Rząd zwracał jednak uwagę na szereg zmian, jakich wymagała pierwotna propozycja Komisji Europejskiej. Przede wszystkim dyrektywa powinna uwzględniać odrębności w systemach zbiorowego zarządu w różnych państwach członkowskich oraz eliminować potencjalne negatywne skutki, jakie zaproponowany mechanizm udzielania licencji wieloterytorialnych mógłby wywrzeć na różnorodność kulturową w Europie, w szczególności utrudniając dostęp odbiorców kultury do repertuaru mniej popularnego w skali europejskiej (takiego jak polski).

W prace nad dyrektywą aktywnie włączyli się także polscy europosłowie.

²⁵ Projekt dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i prawami pokrewnymi oraz udzielania licencji wieloterytorialnych dotyczących praw do utworów muzycznych na potrzeby ich wykorzystania na internetowym polu eksploatacji na rynku wewnętrznym został opublikowany przez Komisję Europejską w dniu 11 lipca 2012 r., dokument nr COM(2012) 372. Stanowisko Rządu odnośnie tego projektu zostało przyjęte na posiedzeniu Komitetu do Spraw Europejskich w dniu 10 września 2012 r. W dniu 19 września 2012 r. zostało rozpatrzone przez senacką Komisję ds. Unii Europejskiej natomiast w dniu 26 września 2012 r. przez analogiczną Komisję w Sejmie RP. Komisja sejmowa uznała projekt dyrektywy za niezgodny z zasadą pomocniczości. W dniu 12 października 2012 r. Sejm RP przyjął uchwałę w tej sprawie, zgodnie z rekomendacją Komisji.

Informacja Rządu na temat aktualnego stanu prac nad dyrektywą zostanie przekazana Sejmowi i Senatowi w odrębnym trybie, zgodnie z ustawą z dnia 8 października 2010 r. o współpracy Rady Ministrów z Sejmem i Senatem w sprawach związanych z członkostwem Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej (Dz. U. Nr 213, poz. 1395).²⁶

2. Komisja Prawa Autorskiego

2.1. Wstęp

W dniu 21 października 2010 r. weszła w życie ustawa z dnia 8 lipca 2010 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Nowe przepisy wprowadziły zasadniczą modyfikację w zakresie działania Komisji Prawa Autorskiego oraz reguł postępowań toczących się w sprawach należących do kognicji Komisji. Przede wszystkim, ustawodawca zapewnił organizacjom zrzeszającym użytkowników utworów i przedmiotów praw pokrewnych status uczestnika w postępowaniu toczącym się w przedmiocie zatwierdzenia tabel wynagrodzeń organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub pokrewnymi. Nowelizacja poddała działanie Komisji i postępowania toczące się przed nią pod reżim postępowania cywilnego – postępowania nieprocesowego. W konsekwencji, uczestnik niezadowolony z merytorycznego orzeczenia Komisji może złożyć wniosek o zatwierdzenie albo odmowę zatwierdzenia tabeli wynagrodzeń przez wydział cywilny Sądu Okręgowego w Poznaniu.

Na podstawie przepisów powyższej ustawy Minister w dniu 21 grudnia 2010 r. powołał nowy skład Komisji na trzyletnią kadencję. Komisja składa się z 30 arbitrów, którzy posiadają odpowiednią wiedzę oraz niezbędne doświadczenie zawodowe z zakresu prawa autorskiego i praw pokrewnych²⁷. Arbitrzy są w wykonywaniu swoich funkcji całkowicie niezależni od Ministra, który nie posiada żadnych władczych kompetencji do podejmowania

²⁶ Informacje o przebiegu prac nad dyrektywą są też zamieszczane na stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego: <http://www.prawoautorskie.gov.pl/pages/strona-glowna/zmiany-w-prawie/prawo-autorskie/dyrektywa-o-zbiorowym-zarzadzaniu.php>.

²⁷ W obecnym składzie Komisji zasiadają: Jan Bleszyński, Michał Bleszyński, Marek Bukowski, Monika Dąbrowska, Wojciech Dziomdziora, Krzysztof Foland, Adam Grzegorzczak, Joanna Hetman-Krajewska, Aneta Jaskólska, Andrzej Kaczorowski, Marian Kępiński, Krzysztof Lewandowski, Mariusz Łątkowski, Ryszard Markiewicz (przewodniczący), Andrzej Matlak, Paweł Podrecki, Andrzej Podrzywałow, Maciej Ramus, Grzegorz Rybicki, Rafał Sarbiński, Dorota Sokołowska, Marek Staszewski (zastępca przewodniczącego), Krystyna Szczepanowska-Kozłowska, Marek Szydłowski, Bernard Szymański, Robert Tomczyk, Elżbieta Traple, Oskar Tułodziecki, Krzysztof Wojciechowski oraz Ludwik Żukowski.

czynności w toczących się przed Komisją postępowaniach. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zapewnia Komisji jedynie obsługę administracyjno-księgową.

Zgodnie z art. 110¹ ust. 2 pr. aut. do zadań Komisji Prawa Autorskiego należy:

- 1) rozpatrywanie spraw o zatwierdzanie i zmianę zatwierdzonych tabel wynagrodzeń za korzystanie z utworów lub przedmiotów praw pokrewnych;
- 2) rozstrzyganie sporów dotyczących stosowania zatwierdzonych tabel wynagrodzeń;
- 3) rozstrzyganie sporów związanych z zawarciem umowy o reemisję utworów lub przedmiotów praw pokrewnych w sieciach kablowych;
- 4) wskazywanie organizacji właściwej w rozumieniu ustawy, jeżeli na danym polu eksploatacji działa więcej niż jedna organizacja zbiorowego zarządzania, a twórca lub uprawniony z tytułu prawa pokrewnego nie należy do żadnej z nich albo nie ujawnił swojego autorstwa;
- 5) rozpatrywanie spraw o odtworzenie akt oraz uzupełnienie lub sprostowanie orzeczenia Komisji;
- 6) rozpatrywanie spraw o wykładnię orzeczenia Komisji.

2.2. Postępowania

1) Sprawy o zatwierdzanie i zmianę zatwierdzonych tabel wynagrodzeń za korzystanie z utworów lub przedmiotów praw pokrewnych

Na gruncie nowej regulacji ustawowej do Komisji wpłynęły łącznie 24 wnioski o zatwierdzenie tabel wynagrodzeń złożone przez trzynaście organizacji zbiorowego zarządzania²⁸. W wyniku złożonych wniosków wydano następujące rozstrzygnięcia:

- i. W czterech postępowaniach zespoły orzekające zatwierdziły w części, a w części odmówiły zatwierdzenia i w tym zakresie przedstawiły swoje propozycje, bądź odmówiły zatwierdzenia w całości i przedstawiły zmiany w przedłożonych do zatwierdzenia tabelach. Powyższe postanowienia dotyczą tabel Stowarzyszenia Autorów ZAiKS (pole eksploatacji nadania radiowe),

²⁸ Spośród piętnastu istniejących organizacji zbiorowego zarządzania, jedynie Stowarzyszenia Polski Rynek Oprogramowania PRO oraz Stowarzyszenie Architektów Polskich SARP nie złożyły żadnego wniosku o zatwierdzenie tabel wynagrodzeń.

Stowarzyszenia Twórców Ludowych, Stowarzyszenia Wydawców REPROPOL (w zakresie monitoringu prasy) oraz wspólnego wniosku ośmiu organizacji na polu eksploatacji publicznej odtwarzanie.

Wyżej wskazane postanowienia Komisji Prawa Autorskiego nie są prawomocne. W dwóch pierwszych przypadkach, w następstwie wydanych postanowień, niezadowoleni uczestnicy złożyli wnioski o zatwierdzenie bądź odmowę zatwierdzenia tabeli przez sąd. W przypadku dwóch pozostałych postępowań, nie rozpoczął się jeszcze bieg terminu na złożenie wniosku do sądu²⁹.

Na szczególną uwagę zasługuje ostatnie z wyżej wskazanych postępowań, tj. postępowanie dotyczące pola eksploatacji odtwarzanie. Postępowanie to toczyło się przed Komisją Prawa Autorskiego ze wspólnego wniosku ośmiu organizacji zbiorowego zarządzania (Stowarzyszenia Artystów Wykonawców Utworów Muzycznych i Słowno-Muzycznych SAWP, Związku Artystów Scen Polskich ZASP, Stowarzyszenia Autorów ZAiKS, Stowarzyszenia Twórców Ludowych, Związku Producentów Audio-Video ZPAV, Stowarzyszenia Filmowców Polskich, Związku Artystów Wykonawców STOART oraz Stowarzyszenia Aktorów Filmowych i Telewizyjnych SAFT). Prawomocne zatwierdzenie wspólnej tabeli w praktyce oznaczałoby ukształtowanie stawek wynagrodzeń dotyczących korzystania w zasadzie ze wszystkich popularnych utworów i przedmiotów praw pokrewnych (spośród organizacji, które dysponują zezwoleniem na zbiorowy zarząd obejmującym pole eksploatacji odtworzenia, jedynie Polska Książka³⁰ oraz KOPIPOL (dzieła naukowe)³¹ nie są wnioskodawcami wspólnej Tabeli).

Tabela określa stawki opłat licencyjnych z podziałem na branże działalności użytkowników (handel, gastronomia, usługi, taniec, noclegi, transport, imprezy, rekreacja, szafy grające, centrale telefoniczne i inne).

W ramach poszczególnych branż stawki zostały zróżnicowane ze względu na różne kryteria (np. dla handlu zróżnicowanie stawki ze względu na: typ obiektu, wielkość obiektu, wielkość miejscowości oraz lokalizację w miejscowości).

²⁹ Uczestnicy mają prawo do złożenia wniosku do sądu o zatwierdzenie lub odmowę zatwierdzenia tabeli w terminie 14 dni od dnia doręczenia postanowienia wraz z uzasadnieniem.

³⁰ Do wspólnego rozpoznania w tym postępowaniu, zgodnie z art. 110¹⁴ ust. 1 pr. aut., został połączony również wniosek Stowarzyszenia Autorów i Wydawców „Polska Książka”, w zakresie tego wniosku zespół orzekający Komisji postanowił jednak o jego oddaleniu (patrz pkt ii).

³¹ KOPIPOL, po umorzeniu pierwszego postępowania przed Komisją Prawa Autorskiego dotyczącego pola eksploatacji odtwarzanie, korzystając z uprawnienia przysługującego wnioskodawcy, wskazanego w art. 110¹⁴ ust. 3 pr. aut., złożył wniosek o zatwierdzenie tabeli wynagrodzeń przez sąd.

Warto zaznaczyć, iż porozumienie między organizacjami nastąpiło na wcześniejszym etapie oraz w szerszym zakresie, niż wynika to z obowiązku ustawowego (obligatoryjne porozumienie dotyczy jedynie wspólnego poboru na podstawie zatwierdzonych tabel i dotyczy tylko praw pokrewnych). Nie wdając się w ocenę zasadności zawartych w tabeli stawek (jest to kompetencja Komisji oraz sądu), fakt złożenia wspólnej tabeli należy ocenić jako zjawisko zdecydowanie pozytywne, dające szansę na uporządkowanie rynku na tym polu, a w konsekwencji na wzmocnienie pewności i jasności prawa oraz zaufania obywateli.

Wspólna tabela określa bowiem całościowo obciążenia podmiotów dokonujących publicznego odtwarzania utworów i przedmiotów praw pokrewnych. Stanie się również podstawą do wypracowania przez organizacje zbiorowego zarządzania porozumienia w sprawie wspólnego poboru stawek. Tabela stanie się prawomocna jeśli żaden z uczestników postępowania nie złoży wniosku o zatwierdzenie bądź odmowę zatwierdzenia tabeli przez sąd. Wspólny pobór wynagrodzeń ułatwi prowadzenie działalności gospodarczej – przedsiębiorca zobligowany do zawarcia umowy w zakresie publicznego odtwarzania będzie docelowo kontaktował się z przedstawicielem jednej organizacji, uzyskiwał jedną fakturę, podlegał jednej kontroli i dokonywał jednej płatności.

- ii. W trzech postępowaniach zespoły orzekające oddaliły wnioski o zatwierdzenie tabel wynagrodzeń (z wniosków Stowarzyszenia Zbiorowego Zarządzania Prawami Autorskimi Twórców Dzieł Naukowych i Technicznych KOIPOL, Związku Polskich Artystów Plastyków oraz Stowarzyszenia Autorów i Wydawców „Polska Książka” w postępowaniu dotyczącym pola eksploatacji publiczne odtwarzanie).
- iii. W siedemnastu postępowaniach zespoły orzekające umorzyły postępowania, ze względu na upływ wskazanego w ustawie sześciomiesięcznego terminu na jego przeprowadzenie, przy równoczesnym braku zgody uczestników postępowania na ich przedłużenie.³²
- iv. W jednym postępowaniu nie zostało dotychczas wydane postanowienie o umorzeniu postępowania, upłynął jednak sześciomiesięczny termin na jego przeprowadzenie (dotyczy wniosku SAIW Polska Książka).

³² Do przedłużenia postępowania o zatwierdzenie tabel wynagrodzeń konieczna jest zgoda wszystkich jego uczestników.

2) Wskazywanie organizacji właściwej w rozumieniu ustawy, w przypadku, o którym mowa w art. 107 pr. aut.

Po wejściu w życie ustawy nowelizującej przed Komisją wszczęte zostały trzy postępowania o wskazanie organizacji właściwej – wszystkie z wniosków Stowarzyszenia Autorów ZAiKS złożonych w dniach 22 października 2010 r., 11 marca 2011 r. oraz 30 września 2011 r. Na dzień sporządzania niniejszego raportu żadne z tych postępowań nie zostało zakończone.

3) Pozostałe sprawy

W czasie trwania kadencji Komisji, dwukrotnie arbitrzy wyznaczeni przez Przewodniczącego KPA na mediatorów w trybie art. 110¹⁸ ust. 3 upap., stwierdzili brak podstaw do wszczęcia postępowania mediacyjnego ze względu na brak zgody drugiej strony na mediację.

2.3. Finanse

Zgodnie z art. 110¹⁰ pr. aut., obsługę techniczno-organizacyjną Komisji zapewnia urząd obsługujący ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Zgodnie z art. 110⁷ oraz art. 110⁸ ust. 2 pr. aut., wynagrodzenie przewodniczącego Komisji, jego zastępcy oraz pozostałych arbitrów jest wypłacane z budżetu państwa, z części będącej w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Natomiast zgodnie z art. 110⁹ ust. 3 pr. aut. opłaty od wniosków w sprawach należących do właściwości Komisji stanowią dochód budżetu państwa.

Na **koszty** funkcjonowania Komisji składają się:

- 1) Koszty ustanowienia Komisji Prawa Autorskiego sprowadzające się do kosztów publikacji ogłoszeń prasowych o możliwości zgłaszania kandydatów na arbitrów Komisji, spośród których Minister powołuje Komisję.
- 2) Koszty funkcjonowania:
 - a) koszty postępowań (zróżnicowane w zależności od rodzaju postępowania):
 - rozpatrywanie spraw o zatwierdzanie i zmianę zatwierdzonych tabel wynagrodzeń dla twórców oraz podmiotów praw pokrewnych:

40 600 zł – szacunkowy koszt postępowania (koszty ogłoszenia o wszczęciu postępowania; koszty przejazdu arbitrów; wynagrodzenia **pięciu** członków zespołu orzekającego);

- rozstrzyganie sporów dotyczących stosowania tabel oraz rozstrzyganie sporów związanych z zawarciem umowy o reemisję:

4 tys. zł – szacunkowy koszt postępowania (koszty przejazdu arbitrów; wynagrodzenie **jednego** mediatora);

- wskazywanie organizacji właściwej w rozumieniu polskiej ustawy :

11 400 zł – szacunkowy koszt postępowania (koszty przejazdu arbitrów; wynagrodzenia **trzech** członków zespołu orzekającego);

- rozpatrywanie spraw o wykładnię orzeczenia Komisji:

4 tys. zł – szacunkowy koszt postępowania (koszty przejazdu arbitrów; wynagrodzenia **trzech** członków zespołu orzekającego);

b) pozostałe koszty:

- wynagrodzenia Przewodniczącego Komisji oraz jego zastępcy – ok. **15 tys. zł** miesięcznie + koszty przejazdu oraz noclegu;
- koszty związane z procedurą uzupełniania składu Komisji Prawa Autorskiego (koszt ogłoszeń o możliwości zgłaszania kandydatów na arbitrów Komisji).

Do powyższych zestawień nie zostały wliczone koszty ponoszone przez urząd obsługujący ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

2.4. Zmiany legislacyjne

Trzyletnia obserwacja działalności Komisji Prawa Autorskiego na podstawie znowelizowanych przepisów pozwala stwierdzić, że potrzebna jest zmiana przepisów regulujących jej działanie. Minister przystąpił do przygotowywania projektu zmiany pr. aut. w tym zakresie.

Przed wszystkim, liczba postępowań umarzanych przez zespoły orzekające narzuca potrzebę analizy skutków, jakie wywołuje termin wskazany w art. 110¹³ ust. 1 pr. aut. (*postępowanie przed zespołem orzekającym jest umarzane po upływie 6 miesięcy, chyba że wszyscy uczestnicy wyrażą zgodę na przedłużenie tego terminu*). Aby postępowania toczyły

się bez zbędnej zwłoki, Minister rozważa zaproponowanie wprowadzenia przepisów dyscyplinujących zespoły orzekające.

Rewizji powinny podlegać ponadto opłaty za postępowania należące do kognicji Komisji oraz wynagrodzenia przewodniczących Komisji i członków zespołów orzekających.

Generalnie, analizie i zmianom powinny podlegać wszystkie kwestie, które wstrzymują bądź zwalniają przebieg postępowań przed Komisją, a także związane z powoływaniem składu arbitrów orzekających w konkretnych postępowaniach.

Minister uważa, iż wprowadzenie niezbędnych zmian legislacyjnych jest konieczne, by poprawić sprawność prowadzenia postępowań, co powinno pozytywnie wpłynąć na rynek zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i prawami pokrewnymi.

Nie wyklucza to popierania przez Ministra idei ustanowienia wyspecjalizowanego sądu własności intelektualnej (patrz pkt III.10.9 niniejszego raportu). Rozstrzyganie o kwestiach ustrojowych dotyczących tego sądu oraz współzależności z Komisją wykraczają poza zakres niniejszego raportu. W tym zakresie konieczne będzie wypracowanie odpowiednich rozwiązań wspólnie z Ministrem Sprawiedliwości.

3. Reemisja

Zgodnie z obecnie obowiązującym brzmieniem art. 21¹ ust. 1 pr. aut. operatorom sieci kablowych wolno reemitować w sieciach kablowych utwory nadawane w programach organizacji radiowych i telewizyjnych wyłącznie na podstawie umowy zawartej z właściwą organizacją zbiorowego zarządzania prawami autorskimi, przy czym stosownie do art. 92 i 95¹ ust. 1 ustawy przepis ten znajduje odpowiednie zastosowanie także do artystycznych wykonań, fonogramów i wideogramów.

Przepis art. 21¹ ust. 1 ustawy kreuje zatem instytucję tzw. obowiązkowego pośrednictwa organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i pokrewnymi przy zawieraniu umów licencyjnych na reemisję (reemisja utworów, artystycznych wykonań, fonogramów i wideogramów) i umów o wynagrodzenie z tytułu reemisji (reemisja artystycznych wykonań, fonogramów i wideogramów za pomocą wprowadzonych do obrotu egzemplarzy). Oznacza to, że operator telewizji kablowej nie ma obecnie możliwości kontraktowania reemisji bezpośrednio z nadawcami, nawet jeżeli ci dysponują prawami

do reemisji. Tymczasem dyrektywa Rady nr 93/83/EWG wyraźnie nakazuje państwom członkowskim wprowadzenie wyjątku od zasady obowiązkowego pośrednictwa organizacji zbiorowego zarządzania w odniesieniu do praw „z których organizacja radiowa i telewizyjna korzysta w odniesieniu do jej własnych transmisji, niezależnie od tego, czy dane prawa należą do tej organizacji, czy też zostały na nią przeniesione przez innego właściciela praw autorskich i/lub praw pokrewnych” (art. 10 dyrektywy). W tym zakresie polskie prawo nie jest zatem dostosowane należycie do prawa UE, co ma naprawić nowelizacja ustawy zaplanowana na II półrocze br. Projekt ustawy nowelizującej został przekazany w lipcu br. do konsultacji społecznych³³. Obecnie trwa analiza przedstawionych stanowisk. Wśród partnerów społecznych panuje obecnie zgoda co do potrzeby implementacji art. 10 dyrektywy. Zarysował się natomiast podział zarówno między organizacjami zbiorowego zarządzania, jak i przedsiębiorcami co do potrzeby zrównywania na gruncie prawa autorskiego statusu wszystkich podmiotów dokonujących reemisji pod kątem stosowania zasady obowiązkowego pośrednictwa organizacji.

Art. 21¹ ust. 1 ustawy w obecnie obowiązującym brzmieniu jest adresowany do „operatorów sieci kablowych” i taka konstrukcja przepisu istnieje w ustawie od początku jej obowiązywania. Podmioty te od dłuższego czasu wskazują jednak, że przedmiotowa dyrektywa dotyczy świadczenia usług reemisji także „w systemie mikrofalowym”, a zatem nie tylko przez „operatorów sieci kablowych”. Ponadto, w ocenie tego środowiska, dyrektywa odnosi się do stanu rynku z okresu jej powstania, a obecnie reemisja dokonywana jest nie tylko techniką przewodową, ale także satelitarnie, a wkrótce zapewne także z wykorzystaniem internetu.

W ocenie operatorów telewizji kablowej (Polska Izba Komunikacji Elektronicznej, Związek Telewizji Kablowych – Izba Gospodarcza) prawo powinno nadążać za rozwojem rynku i przewidywać te same reguły dla wszystkich, których działalność wykazuje podobne cechy. Zatem w przypadku reemisji obowiązkowe pośrednictwo organizacji zbiorowego zarządzania powinno obowiązywać nie tylko operatorów sieci kablowych, ale w takim samym stopniu także pozostałe podmioty dokonujące reemisji. Pogląd ten jest akceptowany przez szereg organizacji zbiorowego zarządzania, niektóre są jednak temu przeciwnie wskazując, że zdecydowana większość ustawodawstw państw członkowskich UE nie idzie tak daleko w regulacji reemisji i ogranicza się do implementacji dyrektywy w takim zakresie, jaki

³³ <http://www.prawoautorskie.gov.pl/pages/posts/trwaja-konsultacje-spoeczne-w-sprawie-dostosowania-ustawy-o-prawie-autorskim-do-przepisow-dyrektywy-satelitarno-kablowej-322.php>

jest wymagany. Obowiązkowemu pośrednictwu organizacji sprzeciwiają się także operatorzy platform satelitarnych dokonujący reemisji bezprzewodowej. Obecnie problem jest jeszcze przedmiotem analiz w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, wobec czego ostateczne stanowisko Ministra nie może być przedstawione.

Niezależnie od problemu implementacji art. 10 ww. dyrektywy i pożądanego zakresu stosowania obowiązkowego pośrednictwa organizacji, relacje między operatorami telewizji kablowej i organizacjami zbiorowego zarządzania od wielu lat są bardzo napięte, czego powodem jest wciąż bardzo rozbieżne stanowisko obu stron co do wysokości wynagrodzenia za reemisję. W ostatnim czasie niektóre organizacje zbiorowego zarządzania, działając w celu wyegzekwowania od operatorów świadczeń w oczekiwanej wysokości, zaczęły w ramach postępowania sądowego domagać się zabezpieczenia roszczeń poprzez sądowy zakaz reemisji. Niepowodzeniem zakończyły się także postępowania przed Komisją Prawa Autorskiego w celu zatwierdzenia tabel wynagrodzeń za reemisję. W ocenie Ministerstwa nowelizacja ustawy poprzez wdrożenie art. 10 ww. dyrektywy może przyczynić się do częściowego rozwiązania problemu, nie rozwiąże go jednak całkowicie, gdyż do tego potrzebna jest zgodna wola obydwu stron i ich gotowość do kompromisu.

Pomocne mogą okazać się tu również zmiany przepisów dotyczących Komisji Prawa Autorskiego, które zapewnią większą efektywność procedury zatwierdzania tabel wynagrodzeń (patrz pkt III.2.4 niniejszego raportu) oraz utworzenie wyspecjalizowanego sądu do spraw własności intelektualnej (patrz pkt III.10.9). Rozważyć też należy wprowadzenie mechanizmów, które ograniczą stosowanie zabezpieczenia roszczeń w postaci zakazu prowadzenia działalności gospodarczej w sytuacjach, w których reemitent nie uchyla się od zawarcia umowy, ale pozostaje w sporze z organizacją zbiorowego zarządzania co do wysokości należnej stawki wynagrodzenia za reemisję (patrz pkt III.10.2).

W wyniku skarg operatorów telewizji kablowej Komisja Europejska wszczęła przeciwko Polsce postępowanie o naruszenie zobowiązań w zakresie implementacji prawa UE poprzez brak wdrożenia ww. art. 10 dyrektywy. Komisja została poinformowana o trwających pracach legislacyjnych, które mają szansę zakończyć się przed formalnym zakończeniem postępowania w tej sprawie przez Komisję.

4. Publiczne odtwarzanie

Publiczne odtwarzanie jest jednym ze sposobów korzystania z utworów. Publiczne odtwarzanie utworu zostało zdefiniowane w art. 6 ust. 1 pkt 9 pr. aut. jako jego udostępnienie bądź przy pomocy nośników dźwięku, obrazu lub dźwięku i obrazu, na których utwór został zapisany, bądź przy pomocy urządzeń służących do odbioru programu radiowego lub telewizyjnego, w którym utwór jest nadawany.

W praktyce publiczne odtwarzanie utworów oraz przedmiotów praw pokrewnych może mieć miejsce przypadku, gdy dana osoba (restaurator, właściciel dyskoteki, właściciel sklepu, fryzjer) umieszcza w miejscu prowadzonej działalności gospodarczej odbiornik radiowy, telewizyjny lub innego rodzaju sprzęt grający, w taki sposób, że muzyka lub utwory audiowizualne są dostępne dla klientów.

Analizując problematykę publicznego odtwarzania należy pamiętać, że w jego ramach dochodzi do jednoczesnego wykorzystania owoców działalności kilku kategorii uprawnionych tj. twórców, artystów wykonawców oraz producentów fonogramów.

Wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz prawo do wynagrodzenia za korzystanie z utworu przysługuje twórcy. Zasada ta została wyrażona w art. 17 pr. aut. Ustawa przyznaje prawa wyłączne w przypadku publicznego odtwarzania także artystom wykonawcom, a jeżeli odtwarzanie następuje za pomocą wprowadzonego do obrotu egzemplarza – prawo do stosownego wynagrodzenia (art. 86 ust. 1 pkt 2 lit. c oraz ust. 3). Prawo do stosownego wynagrodzenia z tytułu odtwarzania przysługuje także producentom fonogramów i wideogramów wprowadzonych do obrotu (art. 94 ust. 5) oraz nadawcom, w przypadku utworów nadawanych w programach radiowych i telewizyjnych (dotyczy to tylko odtwarzania w miejscach dostępnych za opłatą wstępu – art. 97 pkt 6).

Wszystkim uprawnionym z tytułu eksploatacji ich praw przysługuje stosowne wynagrodzenie, które co do zasady pobierane jest przez organizacje zbiorowego zarządzania. Wynika to z masowego charakteru korzystania z utworów i przedmiotów praw pokrewnych przy okazji publicznego odtwarzania. Ustawa nie przewiduje jednak w tym zakresie obowiązkowego pośrednictwa organizacji.

Zezwolenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na zbiorowe zarządzanie prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi w zakresie publicznego odtwarzania utworów oraz przedmiotów praw pokrewnych posiadają i faktycznie wykonują w szczególności:

- 1) Stowarzyszenie Autorów ZAiKS (reprezentujące twórców);
- 2) Stowarzyszenie Artystów Wykonawców Utworów Muzycznych i Słowno-Muzycznych SAWP (reprezentujące artystów wykonawców);
- 3) Związek Artystów Wykonawców STOART (reprezentujący artystów wykonawców);
- 4) Związek Producentów Audio-Video ZPAV (reprezentujący producentów fonogramów i wideogramów);
- 5) Stowarzyszenie Filmowców Polskich (reprezentujące współtwórców utworów audiowizualnych).

Wysokość opłat licencyjnych jest ustalana przez organizacje zbiorowego zarządzania. Jeżeli dane stowarzyszenie posiada tabelę wynagrodzeń na polu publiczne odtwarzanie, prawomocnie zatwierdzoną przez Komisję Prawa Autorskiego, stawki powinny wynikać z tej tabeli. Tabela wynagrodzeń w tym zakresie, wspólna dla ośmiu organizacji, została zatwierdzona przez Komisję w dniu 10 lipca 2013 r. (patrz pkt III.2.2. niniejszego raportu). Wejdzie ona w życie, jeżeli żaden z uczestników postępowania nie złoży wniosku do sądu o zatwierdzenie lub odmowę zatwierdzenia tabeli.

Nowelizacja pr. aut. z 2010 r. wprowadziła istotne *novum* jeżeli chodzi o relacje pomiędzy organizacjami zbiorowego zarządzania a podmiotami korzystającymi z utworów i przedmiotów praw pokrewnych. Zgodnie z art. 107¹ ust. 1 i 4 pr. aut. organizacje mogą zawierać porozumienia dotyczące wspólnego udzielania licencji i pobierania wynagrodzeń. Natomiast w zakresie publicznego odtwarzania, po prawomocnym zatwierdzeniu tabeli wynagrodzeń przez Komisję albo sąd, zawarcie takiego porozumienia pomiędzy organizacjami reprezentującymi uprawnionych z tytułu praw pokrewnych będzie obowiązkowe (art. 107¹ ust. 2 i 3).

Zatwierdzenie wspólnej tabeli ma olbrzymie znaczenie dla dziesiątków tysięcy przedsiębiorców, którzy na co dzień korzystają z muzyki i utworów audiowizualnych, odtwarzając je w sklepach, restauracjach, zakładach usługowych, hotelach, dyskotekach i wielu innych miejscach publicznych. W praktyce bowiem jednego przedsiębiorcę odwiedzają przedstawiciele kilku organizacji zbiorowego zarządzania i każdy z nich żąda opłaty wyliczonej na podstawie własnych kryteriów. Jeśli wspomniana wyżej tabela

uprawomocni się, sytuacja ta ulegnie całkowitej zmianie. Wówczas co najwyżej dwie organizacje będą mogły pobierać opłaty na polu eksploatacji publiczne odtwarzanie. Jedna z nich powinna reprezentować uprawnionych z tytułu praw autorskich, druga z tytułu praw pokrewnych. Istnieje możliwość, aby w imieniu wszystkich wskazanych wyżej organizacji umowę z konkretnym użytkownikiem zawierał przedstawiciel tylko jednej z nich. Utworzenie takiego systemu „jednego okienka” czy „jednej faktury” jest rozwiązaniem społecznie pożądanym. Minister będzie z całą mocą zachęcał organizacje do jego wypracowania.

Ustawa przewiduje istotny wyjątek w przypadku publicznego odtwarzania, zgodnie z którym posiadacze urządzeń służących do odbioru programu radiowego lub telewizyjnego mogą za ich pomocą odtwarzać utwory nadawane w radiu lub telewizji za pomocą urządzeń znajdujących się w miejscu ogólnie dostępnym, jeżeli nie łączy się z tym osiąganie korzyści majątkowych (art. 24 ust. 2). Przepis ten stosuje się odpowiednio do przedmiotów praw pokrewnych (art. 100). Osiąganie korzyści majątkowych w kontekście tego wyjątku jest rozumiane również w sposób pośredni, co oznacza że dotyczy sytuacji w których odtwarzanie programu telewizyjnego lub radiowego ma na celu np. umilenie pobytu klientów w lokalu, a zatem zwiększenie atrakcyjności świadczonych przez dany podmiot usług. Wyjątek ten ma zastosowanie jedynie do odtwarzania programu telewizyjnego lub radiowego, nie dotyczy zaś odtwarzania utworów z innych nośników (np. płyt DVD lub MP3).

Zagadnienie publicznego odtwarzania³⁴ utworów i przedmiotów praw pokrewnych było niejednokrotnie poddawane analizie przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej: „TSUE”).

Trybunał w swoich wyrokach wskazywał kryteria, jakie należy stosować do oceny, czy dana działalność stanowi publiczne komunikowanie. Kryteria te zostały przedstawione przede wszystkim w wyroku C-306/05 Rafael Hoteles SA oraz w wyroku w sprawach połączonych C-403/08 i C-429/08 Football Association Premier League i Karen Murphy, w wyroku w sprawach połączonych C-431/09 i C-432/09 Airfield NV i Canal Digitaal, w wyroku C-135/10 Societa Consorzio Fonografici i w wyroku C-162/10 Phonographic Performance. Linia orzecznicza TSUE dotycząca wykładni pojęcia „publiczne komunikowanie” jest jednolita.

³⁴ Omawiane pole eksploatacji mieści się w zakresie „publicznego komunikowania” („*communication to the public*”) uregulowanego w dyrektywie 2001/29/WE, które – posługując się terminologią z polskiej ustawy – oznacza „rozpowszechnianie utworu w inny sposób niż przez obrót oryginałem lub egzemplarzami” (art. 50 pkt 3), a więc także jego publiczne odtwarzanie w rozumieniu art. 6 pkt 9 pr. aut.

W orzeczeniach tych Trybunał wskazywał, że publicznym komunikowaniem, które wymaga zezwolenia uprawnionych, można określić działanie danego podmiotu, jeżeli skutkuje ono poszerzeniem kręgu odbiorców utworu, w szczególności, jeżeli jest dokonywane przez inny podmiot niż ten, który był do tego pierwotnie uprawniony. Takie rozpowszechnianie utworu skierowane jest do innej publiczności niż ta, której utwór był pierwotnie udostępniony. Ponadto TSUE wskazał, że aby działanie danego podmiotu mogło zostać uznane za publiczne komunikowanie musi być ono podejmowane w celu zakomunikowania utworu, a użytkownik ma pełną świadomość konsekwencji takiego działania.

Aby uznać, że doszło do publicznego komunikowania, wystarczy, aby utwór był zakomunikowany publiczności w sposób umożliwiający dostęp do niego osobom postronnym. Nie jest konieczne, aby osoby te rzeczywiście korzystały z tej możliwości.

Według Trybunału zarobkowy charakter działań nie jest konieczną przesłanką uznania, iż doszło do publicznego komunikowania utworu.

I tak przykładowo TSUE uznał, iż rozprowadzanie sygnału za pomocą zainstalowanych odbiorników telewizyjnych przez podmiot świadczący usługi hotelarskie na rzecz jego klientów zajmujących pokoje hotelowe stanowi publiczne komunikowanie³⁵. Nie jest natomiast publicznym komunikowaniem odtwarzanie fonogramów w gabinetach dentystycznych, z korzyścią dla klientów, którzy korzystają z tego niezależnie od ich woli³⁶.

Kwestie związane z publicznym odtwarzaniem oraz przepisy prawne dotyczące tego zagadnienia są często niejasne dla użytkowników, czyli głównie podmiotów prowadzących działalność gospodarczą. Niska świadomość prawna przejawia się tym, że do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego wpływa wiele pytań i wątpliwości w sprawie obowiązku zawierania umów licencyjnych przez użytkowników praw z organizacjami zbiorowego zarządzania. Najczęściej dotyczą one sytuacji, do których odnosi się przepis art. 24 ust. 2 pr. aut. (czyli kryterium czerpania korzyści majątkowych z odtwarzanej muzyki), liczby podmiotów, które pobierają wynagrodzenie, wysokości oraz sposobu naliczania wynagrodzenia, a także konieczności płacenia tantiem w przypadku wcześniejszego opłacenia abonamentu radiowo-telewizyjnego. Najwięcej wątpliwości związanych jest z podkreślaną już koniecznością zapłaty wynagrodzenia za publiczne odtwarzanie programów radiowych

³⁵ Wyrok Trybunału w sprawie C-306/05 Rafael Hoteles SA.

³⁶ Wyrok Trybunału w sprawie C-135/10 Societa Consorzio Fonografici.

i telewizyjnych za pośrednictwem kilku organizacji zbiorowego zarządzania – szczególnie, gdy użytkownik ma już zawartą umowę z jedną z nich, a wolę zawarcia umowy deklarują kolejne organizacje. Ministerstwo, w celu wyjaśniania oraz rozwijania świadomości prawnej, odpowiada na wszelkie pytania dotyczące interpretacji ustawy o prawie autorskim.

Problemem jest również fakt, że użytkownicy zwracają się do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, licząc na podjęcie jakiś konkretnych działań w celu rozwiązania indywidualnych problemów związanych z publicznym odtwarzaniem. Niektórzy oczekują rozstrzygnięcia w sposób wiążący, czy dany użytkownik powinien uiścić wynagrodzenie z tytułu publicznego odtwarzania. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego – jako organ władzy wykonawczej – nie został jednak wyposażony w kompetencje do wydawania wytycznych umożliwiających jednoznaczne stwierdzenie, czy w konkretnym, indywidualnym przypadku pobieranie opłat za publiczne odtwarzanie muzyki przez organizacje zbiorowego zarządzania jest uzasadnione i zgodne z obowiązującym prawem. Kompetencje wyłączne w tym zakresie posiada jedynie sąd powszechny.

5. Korzystanie z utworów audiowizualnych – art. 70 pr. aut.

Art. 70 ustawy jest szczególną konstrukcją prawa autorskiego, odnoszącą się wyłącznie do utworów audiowizualnych. Współtwórcy filmu oraz artyści wykonawcy uzyskują na jego podstawie prawo do dodatkowego wynagrodzenia z tytułu eksploatacji filmu na określonych polach eksploatacji, które uzyskiwane jest za wyłącznym pośrednictwem organizacji zbiorowego zarządzania. Wpłata dodatkowego wynagrodzenia jest swoistą rekompensatą wiążącą się z tym, że na rynku utworów audiowizualnych prawa skoncentrowane są w zasadzie w ręku producenta – to on czerpie więc zasadnicze korzyści majątkowe z eksploatacji utworu audiowizualnego. Wynagrodzenie uzyskiwane w oparciu o art. 70 ustawy jest niezależne od postanowień umowy z producentem i ma charakter dodatkowy, względnie uzupełniający, wobec wynagrodzenia określonego w umowie.

Zgodnie z art. 70 ust. 1 ustawy domniemywa się, że producent utworu audiowizualnego nabywa na mocy umowy o stworzenie utworu albo umowy o wykorzystanie już istniejącego utworu wyłączne prawa majątkowe do eksploatacji tych utworów w ramach utworu audiowizualnego jako całości. Jak wyżej zaznaczono, przepis ten realizuje zasadę koncentracji praw w sposób umiarkowany, gdyż przewiduje jedynie wzruszalne domniemanie

nabycia praw przez producenta. Domniemanie to może zostać wzruszone w każdy sposób, przede wszystkim poprzez odpowiednie postanowienia umowy zawieranej przez twórcę.

Odpowiednikiem art. 70 ust. 1 jest w przypadku artystów wykonawców art. 87, stosownie do którego, jeżeli umowa nie stanowi inaczej, zawarcie przez artystę wykonawcę z producentem utworu audiowizualnego umowy o współudział w realizacji utworu audiowizualnego przenosi na producenta prawa do rozporządzania i korzystania z wykonania, w ramach tego utworu audiowizualnego, na wszystkich znanych w chwili zawarcia umowy polach eksploatacji. W przeciwieństwie jednak do art. 70 ust. 1, przepis ten nie posługuje się konstrukcją domniemania, ale decydujące znaczenie przyznaje wprost postanowieniom umowy. Poza tym uwagę zwraca także inaczej zredagowana dyspozycja przepisu, stosownie do której nabycie praw jest ograniczone do pól eksploatacji znanych w chwili zawarcia umowy.

Art. 70 ust. 1 i art. 87 ustawy nie rodzą poważniejszych problemów praktycznych, gdyż przyznają pierwszeństwo uzgodnieniom samych zainteresowanych co do tego, jakie prawa i w jakim zakresie nabywa producent. Wydaje się jednak, że z uwagi na zasady prawidłowej legislacji obydwie przepisy powinny zostać zharmonizowane, tak co do zakresu ich stosowania (konstrukcja domniemania lub wyłączone pierwszeństwo umowy), jak też w części dotyczącej pól eksploatacji.

Poważne problemy i kontrowersje powoduje natomiast art. 70 ust. 2¹, który przyznaje współtwórcom utworu audiowizualnego oraz artystom wykonawcom wspomniane dodatkowe (uzupełniające) wynagrodzenie z tytułu eksploatacji utworu audiowizualnego na enumeratywnie wskazanych w tym przepisie polach eksploatacji.

Przepis ten został wprowadzony w wyniku nowelizacji wykonującej wyrok Trybunału Konstytucyjnego³⁷, w którym Trybunał uznał dotychczasowy art. 70 ust. 2 za niezgodny z art. 2 oraz art. 32 w związku z art. 64 ust. 2 Konstytucji. Art. 70 ust. 2 ograniczał prawo do dodatkowego wynagrodzenia wyłącznie do niektórych, enumeratywnie wskazanych współtwórców utworu audiowizualnego, tj. głównego reżysera, operatora obrazu, twórcę scenariusza oraz twórców innych utworów literackich lub muzycznych, które zostały stworzone do utworu audiowizualnego lub w nim wykorzystane. Przepis nie uwzględniał zatem pozostałych współtwórców, którymi zgodnie z art. 69 ustawy, są wszystkie osoby, które wniosły wkład twórczy w powstanie utworu audiowizualnego, a zatem katalog których

³⁷ Wyrok z dnia 24 maja 2006 r., sygn. akt K 5/05 (Dz. U. Nr 94, poz. 658).

pozostaje otwarty. Mogą to zatem być również scenografowie, choreografowie, tłumacze, lektorzy czy np. projektanci kostiumów. Trybunał uznał ten przepis za niekonstytucyjny z uwagi na „nieracjonalność zróżnicowania podmiotów podobnych, charakteryzujących się tą samą cechą istotną”. W wyniku nowelizacji dokonanej z dniem 1 listopada 2007 r. katalog współtwórców został otwarty, wobec czego obecnie do wynagrodzenia uprawniony jest każdy współtwórca utworu audiowizualnego.

Otwarty katalog współtwórców rodzi jednak w praktyce problemy z ustaleniem kręgu podmiotów uprawnionych do wynagrodzenia. O ile nie ulega wątpliwości, że np. reżyser czy autor scenariusza jest współtwórcą filmu, to pewne wątpliwości powstają przy ocenie wkładu np. montażysty, scenografa czy kostiumologa. Należy rozważyć, czy nie byłby zasadny powrót do zamkniętego katalogu, który byłby jednak odpowiednio rozszerzony tak, by realizować wytyczne wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 maja 2006 r.

Organizacje zbiorowego zarządzania oczekują rozszerzenia katalogu pól eksploatacji, które obejmuje prawo do dodatkowego wynagrodzenia. W szczególności chciałyby objąć dodatkowym wynagrodzeniem eksploatację utworu na takich polach jak reemisja oraz udostępniania utworów w taki sposób, aby każdy miał do nich dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym (głównie przez internet). Zgodnie z rozstrzygnięciem Sądu Najwyższego³⁸ reemisja w chwili obecnej nie jest objęta zakresem art. 70 ust. 2¹. Podobnie jest z internetem, który staje się polem eksploatacji mającym dominujące znaczenie w przypadku dystrybucji utworów audiowizualnych. W ocenie organizacji zbiorowego zarządzania nieuwzględnianie tego pola w art. 70 ust. 2¹ powoduje, że cała regulacja przestaje odpowiadać rzeczywistości technicznej i rynkowej. Rozszerzenie tej regulacji spowodowałoby jednak zwiększenie obciążeń finansowych po stronie reemitentów, w tym operatorów sieci kablowych oraz usługodawców, którzy udostępniają utwory audiowizualne w systemie „na żądanie”.

Użytkownicy praw podkreślają z kolei, że obecna regulacja wykracza daleko poza minimum wymagane przez prawo UE, stosownie do którego dodatkowe wynagrodzenie ma przysługiwać twórcom i wykonawcom za najem egzemplarzy filmu³⁹. Podkreślają ponadto, że z uwagi na szeroką eksploatację w Polsce zagranicznego repertuaru filmowego obecna regulacja służy w znacznym stopniu zagranicznym twórcom i artystom. Zwracają także uwagę na potrzebę ustalenia ustawowego progu dodatkowego wynagrodzenia.

³⁸ Uchwała 7 sędziów SN z dnia 25 listopada 2008 r., sygn. akt III CZP 57/08 oraz wyrok z dnia 15 czerwca 2011 r., sygn. akt V CSK 373/10.

³⁹ Art. 5 dyrektywy 2006/115/WE.

6. *Droit de suite*

Prawo twórcy i jego spadkobierców do wynagrodzenia z tytułu kolejnych, dokonywanych zawodowo odsprzedaży oryginałów utworów plastycznych oraz rękopisów utworów literackich i muzycznych (zwane także *droit de suite*), obowiązuje w Polsce od 1994 roku. W 2006 r. ustawa o prawie autorskim została w tym zakresie znowelizowana w celu jej dostosowania do przepisów dyrektywy 2001/84/WE. Katalog utworów objętych tym prawem rozszerzono wówczas o utwory fotograficzne.

Uzasadnieniem dla wprowadzenia *droit de suite* jest fakt, że dzieła sztuki i rękopisy uzyskują nierzadko po latach znacznie wyższą wartość niż w momencie ich sprzedaży przez twórcę. Sytuacja taka ma miejsce zwłaszcza w przypadku, gdy późniejsze sukcesy twórcy powodują wzrost wartości jego wcześniejszych dzieł. Wynagrodzenie z tytułu *droit de suite* ma na celu zapewnienie twórcy udziału w zyskach osiągniętych przez podmioty profesjonalnie zajmujące się obrotem dziełami sztuki. Służy więc realizacji jednej z podstawowych zasad prawa autorskiego, zgodnie z którą twórca powinien mieć zawsze prawo do udziału w zyskach, które inne osoby uzyskują dzięki eksploatacji jego dzieła.

Zasady ustalania wysokości i wypłaty wynagrodzenia z tytułu *droit de suite* zostały określone w przepisach art. 19-19⁵ pr. aut. Z przeprowadzonych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2012 r. konsultacji społecznych⁴⁰ wynika jednak, że obowiązek ten nie jest w pełni realizowany. Świadczy o tym brak realnego udziału galerii i domów aukcyjnych w konsultacjach, spadający deklarowany wolumen wypłat z tytułu *droit de suite*, a nawet wręcz zaniechanie wypłat w ostatnich latach.

Tymczasem z raportu „Rynek dzieł sztuki w Polsce. Aspekty prawno-ekonomiczne” autorstwa Joanny Bałynickiej-Biruli, opracowanego w 2007 r. na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego jako jeden z Raportów o Stanie Kultury⁴¹, wynika, że w Polsce rynek sztuki ma znaczny potencjał wzrostu. Zgodnie z treścią tego dokumentu, wartość sprzedaży na rynku aukcyjnym dzieł sztuki w 2007 r. wyniosła 47 mln złotych. Największy udział w wolumenie sprzedaży miało malarstwo i rysunek (60,4%), mniejszy

⁴⁰ <http://www.prawoautorskie.gov.pl/pages/posts/wyniki-konsultacji-spoecznych-w-sprawie-droit-de-suite-45.php>

⁴¹ <http://www.kongreskultury.pl/title.pid.519.html>.

grafika (15,9%), rzemiosło artystyczne (13,5%), fotografia (7,5%) i rzeźba (2,6%), zaś wartościowy udział malarstwa i rysunku wyniósł 89,1%.

Zgodnie z raportem „*Rynek dóbr luksusowych w Polsce. Edycja 2011*”, opracowanym przez KPMG w Polsce, w ciągu 5 lat (2006-2010) liczba dzieł sztuki wylicytowanych na aukcjach wzrosła o 30%, zaś okres samych tylko dwunastu miesięcy roku 2011 przyniósł wzrost o blisko 40%⁴².

Z kolei z „Rocznika aukcyjnego 2011”, przygotowanego przez magazyn „*Art&Business*”⁴³, wynika, iż tzw. „młoda sztuka”⁴⁴ stanowi 46% wszystkich transakcji rynku aukcyjnego. Zgodnie z danymi przedstawionymi w „Roczniku”, w Polsce w 2011 roku przeprowadzono 2751 transakcji dzieł malarskich o łącznej wartości 31 048 100zł, 561 transakcji prac na papierze, o łącznej wartości 5 311 420 zł, 885 transakcji grafiki, o łącznej wartości 1 692 380 zł oraz 104 transakcje fotografii, o łącznej wartości 266 040 zł.

Powyższe dane wskazują, że w Polsce istnieje coraz większy i stale rosnący rynek obrotu dziełami sztuki. Istnieje więc także potrzeba usprawnienia realizacji prawa do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży oryginalnych egzemplarzy dzieł sztuki.

W tym celu należy rozważyć przekazanie uprawnień do uzyskiwania informacji rynkowych oraz pobierania, zarządzania i podziału środków artystom, profesjonalnemu podmiotowi. Ponadto, działające na polskim rynku sztuki podmioty, które zrzeszają potencjalnie uprawnionych z tytułu *droit de suite*, powinny zaangażować się w podnoszenie świadomości twórców i innych osób zaangażowanych w obrót dziełami sztuki na temat przysługujących im praw i obowiązków w tym zakresie. Wprowadzenie rejestrów artystów kwalifikujących się do otrzymania wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży, mogłoby także stanowić ważny element ułatwiający dostęp i wymianę informacji o podmiotach uprawnionych, a więc w praktyce skuteczniejsze egzekwowanie *droit de suite*. W efekcie, przy każdej transakcji zawodowej odsprzedaży, istniałaby możliwość sprawdzenia, czy w danym wypadku wypłata z tytułu *droit de suite* jest należna oraz komu ona przysługuje. Dostęp do powyższych informacji z pewnością obniżyłby koszty związane z poszukiwaniem podmiotów uprawnionych do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży.

⁴² <http://www.kpmg.com/PL/pl/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Strony/Rynek-dobr-luksusowych-w-Polsce-edycja-2011.aspx>

⁴³ „*Art&Business*”, nr 2-3/2012.

⁴⁴ Za „młodą sztukę” uznano prace artystów urodzonych po 1971 roku.

7. Prawo autorskie w internecie

Szybki rozwój technologiczny, jaki nastąpił w ciągu ostatnich kilkunastu lat sprawił, iż coraz powszechniej wykorzystuje się technologie cyfrowe do tworzenia, dystrybucji i eksploatacji utworów. Wśród wielu pozytywnych konsekwencji, które niewątpliwie wiążą się z tym zjawiskiem, szczególne znaczenie należy przypisać powstaniu nowych kanałów dystrybucji twórczości, które dają twórcom szansę łatwiejszego i tańszego dotarcia do znacznie większej liczby odbiorców. Wykorzystywanie technologii cyfrowych skutkuje jednak także ogromnym wzrostem skali naruszeń praw autorskich, które coraz częściej mają charakter ponadgraniczny.

Konieczność zapewnienia skutecznej ochrony praw autorskich i praw pokrewnych w internecie nie powinna budzić wątpliwości. Internet nie zmienia bowiem podstawowego celu tych praw, jakim jest ochrona i zapewnienie odpowiedniego wynagrodzenia wysiłków twórczych, artystycznych czy inwestycji dokonywanych przez wydawców, producentów i nadawców. Prawo autorskie winno umożliwiać rozwój kultury i opartych na niej przemysłów, stanowiących istotną część tzw. gospodarki opartej na wiedzy, także w świecie cyfrowym. Równocześnie jednak sygnalizowane są obawy, czy nadmierna i zbyt daleko idąca ochrona praw wyłącznych nie spowoduje ograniczenia w dostępie społeczeństwa do kultury, wiedzy i informacji. Zadaniem ustawodawcy jest odpowiednie wyważenie tych wartości, co nie jest niestety łatwe.

Przyjęty w Polsce model ochrony majątkowych praw autorskich oparty o tzw. konstrukcję własnościową („wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji” – art. 17 pr. aut.) jest – co do zasady – dostosowany do nowych form eksploatacji utworów, także w świecie cyfrowym. Pozwala on bowiem uniknąć sytuacji, w której twórczość nie jest chroniona w przypadku ukształtowania się jakichkolwiek nowych pól eksploatacji. Wyodrębnienie nowelizacją z 2002 r. pola eksploatacji „publiczne udostępnianie utworu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym” (art. 50 pkt 3 pr. aut.) miało więc przede wszystkim znaczenie praktyczne – ochrona twórcy w tym zakresie przysługiwałaby niezależnie od wskazania tego pola w ustawie *expressis verbis*.

Powyższe założenie, zgodnie z którym ochroną prawnautorską są objęte także pola przyszłe, nieistniejące w dacie powstania utworu, jest odzwierciedlone w przepisach dotyczących umów prawnautorskich. Art. 41 ust. 4 pr. aut. przewiduje zasadę, zgodnie z którą umowa może dotyczyć jedynie pól eksploatacji znanych w chwili jej zawarcia. Oznacza to, że w razie powstania nowych sposobów eksploatacji utworów, majątkowe prawa autorskie w ich zakresie przysługują zawsze pierwotnemu twórcy, niezależnie od ewentualnego rozporządzenia przez niego prawami na innych, znanych wcześniej polach.

Natomiast treść majątkowych praw pokrewnych została sformułowana odmiennie – w sposób węższy. Ich ochrona obejmuje wyłącznie enumeratywnie wymienione w ustawie pola eksploatacji. Ustawa uwzględnia jednak wspomniane wyżej „internetowe” pole eksploatacji w katalogu pól objętych ochroną prawami do artystycznych wykonania (art. 86 ust. 1 pkt 2 lit. c), fonogramów i wideogramów (art. 94 ust. 4 pkt 4) oraz nadań (art. 97 pkt 7).

Nie oznacza to jednak, że ustawa o prawie autorskim jest w pełni dostosowana do realiów „świata cyfrowego”. Sygnalizowane w tym zakresie problemy dotyczą w szczególności korzystania z utworów i przedmiotów praw pokrewnych w ramach dozwolonego użytku (patrz pkt III.8 niniejszego raportu) oraz egzekwowania praw w przypadku naruszeń dokonanych w internecie.

W marcu 2012 r. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego zwrócił się do trzech profesorów będących autorytetami w dziedzinie prawa autorskiego: prof. Elżbiety Traple i prof. Ryszarda Markiewicza z Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz prof. Jana Bleszyńskiego z Uniwersytetu Warszawskiego, z prośbą o dokonanie analizy funkcjonowania przepisów prawa autorskiego w obszarze internetu. Prace profesorów zbiegły się z pracami warsztatów poświęconych reformie prawa własności intelektualnej, zorganizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego we współpracy z Ministerstwem Administracji i Cyfryzacji. Warsztaty zostały więc wykorzystane jako forum, na którym propozycje profesorów poddano pod dyskusję⁴⁵.

Propozycje te dotyczyły przede wszystkim zakresu dozwolonego użytku w internecie, odpowiedzialności użytkowników internetu za treści pobrane z sieci, respektowania tzw. „wolnych licencji” (np. *Creative Commons*) oraz odpowiedzialności prawnej pośredników

⁴⁵ Propozycje profesorów, informacje na temat przebiegu dyskusji, treść wszystkich zgłoszonych uwag i propozycji oraz „Raport otwarcia” stanowiący podsumowanie prac warsztatów zostały zamieszczone na stronie internetowej: http://warsztaty.mac.gov.pl/prawo_autorskie/doku.php?id=warsztat_2520prawo_2520autorskie.

internetowych (operatorów wyszukiwarek, podmiotów świadczących usługi hostingu, przedsiębiorców umożliwiających tworzenie katalogów linków). Prof. Traple zaproponowała ponadto dostosowanie używanej w pr. aut. terminologii do realiów eksploatacji twórczości w sieci, poprzez wyraźne wskazanie, które przepisy znajdują zastosowanie wyłącznie do utworów zapisanych na materialnych nośnikach, a które mają zastosowanie do korzystania z utworów w postaci cyfrowej. Większość z propozycji została dość pozytywnie przyjęta przez uczestników warsztatów.

Obecnie debata na temat dostosowania prawa autorskiego do realiów „świata cyfrowego” toczy się w ramach powołanego przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na początku 2013 r. Forum Prawa Autorskiego (patrz pkt II.3 niniejszego raportu).

Ponadto, w opinii Ministra, podstawą do racjonalnej społecznej debaty na temat przyszłości prawa autorskiego w społeczeństwie informacyjnym powinny być odpowiednie analizy ekonomiczne. Pierwsza z nich, dotycząca rynku muzycznego, została już realizowana. W dniu 27 września br. został opublikowany, przygotowany na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, *„Raport dotyczący funkcjonowania elektronicznego rynku treści muzycznych w Polsce”*⁴⁶. Jego autorem jest dr Patryk Gałuszka – ekonomista i medioznawca z Uniwersytetu Łódzkiego. Raport prezentuje stan i perspektywy rozwoju rynku sprzedaży elektronicznych treści muzycznych w Polsce. Zawiera charakterystykę modeli biznesowych, ale opisuje też sposoby korzystania z muzyki online przez internautów.

Kolejne badania będą dotyczyć rynku audiowizualnego (planowany raport na początku 2014 r.), wydawniczego oraz rynku gier komputerowych.

Należy jednak zaznaczyć, że z uwagi na wiążące Polskę regulacje europejskie oraz ponadgraniczny charakter korzystania z twórczości w internecie, wiele problemów w tym zakresie może być rozwiązanych tylko poprzez zmianę prawa europejskiego.

W dniu 18 grudnia 2012 roku Komisja Europejska opublikowała Komunikat w sprawie treści na jednolitym rynku cyfrowym. Komunikat zapowiada kontynuację działań mających na celu przegląd i modernizację norm prawnych UE w zakresie prawa autorskiego

⁴⁶ Raport jest dostępny na stronie internetowej: <http://www.prawoautorskie.gov.pl/pages/posts/muzyka-w-sieci-a-prawo-autorskie-352.php>.

(w szczególności dyrektywy 2001/29/WE) w oparciu o badania rynku i ocenę skutków oraz dotychczasowe prace nad wnioskami legislacyjnymi.

Równolegle podjęty został dialog z zainteresowanymi stronami, którego celem jest przyspieszenie prac w czterech wyróżnionych w dokumencie obszarach poprzez wprowadzenie praktycznych rozwiązań, opartych na doświadczeniu poszczególnych branż. Konsultacje te dotyczą:

- dostępu transgranicznego i możliwości przenoszenia usług między państwami;
- treści wytworzonych przez użytkowników (*user generated content*) i udzielania licencji użytkownikom korzystającym z materiałów chronionych na niewielką skalę;
- sektora audiowizualnego i instytucji odpowiedzialnych za dziedzictwo kulturowe;
- eksploracji tekstów i danych (*text and data mining*).

Dialog odbywa się pod nazwą „*Licences for Europe*”⁴⁷. Na podstawie jego rezultatów w 2014 roku Komisja ma podjąć decyzję o przedłożeniu ewentualnych nowych propozycji legislacyjnych.

W toczącej się szerokiej debacie na temat europejskiego prawa autorskiego podnoszona jest też kwestia terytorialności prawa autorskiego i związanych z nią problemów z zapewnieniem ponadgranicznego dostępu do twórczości. Problemy te mogłyby zostać wyeliminowane przez wprowadzenie „wspólnotowego prawa autorskiego”, które w sposób jednolity obowiązywałoby na terytorium całej Unii. Równocześnie jednak sygnalizowany jest potencjalnie negatywny wpływ takiego rozwiązania dla różnorodności kulturowej w Europie. Postuluje się także dokonanie dalej idącej harmonizacji przepisów dotyczących korzystania z utworów i przedmiotów praw pokrewnych *online*, zarówno na podstawie licencji jak i dozwolonego użytku. Problemem są bowiem znaczne rozbieżności pomiędzy praktyką i orzecnictwem poszczególnych państw członkowskich. Rozważane jest w szczególności określenie „zasady państwa pochodzenia” na potrzeby udostępniania utworów w internecie (podobnie jak ma to miejsce w przypadku nadawania utworów drogą satelitarną⁴⁸). Wówczas w praktyce stosowane byłoby prawo tego państwa członkowskiego, z którego pochodzi dana usługa. Rozbieżności w regulacjach krajowych dotyczą też zakresu

⁴⁷ Dialog można śledzić na stronie internetowej Komisji: <http://ec.europa.eu/licences-for-europe-dialogue/>.

⁴⁸ Art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/83/EWG i art. 6¹ pr. aut.

dozwolonego użytku, który w prawie UE jest w znacznym stopniu uregulowany jako fakultatywny, a więc państwa członkowskie mają swobodę co do jego wprowadzenia w prawie krajowym⁴⁹. Powoduje to sytuacje, w których dana czynność może być dozwolona w jednym państwie członkowskim, podczas gdy w innym będzie stanowić naruszenie prawa.

Europejskie akty prawne regulujące materię prawa autorskiego również nie zawsze są w stanie nadążyć za szybkim rozwojem nowoczesnych technologii. W konsekwencji wątpliwości dotyczące stosowania obowiązujących przepisów są często rozstrzygane poprzez pytania prejudycjalne kierowane do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości (TSUE) i wydawane na ich podstawie wyroki Trybunału.

Za najważniejsze orzeczenia TSUE, które odnoszą się do korzystania z twórczości w internecie, należy uznać wyroki dotyczące zasad obowiązków dostawców usług internetowych w zakresie filtrowania treści. Powyższe zagadnienia Trybunał analizował przede wszystkim w sprawach C-70/10 Scarlet Extended oraz C 360/10 SABAM v. Netlog NV. W przywołanym orzecznictwie TSUE stwierdza, że przy wdrażaniu i stosowaniu odpowiednich przepisów i środków mających na celu ochronę praw autorskich w internecie należy dążyć do zachowania równowagi nie tylko pomiędzy prawami własności intelektualnej a ochroną prywatności, danych osobowych i wolnością informacji, ale też ochroną wolności prowadzenia działalności gospodarczej. Trybunał nie określił jednak żadnej hierarchii między tymi prawami podstawowymi, a jedynie sformułował wskazówki interpretacyjne, które pozwalają określić, jakie cechy musi spełniać dopuszczalny zakres środków egzekwowania praw własności intelektualnej w internecie. Wiemy dzięki temu, że taki środek nie może równocześnie dotyczyć *in abstracto* wszystkich klientów dostawcy dostępu do internetu i wszystkich połączeń elektronicznych, nie może też być stosowany w celach zapobiegawczych, bez ograniczenia w czasie i na wyłączny koszt dostawcy usługi internetowej. Można z tego wyciągnąć wniosek, że środek, który byłby np. ograniczony w czasie i którego koszty nie ciążyłyby wyłącznie na dostawcy, mógłby spełnić przesłankę „odpowiedniej równowagi” między mającymi zastosowanie prawami podstawowymi.

Obecnie Trybunał, w związku z pojawieniem się nowych pytań prejudycjalnych, będzie rozstrzygał niezwykle istotne kwestie dotyczące korzystania z utworów w internecie, mianowicie:

⁴⁹ W Polsce przepisy o dozwolonym użytku zostały implementowane w sposób dość szeroki – patrz pkt III.8 niniejszego raportu.

- 1) Czy umieszczanie odesłania (linku) do utworu na stronie internetowej stanowi jego „publiczne komunikowanie” w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 2001/29/WE?⁵⁰
- 2) Jak interpretować pojęcie „tymczasowe kopie” odnoszące się do zwielokrotniania chronionych utworów dokonywanego w trakcie przeglądania przez użytkowników końcowych stron internetowych (art. 5 ust. 1 dyrektywy 2001/29/WE)?⁵¹

Odpowiedź, jakiej Trybunał udzieli na powyższe pytania będzie miała – podobnie jak wspomniane wcześniej wyroki – istotny wpływ na interpretację przepisów polskiej ustawy o prawie autorskim. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego bardzo aktywnie angażuje się więc w przygotowanie i prezentowanie stanowiska RP w postępowaniach toczących się przed Europejskim Trybunałem Sprawiedliwości w każdym przypadku, gdy rozpatrywany problem prawny ma istotne znaczenie praktyczne lub bezpośredni wpływ na interpretację polskich regulacji.

8. Dozwolony użytek

Dozwolony użytek jest przewidzianym przez ustawę ograniczeniem treści autorskiego prawa majątkowego, dzięki któremu określone podmioty upoważnione są – w określonych przypadkach – do korzystania z chronionego utworu bez zgody uprawnionych. Instytucja ta uwzględnia istnienie istotnych interesów publicznych lub interesów indywidualnych użytkowników, które uzasadniają ograniczenie praw podmiotowych uprawnionych.

W związku z tym wyróżnia się dwa podstawowe rodzaje dozwolonego użytku: publiczny oraz osobisty.

Zasady dotyczące dozwolonego użytku chronionych utworów zostały określone w art. 23-35 pr. aut. Na mocy art. 100 tej ustawy znajdują one zastosowanie także do przedmiotów praw pokrewnych.

W polskiej regulacji, w ślad za rozwiązaniami przyjętymi w prawie europejskim, przyjęty został model kazuistycznego wyodrębnienia poszczególnych postaci dozwolonego

⁵⁰ Sprawa C-466/12 Svensson e.a. oraz sprawa C-279/13 C More Entertainment.

⁵¹ Sprawa C-360/13 Public Relations Consultants Association. Zgodnie z rekomendacjami Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego Polska przystąpiła do tego postępowania prejudycjalnego i przedstawiła stanowisko, zgodnie z którym „tymczasowe kopie” powstające w komputerze w trakcie przeglądania stron internetowych mieszczą się w ramach dozwolonego użytku określonego w art. 5 ust. 1 dyrektywy 2001/29/WE.

użytku – uznawanych za „wyjątki” od autorskich praw majątkowych. Takie wyjątki nie mogą być interpretowane rozszerzająco, w tym szczególności niedopuszczalne jest przyjmowanie w drodze analogii możliwości eksploatacji utworów w oparciu o nowe postaci dozwolonego użytku, których prawodawca wprost nie przewidział.

Korzystanie z utworów w ramach dozwolonego użytku jest dopuszczalne pod warunkiem wymienienia imienia i nazwiska twórcy oraz źródła (przy uwzględnieniu istniejących warunków – art. 34 pr. aut.) i tylko w przypadkach ściśle określonych w poszczególnych przepisach (na przykład w ściśle określonym celu, zakresie czy polu eksploatacji albo przez ściśle określone kategorie osób).

Granice dozwolonego użytku określa art. 35 ustawy, który poddaje wszystkie przepisy dotyczące dozwolonego użytku tzw. trzystopniowemu testowi. Na tej podstawie korzystanie w ramach dozwolonego użytku nie może naruszać normalnego korzystania z utworu lub godzić w słusze interesy twórcy. Instytucja ta znajduje oparcie w przepisach umów międzynarodowych i prawa europejskiego. Pozwala ona utrzymać bardziej elastyczną redakcję konkretnych przepisów, które regulują dozwolony użytek. Ogranicza bowiem ryzyko nadużyć związanych z korzystaniem z utworów w ramach wyjątków, pozwalając ocenić zgodność każdego aktu eksploatacji utworu z prawem przez pryzmat kryteriów, które są wskazane w treści art. 35 ustawy.

Brzmienie ustawy w zakresie dotyczącym dozwolonego użytku jest rezultatem implementacji odpowiednich przepisów umów międzynarodowych, w tym: Konwencji berneńskiej i Porozumienia TRIPS, a także dyrektyw unijnych, w tym przede wszystkim dyrektywy 2001/29/WE.

8.1. Dozwolony użytek osobisty

Zgodnie z art. 23 ust. 1 pr. aut. każdy – bez konieczności uzyskania zezwolenia podmiotu uprawnionego (w tym np. twórcy) – ma prawo do nieodpłatnego korzystania z już udostępnionego utworu, o ile odbywa się to w zakresie tzw. dozwolonego użytku osobistego. Instytucja ta ogranicza wykonywanie majątkowych praw autorskich przez uprawnionego, pozwalając – pod pewnymi warunkami – na korzystanie z utworu, w szczególności jego zwielokrotnianie, bez zezwolenia uprawnionego z przeznaczeniem na własne, osobiste potrzeby korzystającego oraz potrzeby osób pozostających z nim w tzw. związku osobistym.

Warunki, które muszą być spełnione przez ustawodawcę krajowego, który zdecyduje się na wprowadzenie instytucji dozwolonego użytku osobistego do swojego systemu prawnego, wynikają z przepisów prawa międzynarodowego i europejskiego.

Granice dozwolonego użytku osobistego wyznacza art. 23 ust. 2 pr. aut., który *expressis verbis* przesądza, że analizowany wyjątek, pozwalający na ograniczenia praw uprawnionego:

- obejmuje jedynie korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów;
- dotyczy utworów wcześniej rozpowszechnionych przez twórcę, a więc za jego zezwoleniem w jakikolwiek sposób udostępnionych publicznie⁵²;
- ograniczony jest do kręgu osób pozostających w związku osobistym tj. relacji pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskim.

Konstytutywne dla istnienia stosunku towarzyskiego jest występowanie elementu osobistej więzi, nieograniczonej do pojedynczych kontaktów, charakteryzującej się powtarzalnością i częstotliwością. W tym ostatnim przypadku chodzi o relacje wykraczające poza formalne kontakty między dwoma osobami związane, np. z zatrudnieniem u jednego pracodawcy, uczestnictwem w tych samych strukturach dowolnej organizacji czy grupy, wreszcie pełnieniem określonej funkcji zawodowej czy społecznej⁵³.

Dodatkową regułą interpretacyjną, która pozwala na oddzielenie przypadków, kiedy zachowanie korzystającego nieodpłatnie z utworu pozostaje w ramach dozwolonego użytku osobistego od sytuacji, w których wychodzi ono poza jego zakres, jest – jak już wskazano powyżej – art. 35 pr. aut., który ustanawia tzw. trójstopniowy test. Zgodnie z nim zachowanie korzystającego nieodpłatnie z utworu pozostaje w granicach dozwolonego użytku, jeśli nie narusza normalnego korzystania z niego i nie godzi w słusne interesy twórcy. Chodzi o to, by wyeliminować z zakresu dozwolonego użytku przypadki, gdy działania korzystającego nieodpłatnie z utworu są faktyczną lub ekonomiczną konkurencją dla eksploatacji utworu przez jego twórcę lub innych uprawnionych.

Instytucja dozwolonego użytku osobistego w obowiązującym obecnie kształcie jest wyrazem wyważenia interesów jednostki – odbiorcy dóbr chronionych prawem autorskim a interesami podmiotów uprawnionych. Z jednej strony uprawniony z tytułu praw autorskich

⁵² art. 6 pkt 3 pr. aut.

⁵³ J. Błęszyński, *Prawo autorskie*, Warszawa 1985 r., str. 145; podobnie: Ewa Ferenc-Szydełko (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2011 r., str. 193.

zmuszony jest do zaakceptowania nieodpłatnej ingerencji w sferę swoich praw wyłącznych, a jednostka może dzięki niej zaspokajać swoje osobiste potrzeby w zakresie dostępu do dóbr kultury oraz potrzeby osób jej najbliższych. Z drugiej zaś strony zakres takiej ingerencji ograniczony jest przez stosowanie art. 35 pr. aut., który eliminuje z zachowań objętych dozwolonym użyciem zachowania konkurencyjne wobec uprawnionego, które są niezgodne z przeznaczeniem dozwolonego użycia. Ponadto ingerencja w sferę praw wyłącznych jest rekompensowana poprzez wynagrodzenie z tytułu masowego zwielokrotniania na użytek prywatny, w tym wynagrodzenie mające swe źródło w opłatach od tzw. czystych nośników (art. 20 pr. aut.) oraz w opłatach pobieranych od punktów kserograficznych (art. 20¹ pr. aut.).

Warunki umożliwiające wprowadzenie w prawie krajowym dozwolonego użycia osobistego określają normy prawa międzynarodowego⁵⁴ i europejskiego⁵⁵.

Zachowanie zgodności krajowych regulacji prawnych z prawem międzynarodowym i unijnym w tym zakresie wymaga:

- zapewnienia możliwości korzystania z dozwolonego użycia osobistego wyłącznie osobom fizycznym;
- objęcia zakresem dozwolonego użycia osobistego wyłącznie prawa do korzystania z utworów w kręgu osób pozostających w rzeczywistym związku osobistym i nieograniczania innych uprawnień wynikających z autorskich praw majątkowych, w tym prawa do publicznego udostępniania utworów w zakresie wykraczającym poza ten krąg;
- wyeliminowania możliwości wykorzystania dozwolonego użycia osobistego do celów bezpośrednio lub pośrednio handlowych;
- zrównoważenia dozwolonego użycia osobistego godziwą rekompensatą na rzecz podmiotów uprawnionych.

Zgodnie z motywem 35 preambuły dyrektywy, jak również orzecznictwem TSUE⁵⁶, pojęcie „godziwej rekompensaty” winno być każdorazowo odniesione do szkody, którą potencjalnie ponoszą podmioty uprawnione wskutek ustanowienia i korzystania z instytucji dozwolonego użycia osobistego przez osoby fizyczne.

⁵⁴ Art. 9 ust. 2 Konwencji berneńskiej, art. 13 Porozumienia TRIPS i art. 10 Traktatu WIPO o prawie autorskim.

⁵⁵ Art. 5 ust. 2 lit. b oraz ust. 5 dyrektywy 2001/29/WE.

⁵⁶ Por. wyrok TSUE z dnia 21 października 2010 r. w sprawie C-467/08 Padawan SL, teza 42; podobnie: wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 13 kwietnia 2012 r., sygn. akt. I ACa 129/12.

Zakres dozwolonego użytku osobistego jest w polskim prawie stosunkowo szeroki na tle innych państw członkowskich UE. Rozwiązania funkcjonujące w innych państwach członkowskich w wielu wypadkach *expressis verbis* ograniczają zakres dozwolonego użytku osobistego – zgodnie z międzynarodowymi i unijnymi standardami – wyłącznie do prawa do zwielokrotniania utworu, o ile nie służy ono nawet w sposób pośredni celom zarobkowym⁵⁷. Jednocześnie przepisy często przesadzają, że do wykonania kopii utworu nie może służyć egzemplarz pozyskany w sposób niezgodny z prawem⁵⁸, wprost wskazując, że musi to być egzemplarz legalnie nabyty⁵⁹ lub wręcz wymagają zgody uprawnionego dla objęcia cyfrowych kopii utworu dozwolonym użytkowaniem⁶⁰. Dodatkowym praktycznym ograniczeniem zakresu dozwolonego użytku osobistego jest często funkcjonujące wyłączenie spod tego wyjątku prawa do zwielokrotniania całych egzemplarzy książek lub czasopism, o ile nie minął określony czas od ich wprowadzenia do obrotu handlowego⁶¹ lub cel kopiowania jest inny niż naukowy, archiwalny lub edukacyjny. Stosowane jest także ograniczenie prawa do zwielokrotniania do określonej części książki lub czasopisma (np. 15 % jego całości)⁶².

Należy podkreślić, że w żadnym z państw członkowskich UE przepisy prawa nie włączają do zakresu dozwolonego użytku osobistego prawa do publicznego rozpowszechniania utworów (w tym wypadku zawsze wymagane jest uzyskanie zgody uprawnionego), ani nie pozwalają na wykorzystywanie dozwolonego użytku osobistego do osiągnięcia, nawet w sposób pośredni, korzyści majątkowych.

W odniesieniu do polskiej regulacji dozwolonego użytku osobistego często sygnalizowana jest konieczność wyeliminowania wątpliwości co do granicy pomiędzy działaniami prawnie dozwolonymi a naruszeniami. Próba konstruktywnego rozwiązania tych wątpliwości powinna odbywać się na dwóch płaszczyznach:

⁵⁷ Por art. 53 niemieckiej ustawy o prawie autorskim (*Urheberrechtsgesetz*). Podobnie rozwiązania przyjął ustawodawca austriacki i duński.

⁵⁸ Tego rodzaju rozwiązania funkcjonują m.in. w Niemczech (gdzie niedozwolone jest zwielokrotnianie ze źródła nielegalnego w sposób oczywisty dla przeciętnego użytkownika), Portugalii, Finlandii, Szwecji, Austrii i we Włoszech. W Wielkiej Brytanii i Irlandii problem ten nie powstanie, ponieważ kopie wykonane bez zgody uprawnionego są co do zasady uznane za naruszające prawo. Jedynym wyjątkiem w tym zakresie jest Holandia, która nie uzależnia możliwości skorzystania z dozwolonego użytku osobistego od zwielokrotniania z legalnej kopii.

⁵⁹ Tego rodzaju rozwiązanie funkcjonuje w Hiszpanii.

⁶⁰ Art. 12 ust. 1 i 3 duńskiej ustawy o prawie autorskim.

⁶¹ Rozwiązanie stosowane m.in. w Austrii.

⁶² Tego rodzaju ograniczenia funkcjonują m.in. we Włoszech, na Słowacji i Litwie.

- przesądzenia o możliwości stosowania instytucji dozwolonego użytku osobistego do cyfrowych kopii utworów;
- wyeliminowania wątpliwości dotyczących oceny zachowań osób fizycznych pobierających cyfrowe kopie utworów na gruncie odpowiedzialności karnej lub naruszających w sposób niezawiniony zakres dozwolonego użytku na gruncie odpowiedzialności cywilnej.

W pierwszym przypadku zasadne byłoby sięgnięcie do propozycji przedstawionych przez prof. Elżbietę Traple w ramach prac powołanego w 2012 r. Zespołu Profesorów (patrz pkt III.7 niniejszego raportu).

Natomiast w drugim przypadku można rozważyć przesądzenie wprost w treści przepisów pr. aut., iż nie podlega odpowiedzialności karnej osoba, która wyłącznie pobiera cyfrową kopię utworu, o ile nie działa w celu jej dalszego rozpowszechnienia. Kwestia ta budziła dotychczas wątpliwości przedstawicieli doktryny i orzecznictwa sądowego. Oznaczałoby to konieczność doprecyzowania w treści przepisów karnych pr. aut., że nie stanowi przestępstwa zwielokrotnienie utworu bez uprawnienia albo wbrew jego warunkom, jeżeli takie zwielokrotnienie nie ma charakteru komercyjnego i nie jest dokonywane w celu rozpowszechnienia skopiowanego utworu.

Zasadne byłoby także przesądzenie, że osoba, która w sposób niezawiniony przekroczyła zakres dozwolonego użytku osobistego, podnosi odpowiedzialność cywilną z tego tytułu na zasadach ogólnych. Oznaczałoby to ograniczenie wysokości odszkodowania w tym wypadku do wysokości szkody poniesionej przez uprawnionego, a nie dwukrotności wynagrodzenia, jakie byłoby należne w przypadku legalnej eksploatacji utworu. Utrzymanie dotychczasowych rozwiązań jest wątpliwe pod względem aksjologicznym, gdyż sprawia, że odpowiedzialność odszkodowawcza – mimo jej cywilnego i restytucyjnego charakteru – nabiera cech represyjnych. Jest to nieuzasadnione w przypadku osób fizycznych, które przekroczyły zakres dozwolonego użytku osobistego w sposób niezawiniony, a więc bez zamiaru takiego przekroczenia, uprzedniego niedbalstwa lub lekkomyślności. W tym celu konieczna byłaby zmiana brzmienia art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b pr. aut. poprzez wyeliminowanie możliwości zasądzania dwukrotności stosownego wynagrodzenia w przypadku naruszeń niezawinionych polegających na zwielokrotnieniu utworu bez uprawnienia albo wbrew jego warunkom, jeżeli nie ma ono charakteru komercyjnego i nie jest dokonywane w celu rozpowszechnienia skopiowanego utworu.

8.2. Dozwolony użytek publiczny

Zasady dotyczące dozwolonego użytku publicznego chronionych utworów zostały określone w art. 24-33⁵ pr. aut.⁶³.

Dozwolony użytek publiczny obejmuje między innymi korzystanie z utworów w celach informacyjnych, edukacyjnych, naukowych, korzystanie z utworów poprzez cytowanie czy korzystanie z utworów dla dobra osób niepełnosprawnych.

Twórcy przysługuje wynagrodzenie za korzystanie z utworów w ramach dozwolonego użytku tylko w tych przypadkach, kiedy ustawa wyraźnie to przewiduje. Ustawa przewiduje prawo do wynagrodzenia na przykład w przypadku rozpowszechniania w celach informacyjnych w prasie, radiu i telewizji aktualnych artykułów na tematy polityczne, gospodarcze lub religijne oraz aktualnych wypowiedzi i fotografii reporterskich czy w przypadku zamieszczania w podręcznikach lub antologiach drobnych utworów lub fragmentów większych utworów w celach dydaktycznych i naukowych.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego uznał, że bardzo istotne społecznie jest ułatwienie działalności instytucji edukacyjnych, kulturalnych i naukowych, które wymaga zapewnienia im większej pewności prawnej, gdy korzystają one z utworów i przedmiotów praw pokrewnych w ramach dozwolonego użytku.

W tym celu Minister stwierdził, że należy optymalizować sposób, w jaki przepisy europejskie i międzynarodowe są wdrożone do polskiego porządku prawnego. Oznacza to konieczność dokonania oceny obecnego stanu przepisów ustawy i określenia, w jakim stopniu spełniają one cele polityki publicznej dotyczącej prawa autorskiego w granicach swobody, na jaką pozwalają odpowiednie dyrektywy unijne i konwencje międzynarodowe.

W związku z tym, w czerwcu br. zostały przeprowadzone konsultacje społeczne, których celem było zidentyfikowanie trudności, jakie napotykają polskie muzea, biblioteki, instytucje naukowe, oświatowe oraz edukacyjne podczas stosowania przepisów o dozwolonym użytku publicznym. Do Ministerstwa wpłynęło około 50 odpowiedzi⁶⁴.

⁶³ Podobnie jak w przypadku dozwolonego użytku osobistego, zasady te znajdują zastosowanie do przedmiotów praw pokrewnych (art. 100 pr. aut.).

⁶⁴ Ich treść została opublikowana na stronie internetowej: <http://www.prawoautorskie.gov.pl/pages/posts/wyniki-konsultacji-spoecznych-w-sprawie-dozwolonego-uzytku-publicznego-301.php>.

Najczęściej powtarzające się propozycje zostały poddane pod dyskusję w ramach Forum Prawa Autorskiego, które odbyło się w dniu 2 października br.⁶⁵

Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, że niektóre postulaty zgłoszone w konsultacjach społecznych będą możliwe do uwzględnienia dopiero w toku dyskusji nad rewizją dyrektyw, ponieważ wprowadzenie ich do ustawy obecnie spowodowałoby niezgodność prawa polskiego z *acquis communautaire*.

Analiza obecnego brzmienia przepisów pr. aut. i dyrektyw unijnych (w tym przede wszystkim dyrektywy 2001/29/WE) prowadzi do wniosku, że w pewnych obszarach konieczne jest wprowadzenie zmian w celu usunięcia rozbieżności prawa polskiego i europejskiego. W innych zaś możliwe jest wprowadzenie zmian likwidujących zbędne bariery w celu ułatwienia korzystania z utworów w ramach dozwolonego użytku bez uszczerbku dla uprawnionych. Poniżej omówione zostały wybrane przepisy dotyczące różnych rodzajów dozwolonego użytku publicznego w kontekście zmian koniecznych albo dopuszczalnych z punktu widzenia dyrektyw unijnych.

W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na **przepisy o dozwolonym użytku związanym z obiegiem informacji**.

Odnosnie eksploatacji utworów w celach informacyjnych (art. 25 pr. aut.) konieczne jest dostosowanie brzmienia ustawy do opublikowanego w lutym 2012 r. sprostowania polskiej wersji językowej dyrektywy INFOSOC poprzez zmianę zwrotu „aktualne artykuły na tematy polityczne, gospodarcze lub religijne” na „artykuły na aktualne tematy gospodarcze, polityczne lub religijne (...)”. Ponadto można również rozważyć możliwość rozszerzenia ustawowego kręgu beneficjentów z profesjonalnych podmiotów medialnych na wszystkie osoby, które chciałyby odgrywać rolę w obiegu informacji. Jednocześnie należy pamiętać o zapewnieniu twórcom możliwości wyłączenia tego typu dozwolonego użytku w zakresie wymaganym w dyrektywie. W konsekwencji należy precyzyjnie określić, kto i w jakim zakresie jest uprawniony do korzystania z utworów w ramach tego wyjątku i ich udostępniania w internecie (czy tylko prasa, radio i telewizja, czy też każdy podmiot publikujący w internecie).

⁶⁵ Zostały one opisane w materiale tezowym stanowiącym podstawę dyskusji na Forum, który został opublikowany pod adresem: <http://www.prawoautorskie.gov.pl/pages/posts/sa-juz-dostepne-materialy-na-trzecie-forum-prawa-autorskiego-353.php>.

W przypadku tzw. prawa cytatu (art. 29 ust. 1 pr. aut.), w polskiej ustawie nie występuje obecny w dyrektywie 2001/29/WE wymóg korzystania z prawa cytatu zgodnie z uczciwymi praktykami. Z drugiej strony na gruncie dyrektywy nie jest wymagane, aby wypowiedź lub materiał, w którym znajduje się cytowany utwór same spełniały przesłanki utworu. W dyrektywie prawo cytatu nie zostało również ograniczone do urywków utworów lub drobnych utworów w całości. Można zatem rozważać usunięcie tych ograniczeń z ustawy. Ponadto ustawa wprowadza zamknięty katalog celów, do jakich może zostać użyty cytat, natomiast dyrektywa katalog ten pozostawia otwartym. W ustawowym zakresie mieści się również inny wyjątek z dyrektywy tj. korzystanie do celów karykatury, parodii i pastiszu. Można rozważać zatem wyłączenie do odrębnego przepisu zasad korzystania z utworów do celów karykatury, parodii i pastiszu, tak aby nie nakładać w tym zakresie ograniczeń wymaganych dla prawa cytatu.

Uregulowany w art. 30 pr. aut. dozwolony użytek dotyczący działalności ośrodków informacji lub dokumentacji nie został przewidziany w dyrektywie 2001/29/WE. Dyrektywa zezwala na zachowanie wyjątków istniejących w systemach krajowych przed jej implementacją, jeżeli wyjątki te dotyczą analogowych form korzystania o mniejszym znaczeniu oraz nie naruszają swobodnego obrotu towarów i usług na obszarze UE. W związku z tym należy rozważyć, czy istnieje potrzeba utrzymania tego rodzaju dozwolonego użytku, jeżeli nie może być on stosowany w wypadku cyfrowych form korzystania z utworów. W praktyce wyjątek ograniczony do analogowych postaci utworów nie jest w chwili obecnej już wykorzystywany.

Drugą istotną grupą przepisów dotyczących dozwolonego użytku publicznego są **wyjątki obejmujące działalność instytucji kultury oraz instytucji edukacyjnych i naukowych.**

Odnosnie dozwolonego użytku w zakresie korzystania z utworów w celach dydaktycznych lub prowadzenia własnych badań (art. 27 pr. aut.) rozważyć można zniesienie ograniczenia podmiotowego. Obecnie ustawa ogranicza ten typ dozwolonego użytku tylko do instytucji naukowych i oświatowych, podczas gdy dyrektywa 2001/29/WE nie wprowadza takiego ograniczenia (przez co polska ustawa uniemożliwia np. bezpłatne odtwarzanie filmów w ramach zajęć edukacyjnych dla młodzieży prowadzonych przez biblioteki publiczne). Potrzeba zniesienia takiego ograniczenia była sygnalizowana w ramach konsultacji społecznych. Z drugiej strony ustawa nie zawiera wszystkich przesłanek, które muszą być

w świetle prawa unijnego spełnione, by możliwe było korzystanie z utworów w ramach tego wyjątku. W szczególności ustawa nie zastrzega, iż korzystanie jest dozwolone jedynie dla ilustracji procesu dydaktycznego lub badań oraz tylko w granicach uzasadnionych celem niekomercyjnym.

W ustawie dozwolony użytek w zakresie nieodpłatnego udostępniania egzemplarzy utworów odnosi się do bibliotek, archiwów i szkół (art. 28 pkt 1 pr. aut.). W prawie europejskim możliwość wprowadzenia przez państwa członkowskie takiego wyjątku została przewidziana w dyrektywie 2006/115/WE. Dyrektywa ta zezwala na ustanowienie wyjątku w zakresie użyczania oryginałów i egzemplarzy przez instytucje dostępne dla publiczności. Z ustawy z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 ze zm.) wynika, że tylko niektóre biblioteki są objęte obowiązkiem ogólnej dostępności i bezpłatności. W związku z tym zasadne jest ograniczenie tej postaci dozwolonego użytku tylko do instytucji publicznie dostępnych. Należy również rozważyć, czy ograniczenie zakresu przedmiotowego do utworów rozpowszechnionych jest konieczne, ponieważ ograniczenie to blokuje możliwość udostępniania części zbiorów (tj. utworów nieudostępnionych wcześniej publicznie).

Dozwolony użytek umożliwiający bibliotekom, archiwom i szkołom sporządzanie egzemplarzy rozpowszechnionych utworów (art. 28 pkt 2 pr. aut.) oraz udostępnianie zbiorów za pośrednictwem terminali znajdujących się na terenie tych jednostek (art. 28 pkt 3 pr. aut.), biorąc pod uwagę dopuszczalny zakres wyjątku określony w dyrektywie 2001/29/WE, mógłby zostać rozszerzony również na muzea oraz inne niż szkoły instytucje edukacyjne. Umożliwiałby to muzeom wykonywanie kopii dla zachowania i ochrony swoich zbiorów, w szczególności dzieł sztuki współczesnej – filmów i utworów multimedialnych, które wymagają, ze względu na nietrwałość nośnika, zabezpieczenia w postaci kopii zapasowej. Również w tym przypadku należy rozważyć, czy istnieje potrzeba utrzymania ograniczenia zakresu przedmiotowego do utworów rozpowszechnionych. Z drugiej strony w pr. aut. brak jest obecnego w dyrektywie warunku niekomercyjnego charakteru uprawnionych instytucji. Ustawowa regulacja dozwolonego użytku w zakresie udostępniania zbiorów za pośrednictwem terminali do ustawy nie zawiera dwóch przesłanek obecnych w dyrektywie 2001/29/WE (tj. dopuszczalność udostępniania utworów za pomocą terminali tylko indywidualnym osobom oraz ograniczenie możliwości udostępnienia do utworów i przedmiotów praw pokrewnych, które nie podlegają zasadom zakupu lub licencjonowaniu).

Należy przy tym zauważyć, iż istnieją wątpliwości interpretacyjne co do treści tych przesłanek.

W ramach konsultacji społecznych zgłoszono postulaty doprecyzowania przewidzianego w art. 32 ustawy dozwolonego użytku zezwalającego właścicielom egzemplarzy utworów plastycznych na ich publiczne wystawianie jeżeli nie łączy się z tym osiąganie korzyści majątkowych. Istnieją bowiem wątpliwości co do interpretacji przesłanki „braku osiągania korzyści majątkowych” w kontekście ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2012 r. poz. 987), w której jako zasadę przewidziano odpłatność wstępu do muzeów, oraz interpretacji pojęcia „utwór plastyczny”. W szczególności budzi wątpliwości, czy jako utwór plastyczny należy także traktować utwór fotograficzny. Zgłoszono również postulaty rozszerzenia zakresu przepisu i objęcie nim dodatkowo innych utworów i pól eksploatacji, by umożliwić instytucjom kultury korzystanie z tego przepisu o odniesieniu do całości zbiorów oraz wszystkich form prezentacji utworów różnego rodzaju.

W pr. aut. istnieją również dwa oddzielne przepisy dotyczące dozwolonego użytku w zakresie rozpowszechniania utworów wystawionych w publicznie dostępnych zbiorach w celu promocji lub informacji (art. 33 pkt 2 oraz art. 33³). Ze względu na to, że zakresy tych przepisów w znacznej części pokrywają się można rozważyć połączenie tych przepisów. W ramach konsultacji wiele podmiotów zgłaszało postulat rozszerzenia zakresu art. 33 pkt 2 pr. aut. tak, aby umożliwić prowadzenie promocji w internecie (na przykład w formie katalogów internetowych, newsletterów albo poprzez portale społecznościowe). Wydaje się, że dyrektywa 2001/29/WE zezwala państwom członkowskim na wprowadzenie wyjątku w tym zakresie. Należy jednak pamiętać, iż dopuszczalny w dyrektywie wyjątek może dotyczyć wyłącznie dzieł artystycznych (*artistic works*) podczas gdy w polskiej ustawie zakres zastosowania art. 33 pkt 2 i art. 33³ nie jest ograniczony tylko do tego rodzaju utworów.

Zagadnienia dotyczące dozwolonego użytku publicznego są także przedmiotem obrad Światowej Organizacji Własności Intelektualnej (WIPO).

W ramach prac Komitetu WIPO do Spraw Prawa Autorskiego i Praw Pokrewnych (SCCR) od kilku lat toczą się prace związane z ustaleniem międzynarodowego standardu dotyczącego przepisów o dozwolonym użytku publicznym. W listopadzie 2010 r. zadecydowano, że organizacja będzie się koncentrować na trzech obszarach dozwolonego użytku: a) na rzecz osób niepełnosprawnych, w tym w szczególności osób z upośledzeniem wzroku, b) na rzecz bibliotek i archiwów, c) na rzecz badań i edukacji.

Najbardziej intensywne prace prowadzono w celu przyjęcia traktatu WIPO w sprawie ułatwienia dostępu do utworów opublikowanych osobom niewidomym i niedowidzącym oraz osobom z niepełnosprawnościami uniemożliwiającymi im zapoznanie się z drukiem. Treść traktatu została przyjęta 28 czerwca 2013 r. podczas Konferencji Dyplomatycznej w Marakeszu. Polska reprezentowała w negocjacjach stanowisko grupy regionalnej 17 państw Europy Środkowej i bałtyckich (tzw. CEBS). Oznaczało to konieczność uzgadniania przez przedstawicieli Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego wspólnego stanowiska wszystkich państw grupy CEBS odnośnie każdej kwestii negocjowanej podczas konferencji oraz prezentowania wspólnego stanowiska w negocjacjach na ogólnym forum WIPO.

Państwa, które zostaną stronami traktatu, będą musiały wprowadzić do krajowych regulacji przepisy o dozwolonym użytku na rzecz osób niewidomych i innych niepełnosprawnych, w taki sposób, aby mogły one w ułatwiony sposób korzystać z krajowych i zagranicznych książek i prasy. Zgodnie z zaproponowanym w traktacie modelem, przepisy o dozwolonym użytku mają umożliwić tzw. zaufanym pośrednikom dystrybuowanie i publiczne udostępnianie kopii utworów w formatach dostępnych dla beneficjentów. Udostępnianie kopii utworów będzie możliwe w danym kraju oraz za granicą. Przepisy krajowe nie będą mogły jednak naruszać normalnego korzystania z utworu i godzić w interesy twórcy. Państwa będą mogły na własnych terytoriach stosować zasadę tzw. dostępności handlowej, w celu zmotywowania wydawców do przygotowywania wydań w formatach dostępnych dla beneficjentów. Zgodnie z tą zasadą korzystanie z dozwolonego użytku będzie możliwe tylko wówczas, jeżeli w danym kraju nie będzie można w komercyjny sposób nabyć wydań utworów w formatach dostępnych dla beneficjentów. Traktat zawiera również postanowienia dotyczące ochrony zabezpieczeń technicznych utworów i gwarantuje ochronę prywatności beneficjentów.

Polska znalazła się wśród 129 państw, podpisały akt końcowy traktatu, akceptując jego treść. Obecnie trwają przygotowania do podjęcia przez Radę Ministrów uchwały umożliwiającej podpisanie traktatu przez Rzeczpospolitą i otwarcie procedury ratyfikacyjnej. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego uznaje, iż poszerzanie dostępu do materiałów drukowanych dla osób niewidomych jest bardzo ważną kwestią. Według Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) na świecie żyje dziś 314 milionów osób niewidomych i niedowidzących. Polski Związek Niewidomych zrzesza natomiast ok. 60 tys. osób. Jednocześnie szacuje się, że liczba osób nie mogących czytać czarnego druku w Polsce wynosi 300 tys. osób.

Warto w tym miejscu wspomnieć, iż w Polsce dozwolony użytek na rzecz osób niepełnosprawnych, w tym niewidomych, został wdrożony stosunkowo szeroko, co daje duże możliwości dostosowywania utworów do potrzeb niepełnosprawnych. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego wspiera także bieżącą współpracę pomiędzy wydawcami a organizacjami zrzeszającymi osoby niewidome, która ma na celu wypracowanie praktycznych sposobów korzystania z tego wyjątku.

Z kolei prace WIPO dotyczące dozwolonego użytku na rzecz bibliotek i archiwów rozpoczęły się w listopadzie 2011 r. W trakcie prac nad tematem zostały wyodrębnione zagadnienia związane z umożliwieniem bibliotekom i archiwom między innymi: sporządzania kopii utworów w celu zachowania zbiorów, tworzenia kopii zapasowych, wypożyczenia międzybiblioteczne, tłumaczenia dzieł. Ponadto SCCR podejmie tematy takie jak: dzieła osierocone, dzieła wycofane z obiegu, dzieła o wyczerpanych nakładach (*out-of-print*), ograniczenie odpowiedzialności bibliotek i archiwów, zabezpieczenia techniczne, obowiązywanie umów i egzemplarz obowiązkowy.

Natomiast prace dotyczące dozwolonego użytku na rzecz instytucji edukacyjnych i badań naukowych rozpoczęły się w 2012 roku. Jak dotąd zebrano propozycje państw członków WIPO co do stosowania dozwolonego użytku w ramach nauczania w klasie, nauczania poza klasą, nauczania na odległość i badań naukowych.

8.3. Implementacja prawa do wynagrodzenia za publiczne użyczenie egzemplarzy utworów (*public lending right*)

Wdrożenie prawa do wynagrodzenia związanego z publicznym użyczeniem egzemplarzy utworów jest realizacją art. 6 dyrektywy 2006/115/WE. Należy podkreślić, iż harmonizacja tego prawa w Unii Europejskiej została dokonana już w 1992 roku.

Stosowana dotychczas przez Polskę szeroka wykładnia przepisów dyrektywy umożliwiających zwolnienie określonych bibliotek spod obowiązku zapłaty wynagrodzenia, obejmująca w naszym przypadku biblioteki publiczne, szkolne i akademickie, nie znajduje obecnie potwierdzenia w świetle orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, a w szczególności wyroków w sprawach C-467/08 Padawan oraz C-271/10 Vewa. Po wydaniu tychże orzeczeń nie ma wątpliwości, że uprawnionym z tytułu praw autorskich na podstawie przepisów dyrektywy należy się stosowne wynagrodzenie w przypadku użyczenia

egzemplarzy ich utworów przez biblioteki publiczne. Brak wdrożenia odpowiednich przepisów może skutkować wszczęciem przez Komisję Europejską postępowania przed TSUE przeciwko Polsce.

Zakłada się, że w Polsce, podobnie jak w większości państw Unii Europejskiej środki na wynagrodzenie dla uprawnionych z tytułu *public lending right* pochodzić będą z budżetu państwa. Oznacza to, że do ponoszenia kosztów rekompensaty związanej z korzystaniem z zasobów bibliotecznych nie zostaną zobowiązani czytelnicy wypożyczający książki, ani same biblioteki. Rekompensata nie będzie obciążała także budżetów jednostek samorządu terytorialnego. Obciążenie opłatami bezpośrednich użytkowników pozostawałoby w jaskrawej sprzeczności z polityką Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego służącą wspieraniu czytelnictwa.

W ramach dotychczasowych działań, związanych z przygotowaniem do implementacji wynagrodzenia z tytułu publicznego użyczenia do pr. aut., Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zebrało informacje dotyczące modeli *public lending right* obowiązujących w innych krajach, przeprowadziło w czerwcu bieżącego roku konsultacje społeczne dotyczące dozwolonego użytku publicznego oraz podjęło ten temat na ostatnim spotkaniu Forum Prawa Autorskiego (2 października br.)⁶⁶.

W dalszej kolejności zostaną podjęte działania związane z ustaleniem wartości globalnej wynagrodzeń wypłacanych z budżetu państwa oraz określeniem parametrów wpływających na kształt systemu dystrybucji wynagrodzeń z tytułu *public lending right*. Ustalić należy między innymi:

- krąg instytucji dostępnych dla publiczności objętych systemem wynagrodzeń na wypożyczenia biblioteczne (rodzaje bibliotek);
- kategorię dóbr, których wypożyczenie biblioteczne powoduje powstanie prawa do wynagrodzenia (książki, prasa, fonogramy, wideogramy, formy elektroniczne utworów np. e-booki);
- możliwe ograniczenie kręgu beneficjentów ze względu na cele promocji kultury polskiej (objęcie wynagrodzeniami jedynie autorów tworzących

⁶⁶ Materiały do dyskusji na Forum, dotyczącej wdrożenia *public lending right*, można znaleźć na stronie internetowej: <http://www.prawoautorskie.gov.pl/pages/posts/sa-juz-dostepne-materialy-na-trzecie-forum-prawa-autorskiego-353.php>.

utwory w języku polskim i tłumaczy utworów obcojęzycznych na język polski oraz ich wydawców);

- kryteria podziału wynagrodzeń pomiędzy uprawnionych (proporcje podziału kwoty wynagrodzeń pomiędzy grupy uprawnionych);
- parametry wynagrodzeń (wartość minimalna i maksymalna wypłacanego wynagrodzenia);
- możliwe wprowadzenie obowiązku rejestracji, jako przesłanki do otrzymania wynagrodzenia;
- podmiot dokonujący podziału wynagrodzeń między uprawnionych.

Należy wyraźnie podkreślić, że wypłata wynagrodzeń jest możliwa w przypadku dysponowania danymi, które określają liczbę wypożyczeń konkretnych tytułów w bibliotekach objętych *public lending right* lub liczbę egzemplarzy konkretnego wydania danego tytułu posiadanych przez te biblioteki. Dane te mogą odzwierciedlać liczby rzeczywiste lub opierać się na szacunkach statystycznych. Państwa członkowskie, co do zasady wybierają najdogodniejszy dla siebie system zbierania danych statystycznych od określonych bibliotek i wyliczania na ich podstawie szacunkowej liczby wypożyczeń w całym kraju (tzw. metoda panelowa). Najbardziej powszechnym modelem szacowania danych jest badanie wszystkich z informatyzowanych bibliotek. W Polsce zasadniczy problem stanowią obecnie niski poziom informatyzacji bibliotek, brak standaryzacji systemów informatycznych funkcjonujących w bibliotekach publicznych oraz brak elektronicznego ISBN. Powoduje to konieczność opracowania statystycznej metody uzyskiwania danych służących dokonywaniu podziału środków zebranych z tytułu *public lending right* pomiędzy uprawnionych.

W celu podjęcia decyzji co do wyżej przedstawionych elementów regulacji zakłada się zorganizowanie cyklu spotkań z reprezentantami środowisk bibliotekarzy i wydawców. Konieczne są również konsultacje z przedstawicielami Ministra Finansów w celu uwzględnienia rekompensaty z tytułu *public lending right* w budżecie państwa oraz przedstawicielami Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, który nadzoruje funkcjonowanie bibliotek akademickich. Spotkania rozpoczną się jeszcze w bieżącym kwartale. W oparciu o rezultat spotkań zostanie przygotowany projekt założeń do projektu ustawy. Zakłada się, że ustawa implementująca instytucję *public lending right* do przepisów polskiego prawa zostanie przyjęta w roku 2014 i zacznie obowiązywać od 1 stycznia 2015 r.

8.4. Dzieła osierocone

Nowe technologie umożliwiają korzystanie z archiwalnych treści. Jednocześnie stanowią wyzwanie dla prawa autorskiego związane między innymi z takimi czynnikami jak: gwałtowny rozwój rozpowszechniania utworów w Internecie, w tym za pomocą urządzeń mobilnych, wzrost znaczenia procesów digitalizacyjnych, które służą zachowaniu, konserwacji i udostępnianiu zasobów dziedzictwa kulturowego oraz zwiększanie ilości treści tworzonych przez samych użytkowników sieci.

Działania związane z przetwarzaniem zasobów dziedzictwa kulturowego powinny być dokonywane w zgodzie z przepisami dotyczącymi ochrony praw autorskich i praw pokrewnych. W szczególności powinny one respektować zasadę, zgodnie z którą twórca jest podmiotem decydującym o fakcie i zakresie udostępnienia oraz rozpowszechnienia utworu. Wyjątek od tej zasady może być wprowadzony wyłącznie w drodze ustawy.

Korzystanie z utworu, który nie jest w domenie publicznej, staje się niemożliwe w przypadku, gdy nie można dotrzeć do autora danego dzieła. Dotyczy to również przedmiotów praw pokrewnych. Trudności te mogą polegać bądź na braku możliwości zidentyfikowania uprawnionego właściciela praw, bądź na istnieniu przeszkód uniemożliwiających określenie miejsca przebywania ustalonych uprawnionych. Skutkiem tego jest brak możliwości uzyskania zgody na korzystanie z utworu przez zainteresowanych użytkowników, co oznacza zablokowanie możliwości jego wykorzystywania na wszystkich polach eksploatacji. Utwory takie nazywane są dziełami osieroconymi.

W zbiorach instytucji kultury znajduje się znaczna liczba dzieł osieroconych – literackich (książki, czasopisma), plastycznych (np. plakaty), fotograficznych (zdjęcia, pocztówki), muzycznych czy filmowych. Biblioteka Narodowa szacuje ich liczbę na ok. 300 tys. jednostek bibliotecznych (dotyczy to np. znacznej części dorobku polskiej prasy podziemnej z okresu II wojny światowej oraz okresu komunistycznego). W zbiorach Filмотeki Narodowej jest ok. 300 filmów, będących dziełami osieroconymi, o charakterze fabularnym, dokumentalnym czy krótkometrażowym (np. dotyczy to całego dorobku polskiej kinematografii w okresie międzywojennym). Wiele utworów osieroconych znajduje się także w archiwach nadawców publicznych.

Status dzieła osieroconego nie jest uregulowany w pr. aut. Jedynie art. 33 ust. 3 tej ustawy mówi o możliwości publikacji w atlasach i encyklopediach uprzednio

rozpowszechnionych utworów plastycznych i fotograficznych, o ile nawiązanie porozumienia z twórcą celem uzyskania jego zezwolenia napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody. Przepis ten nie odnosi się jednak do zasadniczych problemów związanych z rozpowszechnianiem utworów mających status dzieł osieroconych i dlatego można go uznać wyłącznie za szczególny wyjątek.

Konsekwencją braku regulacji umożliwiającej korzystanie z dzieł osieroconych jest wyłączenie tych dzieł z eksploatacji, również w zakresie działań prowadzących do zachowania zasobów dziedzictwa narodowego, np. digitalizacji książek i restaurowania filmów. Skutkiem zaniechania działań legislacyjnych w tym obszarze może być dalsze wykluczenie części dorobku kulturowego z projektów digitalizacyjnych, a w konsekwencji nieodwracalna utrata części istotnych społecznie i kulturowo utworów. Uregulowanie kwestii dzieł osieroconych leży więc w interesie publicznym.

Problem dzieł osieroconych częściowo rozwiązuje dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/28/UE z dnia 25 października 2012 r. w sprawie niektórych dozwolonych sposobów korzystania z utworów osieroconych. Obecnie w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego trwają prace nad projektem założeń ustawy wdrażającej dyrektywę do polskiego porządku prawnego.

Dyrektywa obejmuje utwory literackie, kinematograficzne, audiowizualne oraz fonogramy, które znajdują się w zbiorach publicznie dostępnych bibliotek i placówek oświatowych, a także muzeów, archiwów, instytucji odpowiedzialnych za dziedzictwo filmowe lub dźwiękowe oraz nadawców publicznych. Status utworu osieroconego ma być nadawany dziełom wciąż podlegającym ochronie, które zostały po raz pierwszy opublikowane lub nadane w jednym z państw członkowskich Unii Europejskiej, a także dziełom niepublikowanym, które znajdują się w zasobach wspomnianych instytucji.

Zanim jednak utwór zostanie uznany za osierocony w państwie, w którym został on po raz pierwszy opublikowany lub nadany, albo w którym siedzibę ma instytucja udostępniająca go w swoich zasobach, dyrektywa przewiduje obowiązek przeprowadzenia starannych poszukiwań autorów lub osób posiadających majątkowe prawa autorskie do utworu, a także prawa pokrewne do artystycznego wykonania lub fonogramu. Odpowiedzialne za poszukiwania będą wyżej wymienione instytucje, czyli m.in. archiwa, biblioteki, muzea oraz publiczni nadawcy radiowi lub telewizyjni. Utwór, który zostanie uznany za osierocony w jednym kraju, uzyska taki status również w pozostałych państwach członkowskich. Dzięki

temu wspomniane instytucje będą mogły tworzyć kopie dzieł osieroconych na potrzeby digitalizacji oraz udostępniać je w internecie. Instytucje te zostaną zobowiązane do prowadzenia rejestrów utworów osieroconych, a na podstawie zawartych w nich informacji zostanie utworzona wspólna, unijna baza takich utworów.

Dyrektywa zabezpiecza też prawa twórców lub innych uprawnionych, którzy – już po uznaniu ich utworów za osierocone – ujawnią się lub zostaną odnalezieni.

Korzystanie z utworów uznanych za osierocone będzie odbywało się w oparciu o dozwolony użytek, czyli wyjątek od wyłącznego prawa do zwielokrotniania i publicznego udostępniania utworów.

Niezależnie od rozwiązań przyjętych w dyrektywie, państwa członkowskie UE będą mogły wprowadzić w prawie krajowym dalej idące rozwiązania dotyczące korzystania z utworów osieroconych, w tym na potrzeby masowej digitalizacji lub udostępniania utworów, których nakład został wyczerpany (*out-of-commerce*). Tego rodzaju regulacje zostaną wprowadzone w polskiej ustawie przy okazji implementacji dyrektywy.

Sposób implementacji dyrektywy oraz możliwość wprowadzenia ewentualnych szerszych rozwiązań dotyczących udostępniania utworów osieroconych i dzieł *out-of-commerce* były przedmiotem dyskusji podczas pierwszego i drugiego Forum Prawa Autorskiego (27 marca i 6 czerwca 2013 r.)⁶⁷.

9. Opłaty od czystych nośników i opłaty reprograficzne

Ustawa o prawie autorskim przewiduje dwa rodzaje opłat, których celem jest kompensata strat, które twórcy i inni uprawnieni ponoszą wskutek kopiowania utworów w ramach dozwolonego użytku – są to opłaty, o których mowa w art. 20 ustawy (tzw. opłaty od czystych nośników) oraz opłaty, o których mowa w art. 20¹ ustawy (tzw. opłata reprograficzna).

⁶⁷ Wszystkie materiały związane z pracami Forum wraz z zapisem przebiegu dyskusji znajdują się na stronie: <http://www.prawoautorskie.gov.pl/pages/strona-glowna/zmiany-w-prawie-prawo-autorskie/forum-prawa-autorskiego.php>

Oplaty, o których mowa w art. 20 ustawy oraz przepisach wydanego na podstawie ust. 5 tego artykułu rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 2 czerwca 2003 r. w sprawie określenia kategorii urządzeń i nośników służących do utrwalania utworów oraz opłat od tych urządzeń i nośników z tytułu ich sprzedaży przez producentów i importerów (Dz. U. Nr 105, poz. 991 ze zm.) stanowią kompensatę za kopiowanie utworów w ramach dozwolonego użytku osobistego. Obowiązek zapewnienia kompensaty uprawnionym wynika z art. 5 ust. 2 lit. b) dyrektywy 2001/29/WE. W państwach UE niemal powszechnie przyjętym modelem takiej kompensaty są opłaty uiszczane przez producentów i importerów urządzeń lub czystych nośników, które są najczęściej wykorzystywane do kopiowania utworów na własne potrzeby przez indywidualnych użytkowników. Taki model został przyjęty także w Polsce, gdzie zgodnie z art. 20 pr. aut. producenci i importerzy urządzeń i czystych nośników służących do utrwalania utworów na potrzeby własnego użytku osobistego uiszczają na rzecz organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i pokrewnymi opłaty w wysokości do 3% ceny sprzedaży danego urządzenia lub nośnika. Wpływy z tych opłat podlegają repartycji przez organizacje zbiorowego zarządzania między uprawnionych twórców i podmioty praw pokrewnych. Katalog urządzeń i nośników oraz stawki opłat określa ww. rozporządzenie.

W ostatnim czasie system ww. opłat stał się przedmiotem ożywionych dyskusji. Organizacje zbiorowego zarządzania wyrażają niezadowolenie z niskiego inkasa, które w sferze audio-wideo (załączniki nr 1 i 2 do ww. rozporządzenia) znacznie spadło po nowelizacji dokonanej z dniem 1 stycznia 2009 r. i obecnie nie przekracza 7 mln zł rocznie. Choć nowelizacja była oparta na propozycji przedstawionej wspólnie przez przedstawicieli środowiska producentów i importerów oraz kilka organizacji zbiorowego zarządzania, obydwie strony dość zgodnie poddają krytyce fakt, że załączniki te nie odpowiadają obecnemu stanowi rzeczywistości technicznej i rynkowej – w istotnym stopniu dotyczą urządzeń i nośników, które nie występują już w obrocie. Zainteresowane podmioty nie potrafią jednak osiągnąć nowego porozumienia, które pozwoliłoby dokonać zmiany przepisów w duchu społecznego kompromisu. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego będzie więc odgrywał rolę mediatora w tych uzgodnieniach.

Sukcesem okazała się dokonana z dniem 1 lipca 2011 r. nowelizacja załącznika nr 3 (sfera tzw. reprografii), dzięki której inkaso roczne brutto za 2012 r., tj. pierwszy pełny rok kalendarzowy obowiązywania tej regulacji, osiągnęło poziom 21 mln zł.

Problemem okazuje się podział oraz repartycja zainkasowanych środków. W sferze audio-wideo wciąż nie zostały zawarte porozumienia o podziale środków z inkasa za rok 2009 i lata późniejsze między organizacje uprawnione do ich repartycji. W sferze reprografii sprawnie przebiega repartycja dokonywana na rzecz wydawców, znaczne opóźnienia dotyczą natomiast repartycji na rzecz autorów.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego zamierza więc – w toku sygnalizowanych prac nad zmianą rozporządzenia – poprawić dotychczasowy mechanizm podziału środków z inkasa, regulując sytuację, w której organizacje uprawnione do repartycji nie są w stanie w racjonalnym terminie samodzielnie osiągnąć stosownego porozumienia.

System opłat uiszczanych przez producentów i importerów był przedmiotem kilku orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości UE⁶⁸, który podtrzymał podstawowe elementy tego systemu, m. in. jego niezależność od systemów licencyjnych czy stosowania technicznych środków zabezpieczających. Trybunał uznał także, że zasadne jest domniemanie, iż osoba fizyczna nabywająca urządzenia i nośniki zdadne do kopiowania chronionych utworów w zakresie użytku osobistego będzie czynić z nich taki właśnie użytek. W konsekwencji to producenta lub importera konkretnego urządzenia obciąża obowiązek wykazania, że nie może być ono wykorzystywane do kopiowania utworów w zakresie użytku osobistego. Trybunał oczekuje jednak także, że ciężar opłat będzie ponoszony przede wszystkim przez podmioty, które mogą korzystać z dozwolonego użytku osobistego. Wydaje się, że w systemie, w którym nie jest możliwa identyfikacja finalnego nabywcy, kwestia ta powinna zostać rozwiązana poprzez wyłączenia przedmiotowe – opłatami nie powinny być objęte urządzenia o przeznaczeniu typowo profesjonalnym.

Opłaty, o których mowa w art. 20¹ ustawy oraz wydanym na podstawie ust. 2 tego artykułu rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 27 czerwca 2003 r. w sprawie opłat uiszczanych przez posiadaczy urządzeń reprograficznych (Dz. U. Nr 132, poz. 1232) stanowią kompensatę za zwielokrotnianie chronionych utworów na potrzeby użytku osobistego, ale dokonywane w ramach działalności gospodarczej. Obowiązek zapewnienia takiej kompensaty wynika z art. 5 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2001/29/WE. Stosownie do art. 20¹ ust. 1 ustawy, posiadacze urządzeń reprograficznych, którzy prowadzą działalność gospodarczą w zakresie zwielokrotniania utworów dla własnego użytku osobistego osób trzecich, są obowiązani do uiszczania – za pośrednictwem organizacji zbiorowego zarządzania prawami

⁶⁸ M.in. wyroki TSUE w sprawach: C-467/08 Padawan oraz C-457/11 do C-460/11 VG Wort.

autorskimi lub prawami pokrewnymi – opłat w wysokości do 3% wpływów z tego tytułu na rzecz twórców oraz wydawców. Rozporządzenie Ministra Kultury z 2003 r. w § 2 pkt 1-3 wskazuje wysokość opłat. Wynoszą one w zależności od szacowanego udziału utworów chronionych w całości zwielokrotnianych materiałów odpowiednio 1%, 1,5% oraz 3% wpływów przedsiębiorcy, który dokonuje kopiowania w ramach swojej działalności gospodarczej.

System opłat uiszczanych przez posiadaczy urządzeń reprograficznych nie funkcjonuje prawidłowo. Dla organizacji uprawnionych do inkasa trudne okazuje się egzekwowanie opłat, zaś z punktu widzenia płatników kłopoty sprawia konieczność szacowania udziału utworów chronionych w całości zwielokrotnianych materiałów (zwłaszcza tam, gdzie zwielokrotnianie odbywa się przy stanowiskach samoobsługowych). W efekcie roczne inkaso z tytułu tych opłat wynosi ok. 150 tys. zł, co stanowi żadnej realnej kompensaty dla autorów i wydawców. System wymaga gruntownej reformy. Wydaje się, że dobrym kierunkiem zmian byłoby uproszczenie zasad naliczania opłat, ale także większe zaangażowanie organizacji w inkasowanie należnych opłat od wszystkich zobowiązanych.

Problemem wspólnym dla obydwu rodzajów opłat, a także wspólnym dla organizacji zbiorowego zarządzania i przedsiębiorców uiszczających opłaty, jest kwestia podstawy naliczania podatku VAT, zwłaszcza po nowelizacji ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz. U. z 2011 r. Nr 177, poz. 1054 ze zm.) dokonanej z dniem 1 kwietnia 2011 r.⁶⁹ Jak dotąd brak jest jednolitego stanowiska organów podatkowych, czy należności z tytułu opłat kompensacyjnych powinny być opodatkowane VAT w całości, czy tylko w części odpowiadającej wartości usługi, jaką jest pośrednictwo organizacji zbiorowego zarządzania w dokonywaniu inkasa i repartycji środków. Przedsiębiorcy opowiadają się zdecydowanie za nieopodatkowywaniem opłat, akcentując ich kompensacyjny charakter. Organizacje zbiorowego zarządzania są w tej kwestii podzielone. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oczekuje wydania przez Ministra Finansów interpretacji ogólnej, która rozstrzygnęłaby te wątpliwości, bez względu na to kierunek, jaki interpretacja MF uzna za prawidłowy.

⁶⁹ Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz ustawy – Prawo o miarach (Dz. U. Nr 64, poz. 332).

10. Ochrona praw autorskich i praw pokrewnych

10.1. Pojęcie naruszeń praw autorskich i praw pokrewnych

Potocznie używany na naruszenia praw autorskich i praw pokrewnych termin „piractwo” jest współcześnie powszechnie odnoszony do „*wytwarzania, względnie rozpowszechniania produktów z naruszeniem praw własności intelektualnej (praw autorskich, pokrewnych, patentu, znaku towarowego, wzoru użytkowego, wzoru przemysłowego). Za piractwo uważa się również bezprawne przechwytywanie nadań radiowych i telewizyjnych, a także innych usług świadczonych w społeczeństwie informacyjnym*”⁷⁰.

Z punktu widzenia ochrony praw autorskich i praw pokrewnych najistotniejszym problemem są przede wszystkim następujące sposoby naruszania tych praw⁷¹:

- nieuprawnione rozpowszechnianie cudzych utworów, artystycznych wykonan, fonogramów, wideogramów, nadań, programów komputerowych, fotografii, utworów plastycznych;
- produkcja i wprowadzanie do obrotu nośników optycznych zawierających treści chronione prawami autorskimi i prawami pokrewnymi bez udzielonych licencji;
- publiczne odtwarzanie bez zgody właściciela praw autorskich utworów muzycznych i filmów;
- wykorzystywanie nielegalnego oprogramowania komputerowego w bieżącej działalności gospodarczej;
- wydawanie i rozpowszechnianie książek bez ważnych licencji;
- zaniżanie przez legalne wydawnictwa liczby wydrukowanych egzemplarzy i niezgłaszanie – wbrew warunkom licencji – dodruków;
- bezprawne wprowadzanie do obrotu usług świadczonych w społeczeństwie informacyjnym obejmujących m. in. elektroniczne zwielokrotnianie baz danych czy artykułów prasowych w ramach komercyjnego monitoringu gazet i czasopism, a następnie ich dystrybucję i publikację;

⁷⁰ Definicja za: J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2010, str. 403.

⁷¹ Por. *Program na rzecz ochrony praw autorskich i praw pokrewnych 2008-2010* przyjęty przez Zespół do Spraw Przeciwdziałania Naruszeniom Prawa Autorskiego i Praw Pokrewnych, dostępny na stronie: http://www.prawoautorskie.gov.pl/media/raporty/program_prawo_autorskie_2008_2010.pdf.

- bezprawne przechwytywanie i dzielenie sygnału telewizyjnego dokonywane w sieciach kablowych i na platformach cyfrowych oraz za pośrednictwem internetu;
- nielegalnego kopiowania całych publikacji przez punkty świadczące usługi ksero, a następnie ich sprzedaży.

Osobnym problemem jest ochrona treści redakcyjnych przed powielaniem i udostępnianiem ich przez osoby trzecie. Dotyczy to nieuprawnionego korzystania z utworu przez niektóre instytucje zajmujące się monitorowaniem mediów (w tym agencje *press clippingowe* i *public relations*), jak również przez operatorów serwisów internetowych.

Wraz z rozwojem nowych technologii pojawiły się nowe modele biznesowe wykorzystujące cudzą twórczość bez zgody uprawnionych. Powstało również nowoczesne pokolenie użytkowników komercyjnych, którzy z pośredniczenia w udostępnianiu w internecie utworów muzycznych, filmów, a także i innych przedmiotów objętych ochroną prawną uczyniło – kosztem uprawnionych i legalnych dystrybutorów dóbr kultury – stałe źródło nielegalnego dochodu

Polskie badania statystyczne przeprowadzane na przestrzeni ostatnich lat wskazują na wzrost przestępczości intelektualnej, w szczególności za pośrednictwem Internetu. Według raportu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych dotyczącego bezpieczeństwa (2011 r.) skala przestępstw stwierdzonych i wykrytych przeciwko prawom własności intelektualnej w Polsce wzrosła w niektórych obszarach nawet o 300 % rocznie⁷².

Z kolei *Transparency Report* przygotowany przez firmę Google w grudniu 2012 r. wśród pięciu serwisów, wobec których najczęściej żądano usunięcia bezprawnie rozpowszechnianych treści, wymienia aż dwa należące do polskich firm⁷³. Powszechnie znane są również modele biznesowe, na których opierają się pośrednicy w nielegalnym udostępnianiu plików – większość z nich czerpie korzyści finansowe, stosując połączenie modelu reklamowego (zyski z reklam udostępnianych na nielegalnych serwisach) z modelem pobierania opłat za dostęp do treści czy możliwość ich pobrania⁷⁴.

⁷² Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2011 roku, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 2012 r. <https://www.msw.gov.pl/download/1/15447/RaportostaniebezpieczenstwawPolscew2011roku.pdf>.

⁷³ <http://www.google.com/transparencypreport/>.

⁷⁴ "The six business models for copyright infringement. A data-driven study of websites considered to be infringing copyright". Opracowanie wspólne Google i brytyjskiej organizacji zbiorowego zarządzania PRS:

Zwalczanie naruszeń prawa autorskiego i praw pokrewnych wymaga zatem z jednej strony poszerzenia legalnego dostępu do dóbr kultury, stanowiącej alternatywę dla treści udostępnianych nielegalnie, z drugiej zaś ograniczania skali działalności podmiotów, które z eksploatacji cudzej twórczości uczyniły stałe źródło dochodu. Niebagatelne znaczenie ma także podnoszenie stopnia świadomości społecznej o korzyściach płynących z ochrony twórczości, prawach i obowiązkach użytkowników dóbr kultury oraz negatywnych skutkach naruszeń.

Konieczne jest – co potwierdzają inicjatywy w kilku państwach Europy Zachodniej – tworzenie koalicji z legalnymi pośrednikami w łańcuchu finansowania nielegalnych serwisów internetowych. Samoregulacja, współpraca i dobre praktyki wypracowane z ich udziałem pozwalają ograniczyć wysokość budżetów reklamowych lokowanych u nielegalnych pośredników, a także blokować transfery płatności dokonywanych na ich rzecz. Skutkiem jest zmniejszenie skali działalności nielegalnych serwisów dzięki odcięciu ich od podstawowych źródeł finansowania. Tego rodzaju rozwiązania sprawiają ponadto, że zwalczanie naruszeń prawa autorskiego w żadnym momencie nie dotyka w jakikolwiek sposób sfery praw obywatelskich.

Świadczenie legalnych usług za pośrednictwem internetu stało się istotnym wyzwaniem także z punktu widzenia właściwego zarządzania prawami autorskimi i pokrewnymi. W dobie korzystania z utworów muzycznych, filmowych oraz programów komputerowych w internecie należy stworzyć ponadkrajowe systemy licencjonowania, które będą odpowiadać pozbawionemu granic środowisku elektronicznemu. Systemy tego rodzaju powinny zapewniać większą pewność prawną dla użytkowników komercyjnych w odniesieniu do ich działalności i wspierać rozwój legalnych usług w sieci, zwiększając równocześnie wpływy finansowe posiadaczom praw autorskich i praw pokrewnych. Istotną rolę ma tu do spełnienia zarówno ustawodawca europejski (z uwagi na ponadgraniczny charakter eksploatacji twórczości w internecie) jak i organizacje zbiorowego zarządzania.

Terytorialny charakter prawa autorskiego jest tylko jedną z barier przy świadczeniu legalnych usług *online*, powodując ich terytorialne rozdrobnienie. Jako inne problemy – występujące przynajmniej w Polsce – wskazuje się:

- wciąż niewystarczający dostęp do szerokopasmowego internetu (w tym mobilnego);
- niski odsetek posiadaczy kart kredytowych oraz obawy związane z dokonywaniem transakcji tymi kartami w Internecie (utrudnia to dokonywanie mikropłatności na rzecz serwisów udostępniających utwory);
- przekonanie dostawców usług o wysokim stopniu piractwa;
- strategie biznesowe usługodawców, przewidujące stopniowe wchodzenie na poszczególne rynki;
- różnice w regulacjach prawnych niezwiązanych z prawem autorskim (np. w zakresie ochrony danych osobowych lub ochrony konsumentów);
- konieczność przeprowadzenia w poszczególnych krajach akcji promocyjnych.⁷⁵

Stratami spowodowanymi zjawiskiem nieuprawnionego korzystania z praw autorskich i praw pokrewnych w Polsce dotknięte są branże produkcji muzycznej, filmowej, komputerowej, telewizyjnej, wydawniczej. Ujemną konsekwencją tego zjawiska jest również zmniejszanie się liczby legalnych miejsc pracy. Oczywistym następstwem spadku przychodów legalnie działających firm jest również to, że obniża się poziom wpływów do budżetu państwa z tytułu podatków i innych obciążeń publicznych.

Przeciwdziałanie naruszeniom prawa autorskiego i praw pokrewnych to obecnie w dużym stopniu działania służące poszerzeniu legalnego dostępu do dóbr kultury, zapewnienie warunków do stałego powiększania legalnej oferty, wielowymiarowa edukacja społeczna obejmująca rzetelne informowanie użytkowników dóbr kultury o ich prawach i obowiązkach, lecz także prowadzenie działań na rzecz kształtowania świadomości społecznej i prawnej o ekonomicznym i kulturowym znaczeniu praw własności intelektualnej. Nie należy tracić także z pola widzenia okoliczności, że polityka represji karnej zmierza w kierunku egzekwowania odpowiedzialności tych sprawców, którzy ze swej przestępczej działalności uczynili stałe źródło dochodu, nie zaś indywidualnych konsumentów dóbr kultury.

⁷⁵ Szerzej na ten temat w „*Raporcie dotyczącym funkcjonowania elektronicznego rynku treści muzycznych w Polsce*” (patrz pkt III.7 niniejszego raportu).

10.2. Egzekwowanie praw autorskich i praw pokrewnych na drodze cywilnoprawnej

Przyjęta w pr. aut. procedura egzekwowania praw autorskich i praw pokrewnych na drodze cywilnoprawnej stanowi w znacznej mierze odzwierciedlenie postanowień dyrektywy 2004/48/WE. Jednak z konsultacji społecznych⁷⁶ przeprowadzonych na początku 2013 r. przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego wynika, że procedura ta nie jest wystarczająco skuteczna.

Najbardziej problematyczne jest **dochodzenie roszczeń w przypadku naruszeń dokonywanych w internecie**. W tym zakresie niedostosowanie dyrektywy do wyzwań technologicznych dostrzegła sama Komisja Europejska w sprawozdaniu z jej wdrożenia⁷⁷.

Z zawartej w nim oceny dyrektywy wynika, że ma ona pozytywny wpływ na cywilnoprawną ochronę praw własności intelektualnej w Europie. Komisja podkreśliła, że skuteczne środki egzekwowania praw własności intelektualnej są niezbędne w celu promowania innowacyjności i kreatywności.

Jednak pomimo stworzenia przez dyrektywę wysokich standardów prawnych służących egzekwowaniu różnego rodzaju praw, skala i wartość finansowa naruszeń praw własności intelektualnej są w dalszym ciągu wysokie. W opinii Komisji, jedną z przyczyn tego stanu rzeczy jest zwiększenie naruszeń praw własności intelektualnej za pośrednictwem internetu. Ponieważ dyrektywa nie była konstruowana w celu ograniczenia skali tego rodzaju naruszeń, Komisja rozpoczęła prace nad odpowiednimi rozwiązaniami umożliwiającymi skuteczniejsze egzekwowanie praw w środowisku cyfrowym. Analizie poddawane są także inne kwestie, takie jak stosowanie środków tymczasowych i zabezpieczających (w tym ich relacja z prawem do prywatności) czy środków ukierunkowanych na zaprzestanie naruszania prawa i usunięcie jego skutków. Komisja prowadziła w tej sprawie konsultacje społeczne na przełomie 2012 i 2013 r.⁷⁸, do tej pory jednak nie przedstawiła żadnych propozycji legislacyjnych czy pozalegisłacyjnych w tym zakresie.

Podstawowy problem z naruszeniami prawa autorskiego i praw pokrewnych dokonywanymi przez internet, polega na tym, iż są to zazwyczaj czyny o drobnym

⁷⁶ <http://www.prawoautorskie.gov.pl/pages/posts/komisja-prowodzi-konsultacje-w-sprawie-cywilnych-srodkow-egzekwowania-praw-wlasnosci-intelektualnej-76.php>

⁷⁷ Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów: *Stosowanie dyrektywy 2004/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej*, dokument nr COM(2010) 779 z dnia 22 grudnia 2010 r., dostępny na stronie: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0779:FIN:PL:PDF>.

⁷⁸ http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/2012/intellectual-property-rights_en.htm

charakterze, ale do znaczących strat po stronie właścicieli praw przyczynia się ich masowość i powszechność. W chwili obecnej zwalczanie naruszeń na drodze procesu cywilnego wymagałoby więc wytaczania wielu powództw i zgromadzenia dużej liczby środków dowodowych. Z powodu wysokich kosztów zniechęca to wielu uprawnionych z korzystania z tej drogi dochodzenia roszczeń.

Trudności sprawia też dochodzenie roszczeń przy naruszeniach dokonanych w internecie przez podmioty mające siedzibę albo lokujące swoje serwery poza granicami Polski. Wciąż brak jest międzynarodowych standardów w tym zakresie, niestety także w Unii Europejskiej⁷⁹.

Wydaje się więc, że ściganie indywidualnych drobnych naruszeń dokonywanych przez użytkowników internetu czy to na drodze cywilnoprawnej czy karnej, nie spowoduje zmniejszenia się skali naruszeń praw własności intelektualnej. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego dostrzega potrzebę wypracowania rozwiązania systemowego, polegającego na większym zaangażowaniu pośredników – dostawców dostępu do internetu i przedsiębiorców świadczących usługi społeczeństwa informacyjnego – w zwalczanie i zapobieganie temu zjawisku. Dotyczy to zarówno procesu gromadzenia środków dowodowych, jak i określenia zasad odpowiedzialności za czerpanie korzyści majątkowych z usług i narzędzi, które są przede wszystkim wykorzystywane do nielegalnej wymiany utworów w sieci.

Pośrednicy muszą też mieć pewność, jakie dane dotyczące użytkowników internetu mogą udostępniać w postępowaniu dotyczącym naruszeń praw własności intelektualnej. Informacje podlegające ochronie – takie jak dane osobowe – powinny być udostępniane wyłącznie na żądanie władzy sądowniczej.

⁷⁹ Pozytywnym krokiem w kierunku wypracowania zasad dotyczących właściwości sądu w przypadkach roszczeń dotyczących naruszeń majątkowych praw autorskich jest wyrok Trybunału Sprawiedliwości UE z dnia 3 października 2013 r. w sprawie C-125/13 *Pinckney*. Sąd uznał w nim, że w przypadku naruszeń popełnionych za pośrednictwem Internetu, które z tego względu mogą się urzeczywistniać w wielu miejscach, miejsce, w którym wystąpiła szkoda może zależeć od charakteru prawa, którego naruszenie jest zarzucane. Szkoda taka może się w każdym razie urzeczywistnić w konkretnym państwie członkowskim tylko pod warunkiem, iż prawo, o które chodzi, podlega tam ochronie. Jednakże określenie miejsca wystąpienia szkody zależy od tego, który sąd jest w stanie najlepiej ocenić zasadność podnoszonego zarzutu. Nie jest natomiast konieczne, by działalność powodująca szkodę była skierowana do państwa członkowskiego sądu, do którego wniesiono powództwo. Trybunał dodał, że w odniesieniu do zarzutów naruszenia majątkowych praw autorskich właściwy jest sąd państwa członkowskiego, gdzie prawa majątkowe, na które powód się powołuje, podlegają ochronie, jeżeli podnoszona szkoda może się urzeczywistnić na obszarze właściwości miejscowej tego sądu.

Potrzeba uzyskania danych osoby, która dokonała naruszenia, wynika z konieczności wskazania w pozwie danych osobowych osoby pozwanej⁸⁰, nie można bowiem wystąpić z powództwem przeciwko osobie nieznanej. Możliwość udostępnienia w takiej sytuacji danych osobowych naruszcziela znalazła potwierdzenie w decyzjach Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych (np. decyzja z dnia 9 lutego 2004 r. GI-DEC-DS-28/04). GODO wskazywał, iż art. 23 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926 ze zm.) dopuszcza udostępnienie danych w celu dochodzenia swoich praw przed sądem, a ewentualne wykorzystanie tych danych w postępowaniu sądowym (cywilnym bądź też karnym) nie może być uznane za naruszenie praw i wolności osób, których dane te dotyczą. Stanowisko GODO podzielały również sądy administracyjne (patrz np. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 29 października 2009 r. sygn. akt II SA/Wa 1759/08). Praktyka orzecznicza GODO oraz sądów administracyjnych nie uległa zmianie także po uchyleniu art. 29 ust. 2 ustawy o ochronie danych osobowych, który upoważniał administratora danych do ich przekazania osobom trzecim w uzasadnionych przypadkach (patrz decyzja z dnia 13 czerwca 2011 r. DOLiS/DEC-480/11 oraz wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 16 marca 2011 r. sygn. akt II SA/Wa 2037/10).

Ponadto należy pamiętać, iż dostępność relatywnie prostych narzędzi informatycznych nie jest jedyną przyczyną zjawiska piractwa internetowego. Jest ono po części spowodowane wciąż niewystarczającą, choć niewątpliwie coraz bogatszą, ofertą legalnie udostępnianych utworów. Problem ten pozostanie, dopóki idea wspólnego rynku w środowisku cyfrowym nie zostanie urzeczywistniona poprzez wyeliminowanie barier prawnych w legalnej dystrybucji utworów w internecie. Jak było to już sygnalizowane, bariery dla rozwoju usług internetowych wiążą się nie tylko z terytorialnym charakterem prawa autorskiego (patrz pkt III.10.1 niniejszego raportu).

Jak już wspomniano wyżej, istotnym elementem działań mających na celu ochronę praw własności intelektualnej są również działania edukacyjne. Częstotliwość dokonywanych naruszeń jest po części związana z niską świadomością konsumentów i wciąż dość powszechnie panującym przekonaniem o braku prawnych ograniczeń w rozpowszechnianiu treści w Internecie oraz nieskuteczności sankcji za naruszenia dokonane w internecie.

⁸⁰ Por. art. 126 § 1 pkt 1 w zw. z art. 187 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego

Niska efektywność procedury dochodzenia roszczeń związanych z naruszeniami praw autorskich i pokrewnych w Polsce ma także swoje źródła w **niedostatkach polskiego wymiaru sprawiedliwości**. W przeprowadzonych przez Ministerstwo konsultacjach wskazywano na takie problemy jak: długotrwałość i przewlekłość postępowań, brak wyspecjalizowanych sądów i nieodpowiednie merytoryczne przygotowanie sędziów do orzekania w sprawach z zakresu własności intelektualnej (efektem jest niejednolite orzecznictwo), wysokie koszty postępowania, trudności i wysokie koszty gromadzenia materiału dowodowego (w szczególności dotyczące uzyskiwania informacji o naruszeniach dokonywanych w internecie) czy nieefektywny system egzekucji. Niedoskonałość przepisów prawa była tu sygnalizowana jako jedna z przyczyn nieefektywności systemu, ale nie jako przyczyna jedyna.

Warte odnotowania są też problemy **sygnalizowane przez operatorów sieci kablowych reemitujących treści chronione prawami autorskimi i pokrewnymi**, którzy poprzez swoją działalność mogą narażać się na zarzuty naruszenia tych praw. Z punktu widzenia środków cywilnej ochrony własności intelektualnej istotne są dwa problemy.

Po pierwsze w procesach z organizacjami zbiorowego zarządzania, dotyczących sporu co do warunków umowy o eksploatację utworów i przedmiotów praw pokrewnych, często wykorzystywane są środki zabezpieczenia roszczeń polegające na zakazie prowadzenia działalności naruszającej prawo do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia sporu. Trudno odmówić uprawnionym prawa do żądania takiego zabezpieczenia w trybie przepisów art. 730 i nast. Kodeksu postępowania cywilnego. Równocześnie jednak procedura zabezpieczenia roszczeń nie jest wykorzystywana jako sposób unormowania praw i obowiązków stron na czas trwania sporu⁸¹, np. poprzez określenie wysokości tymczasowej stawki wynagrodzenia w niespornej wysokości do czasu zakończenia procesu. Taki środek byłby mniej dotkliwy dla reemitentów, którzy z racji prowadzonej działalności są zobowiązani do zawarcia umowy z organizacją zbiorowego zarządzania. W przypadkach, w których tego obowiązku nie kwestionują, a jedynie pozostają w sporze co do wysokości stawki wynagrodzenia, reemitenci nie byłoby zobligowani orzeczeniem sądu do zawieszania prowadzonej działalności.

Problemem po części związanym z powyższą sytuacją jest także stosowanie odszkodowań ryczałtowych, określonych w art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b pr. aut. Przepis ten przyznaje uprawnionemu, a więc również organizacji zbiorowego zarządzania, roszczenie

⁸¹ Sąd jest do tego uprawniony na mocy art. 755 § 1 pkt 1 Kodeksu postępowania cywilnego.

o naprawienie szkody poprzez zapłatę sumy pieniężnej w wysokości odpowiadającej dwukrotności, a w przypadku gdy naruszenie jest zawinione – trzykrotności stosownego wynagrodzenia, które w chwili jego dochodzenia byłoby należne tytułem udzielenia przez uprawnionego zgody na korzystanie z utworu.

W opinii reemitentów roszczenie to przewiduje odszkodowanie o charakterze karnym, co jest nie tylko zbyt dotkliwe – zwłaszcza w przypadku niezawinionego naruszenia – ale też niezgodne z dyrektywą 2004/48/WE.

Art. 13 ust. 1 lit. b dyrektywy 2004/48/WE zobowiązuje państwa członkowskie do wprowadzenia – jako alternatywy wobec odszkodowań z tytułu naruszenia praw własności intelektualnej obliczanych w oparciu o wszystkie negatywne aspekty szkody doznanej przez podmiot uprawniony – możliwości zasądzenia odszkodowań ryczałtowych opartych o elementy takie jak *„przynajmniej suma opłat licencyjnych, honorariów autorskich lub opłat należnych w razie poproszenia przez naruszającego o zgodę na wykorzystywanie praw własności intelektualnej, o którą chodzi”*.

Natomiast żaden przepis dyrektywy nie wyklucza możliwości, aby wysokość odszkodowania ryczałtowego stanowiła wielokrotność elementów wskazanych w art. 13 ust. 1 lit. b. Wręcz przeciwnie – dyrektywa upoważnia państwa członkowskie do wprowadzania środków bardziej korzystnych dla uprawnionych. Z danych Komisji Europejskiej⁸² wynika, że wiele państw członkowskich wprowadziło regulacje wykraczające poza minimalne wymogi dyrektywy w zakresie odszkodowań ryczałtowych.

Zarzut niezgodności powyższego przepisu z dyrektywą analizował Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 21 października 2011 r., sygn. akt IV CSK 133/11. W uzasadnieniu tego orzeczenia stwierdził, iż art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b co prawda wykracza poza minimalne wymogi dyrektywy, to jednak twierdzenie o jego niezgodności z dyrektywą jest nieuzasadnione. Jest bowiem zgodny z głównym celem dyrektywy, jakim jest ochrona i egzekwowanie praw własności intelektualnej, a stosowanie przewidzianych w niej i w prawie krajowym środków nie wiąże się z ingerencją w umowne stosunki

⁸² Commission Staff Working Document: Analysis of the application of Directive 2004/48/EC of the European Parliament and the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights in the Member States. Accompanying document to the Report from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Social Committee on the application of Directive 2004/48/EC of the European Parliament and the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights, document nr SEC(2010) 1589 z dnia 22 grudnia 2010 r., str. 24, dostępny pod adresem: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2010:1589:FIN:EN:PDF>.

zobowiązaniowe, lecz stanowi reakcję na bezprawne naruszenie praw autorskich. W rezultacie – zdaniem Sądu Najwyższego – nie chodzi o to, by zrekonstruować sytuację, w jakiej znajdowałyby się strony, gdyby licencja została udzielona, lecz o to, by ustalić odszkodowanie za korzystanie z cudzego prawa bez zezwolenia, które może być wyższe, niż koszt licencji udzielonej w normalnych warunkach.

Natomiast – niezależnie od zarzutów podnoszonych przez reemitentów – powoływany przepis pr. aut. wymaga analizy w zakresie, w jakim przewiduje możliwość zasądzenia odszkodowania stanowiącego dwukrotność należnego wynagrodzenia w przypadku roszczeń niezawinionych. W szczególności rozważenia wymaga wyeliminowanie takiej możliwości w przypadku niezawinionego przekroczenia dozwolonego użytku osobistego, jeżeli nie ma ono charakteru komercyjnego i nie jest dokonywane w celu jego rozpowszechnienia (patrz pkt III.8.1 niniejszego raportu).

10.3. Przepisy karne

Z uwagi na wspomniane wyżej trudności przy dochodzeniu roszczeń cywilnoprawnych, uprawnieni często korzystają z możliwości ścigania naruszeń praw autorskich i praw pokrewnych na drodze postępowania karnego. Świadczą o tym statystyki postępowań – w latach 2009 do 2011 za popełnienie czynów niedozwolonych przeciwko prawom własności intelektualnej prawomocnie skazano 7 004 osoby. Natomiast w tym samym okresie w sądach cywilnych liczba spraw dotyczących naruszenia dóbr intelektualnych wyniosła 4 763.⁸³

Odpowiedzialność karną z tytułu przestępstw przeciwko prawu autorskiemu i prawom pokrewnym reguluje rozdział 14 w art. 115 – 123 pr. aut. Przepisy temają charakter przepisów szczególnych względem Kodeksu karnego. Zastosowanie znajdują więc tutaj przepisy z części ogólnej Kodeksu karnego (np. dotyczące form winy, stadiów i postaci zjawiskowych przestępstw, wyłączenia odpowiedzialności, kar dodatkowych, przedawnienia, dyrektyw wymiaru kary).

⁸³ *Raport dotyczący ochrony praw autorskich i praw pokrewnych oraz innych praw własności intelektualnej w Polsce w latach 2009 – 2011* przygotowany przez Zespół do Spraw Przeciwdziałania Naruszeniom Prawa Autorskiego i Praw Pokrewnych, dostępny na stronie:

http://www.prawoautorskie.gov.pl/media/raporty/Raport_statystyki_za_2009_2011.pdf.

Podane statystyki obejmują sprawy dotyczące wszystkich praw własności intelektualnej oraz zwalczania nieuczciwej konkurencji.

Część przepisów karnych pr. aut. określa typ podstawowy oraz tworzy typ kwalifikowany poszczególnych przestępstw. Zaostrzenie sankcji ma głównie miejsce w przypadku uczynienia sobie z popełniania przestępstwa stałego źródła dochodów, albo też organizowania lub kierowania działalnością przestępną. Jest to podejście słuszne, ukierunkowane przede wszystkim na ściganie naruszeń o charakterze komercyjnym i dokonywanych na dużą skalę.

Wydaje się jednak, że przepisy karne w pr. aut. należy poddać przeglądowi pod kątem wyeliminowania nadmiernej penalizacji naruszeń niekomercyjnych, dokonywanych sporadycznie przede wszystkim przez użytkowników internetu. W szczególności warto rozważyć przesądzenie w ustawie, że nie stanowi przestępstwa zwielokrotnienie utworu bez uprawnienia albo wbrew jego warunkom, jeżeli nie ma ono charakteru komercyjnego i nie jest dokonywane w celu rozpowszechnienia skopiowanego utworu. Zgodnie z zapowiedzią Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, przepisy karne w pr. aut. będą przedmiotem dyskusji podczas jednego z kolejnych spotkań w ramach Forum Prawa Autorskiego.

Należy również odnotować złożony w kwietniu 2013 r. wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich o stwierdzenie przez Trybunał Konstytucyjny niezgodności art. 115 ust. 3 pr. aut. z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP.

Stosownie do art. 115 ust. 1 pr. aut., kto przywłaszcza sobie autorstwo albo wprowadza w błąd co do autorstwa całości lub części cudzego utworu albo artystycznego wykonania, podlega karze grzywny, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3. Tej samej karze podlega, kto rozpowszechnia bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy cudzy utwór w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania, artystyczne wykonanie albo publicznie zniekształca taki utwór, artystyczne wykonanie, fonogram, wideogram lub nadanie (art. 115 ust. 2 pr. aut.). Natomiast w myśl art. 115 ust. 3 pr. aut., kto w celu osiągnięcia korzyści majątkowej w inny sposób niż określony w ust. 1 lub ust. 2 narusza cudze prawa autorskie lub prawa pokrewne określone w art. 16, art. 17, art. 18, art. 19 ust. 1, art. 19¹, art. 86, art. 94 ust. 4 lub art. 97, albo nie wykonuje obowiązków określonych w art. 19 ust. 2, art. 20 ust. 1-4, art. 40 ust. 1 lub ust. 2, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Wskazany art. 115 ust. 3 pr. aut. czyni przedmiotem przestępstwa autorskie prawa osobiste (art. 16), autorskie prawa majątkowe (art. 17, art. 18), prawo twórcy i jego spadkobierców do wynagrodzenia, w przypadku dokonanych zawodowo odsprzedaży

oryginalnych egzemplarzy utworu plastycznego lub fotograficznego (art. 19 ust. 1), prawo twórcy i jego spadkobierców do wynagrodzenia w przypadku dokonanych zawodowo odsprzedaży rękopisów utworów literackich i muzycznych (art. 19¹), prawa przysługujące artyście wykonawcy (art. 86), prawa przysługujące producentowi fonogramu lub wideogramu (art. 94 ust. 4), prawa przysługujące organizacji radiowej lub telewizyjnej (art. 97). Ponadto przedmiotem przestępstwa jest niewykonywanie przez sprzedawcę zajmującego się handlem dziełami sztuki lub rękopisami obowiązku wskazania osoby trzeciej, na rzecz której działa (art. 19³ ust. 2), niewykonywanie przez producentów i importerów urządzeń, a także czystych nośników służących do utrwalania utworów lub przedmiotów praw pokrewnych, przy użyciu tych urządzeń, obowiązku uiszczania organizacjom zbiorowego zarządzania opłat (art. 20 ust. 1-4), niewykonywanie przez producentów lub wydawców egzemplarzy utworów niekorzystających z ochrony praw autorskich majątkowych obowiązku przekazywania wpłat na Fundusz Promocji Twórczości (art. 40 ust. 1 i 2).

Zachowania opisane w art. 115 ust. 3 pr. aut. wymagają wykazania, że sprawca działał w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Zwrot „w celu” oznacza, że sprawca działał z zamiarem bezpośrednim ukierunkowanym na uzyskanie takiej korzyści.

W ocenie Rzecznika, ustawodawca, wprowadzając w powyższym zakresie odpowiedzialność karną, nie zachował jednak precyzji wymaganej od przepisów regulujących tę formę odpowiedzialności. Z treści art. 115 ust. 3 pr. aut. wynika bowiem, że odpowiedzialności karnej podlega ten, kto „*w inny sposób niż określony w ust. 1 lub ust. 2 narusza cudze prawa autorskie lub prawa pokrewne*”. Oznacza to, że każde bliżej niesprecyzowane i podjęte w celu osiągnięcia korzyści majątkowej działanie naruszające prawa określone w art. 16, art. 17, art. 18, art. 19 ust. 1, art. 19¹, art. 86, art. 94 ust. 4 lub art. 97 pr. aut. rodzi odpowiedzialność karną. Naruszenie prawa autorskiego lub prawa pokrewnego musi być dokonane jedynie w inny sposób niż opisany w art. 115 ust. 1 i 2 tej ustawy. W istocie więc ustawodawca w tym przypadku wprowadził otwarty zakres znamion czynu zabronionego, co nie pozwala precyzyjnie ustalić, jakie zachowania będą podlegać karze.

Zdaniem Rzecznika taki niedookreślony sposób sformułowania znamion czynu zabronionego stanowi naruszenie art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, zgodnie z którym odpowiedzialności karnej podlega tylko ten, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia (zgodnie z rzymską paremią

nullum crimen sine lege). Stwarzać to może stan niepewności po stronie jednostki co do zachowań dozwolonych i niedozwolonych, lecz również – w sposób sprzeczny z konstytucyjną zasadą państwa prawa – może prowadzić do dowolności orzekania, a w skrajnych przypadkach może stanowić niebezpieczne narzędzie nacisku aparatu państwowego na obywateli (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 listopada 2003 r., sygn. akt SK 22/09).

10. 4. Ekonomiczny wymiar zjawiska naruszeń praw własności intelektualnej

Aby dyskutować o zjawisku naruszania praw autorskich i praw pokrewnych oraz innych praw własności intelektualnej należy mieć ich dokładny obraz ukazujący skalę, natężenie oraz modele dystrybucji nielegalnych treści i sposoby uzyskiwania korzyści majątkowych z tego tytułu. Równocześnie należy zadbać o informacje, w jaki sposób kształtują się na tym tle dochody twórców i legalnych dystrybutorów oraz czy, a jeśli tak to, jakie są bariery rozwoju polskich dystrybutorów kultury oraz jakie są w tym zakresie tendencje światowe.

Mówiąc o naruszeniach praw autorskich i praw pokrewnych oraz innych praw własności intelektualnej, niezbędne jest powołanie już obecnie dostępnych informacji, które pozwalają uzmysłowić sobie, jaki jest ekonomiczny wymiar praw własności intelektualnej. Zgodnie z danymi przedstawionymi przez Komisję Europejską w ślad za Organizacją Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) wartość międzynarodowego handlu podrobionymi i pirackimi towarami wzrosła z niewiele ponad 100 mld USD w roku 2000 do 250 mld USD w roku 2007. Według OECD wolumen ten przewyższa krajowy PKB około 150 gospodarek. Natomiast opublikowane przez Komisję Europejską dane dotyczące działalności organów celnych państw członkowskich wskazują, że liczba zarejestrowanych spraw dotyczących towarów, w przypadku których zachodziło podejrzenie naruszenia praw własności intelektualnej, wzrosła z 26 704 w roku 2005 do 43 572 w roku 2009, czyli o ok. 60% w przeciągu pięciu lat⁸⁴.

⁸⁴ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: Jednolity rynek w obszarze praw własności intelektualnej – Wspieranie kreatywności i innowacji celem zapewnienia wzrostu gospodarczego, atrakcyjnych miejsc pracy oraz wysokiej jakości produktów i usług w Europie, dokument COM(2011) 287 z dnia z dnia 24 maja 2011 r. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0287:FIN:PL:PDF>.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ostatnim czasie poświęca bardzo dużo uwagi badaniu zjawiska naruszenia praw własności intelektualnej w internecie oraz analizie, w jaki sposób odbywa się dystrybucja dóbr kultury za pośrednictwem sieci. Jednym z celów tej aktywności jest przygotowanie Rządu RP do aktywnego udziału w europejskiej debacie o przyszłości prawa autorskiego.

Pod koniec września br. został opublikowany raport dotyczący funkcjonowania elektronicznego rynku treści muzycznych w Polsce (patrz pkt III.7 niniejszego raportu). Raport prezentuje stan i perspektywy rozwoju rynku sprzedaży elektronicznych treści muzycznych w Polsce. Zawiera charakterystykę modeli biznesowych, ale też opisuje sposoby korzystania z muzyki *online* przez internautów. Ponadto zlecone już zostały badania rynku wydawniczego, a niedługo rozpoczną się także badania rynku audiowizualnego, w następnym roku badaniom będzie polegał rynek gier komputerowych. Wyniki powyższych analiz będą stanowić wstęp do racjonalnej debaty publicznej na ten temat i ewentualnych inicjatyw legislacyjnych.

Cel badawczy realizowany jest także w ramach utworzonego w 2009 r. „Obserwatorium Kultury”, działającego w ramach Narodowego Centrum Kultury. Obserwatorium jest instytucją publiczną odpowiedzialną za prowadzenie badań oraz popularyzację wyników badań sektora kultury w Polsce. Tworzy ono ogólnodostępną platformę dokumentującą dobre praktyki w obszarze polityki kulturalnej, działalność krajowych oraz zagranicznych obserwatoriów i instytutów badawczych oraz gromadzi raporty z badań.

10.5. Zespół do Spraw Przeciwdziałania Naruszeniom Prawa Autorskiego i Praw Pokrewnych

Zespół do Spraw Przeciwdziałania Naruszeniom Prawa Autorskiego i Praw Pokrewnych został powołany zarządzeniem Prezesa Rady Ministrów nr 83 z dnia 9 listopada 2000 r. (M. P. z 2013 r., poz. 540)⁸⁵.

⁸⁵ Zespołowi przewodniczy Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a w jego skład wchodzi przedstawiciele: Ministra Spraw Wewnętrznych, Ministra Administracji i Cyfryzacji, Ministra Finansów (Służba Celna), Ministra Sprawiedliwości, Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Ministra Spraw Zagranicznych, Ministra Edukacji Narodowej, Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministra Gospodarki, Straży Granicznej, Policji oraz Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej. Ponadto, w pracach Zespołu uczestniczą przedstawiciele:

Do zadań Zespołu należy opracowywanie wniosków i propozycji dotyczących usprawnienia koordynacji działań organów administracji rządowej w zakresie skuteczności zwalczania naruszeń prawa autorskiego i praw pokrewnych. W szczególności Zespół:

- przedstawia Prezesowi Rady Ministrów bieżącą analizę sytuacji w zakresie przestrzegania prawa autorskiego i praw pokrewnych w formie raportu⁸⁶;
- przedstawia propozycje działań mające na celu zapobieganie naruszeniom prawa autorskiego i praw pokrewnych oraz zwalczanie naruszeń w formie trzyletniego programu działań na rzecz ochrony prawa autorskiego i praw pokrewnych⁸⁷, który wyznacza organom władzy publicznej kierunki postępowania służące zapobieganiu i zwalczaniu naruszeniom prawa autorskiego i praw pokrewnych oraz proponuje nowe rozwiązania w tym obszarze;
- przygotowuje propozycje zmian legislacyjnych zmierzające do skuteczniejszego egzekwowania prawa autorskiego i praw pokrewnych;
- dokonuje okresowej oceny postępów działań w zakresie zwalczania naruszeń prawa autorskiego i praw pokrewnych.

W ramach realizacji powyższych zadań Zespół cyklicznie przygotowuje trzyletni „Program na rzecz ochrony praw autorskich i praw pokrewnych” oraz okresowe „Raporty dotyczące ochrony praw autorskich i praw pokrewnych oraz innych praw własności intelektualnej w Polsce”⁸⁸. Są to jedyne tego rodzaju opracowania dotyczące własności intelektualnej w Polsce, powstałe przy tak dużym zaangażowaniu wielu resortów i służb państwowych.

Prokuratora Generalnego, Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Urzędu Komunikacji Elektronicznej, Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych, Rzecznika Praw Obywatelskich oraz inne osoby, w tym przedstawiciele organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi jak też przedstawiciele samorządnych zrzeszeń, których działalnością jest ochrona praw autorskich oraz praw pokrewnych.

⁸⁶ http://www.prawoautorskie.gov.pl/media/raporty/Raport_statystyki_za_2009_2011.pdf

⁸⁷ Obecnie przygotowwany jest Program na lata 2014 – 2016.

⁸⁸ Dokumenty te są dostępne na stronie: <http://www.prawoautorskie.gov.pl/pages/strona-glowna/baza-wiedzy/raporty-strategie-opracowania.php>.

10.6. Promocja legalnych źródeł

Zgodnie z postanowieniami Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego przyjętej uchwałą Rady Ministrów w dniu 26 marca 2013 r. duży nacisk powinien być położony na promowanie legalnych form udostępniania utworów w środowisku cyfrowym. Działania te mają prowadzić również do zwiększania świadomości o naruszeniach prawa autorskiego.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego jest partnerem strategicznym fundacji realizującej od kwietnia 2012 roku społeczną kampanię edukacyjną Legalna Kultura. Przekaz kampanii opiera się na budowaniu wspólnoty pomiędzy twórcami i odbiorcami kultury. Fundacja zwiększa świadomość społeczną w szczególności na temat zasad ochrony własności intelektualnej, praw i obowiązków odbiorców kultury w świecie cyfrowym, działalności legalnych dystrybutorów dóbr kultury.

Projekt promuje wzory świadomego korzystania ze źródeł treści oraz poczucie odpowiedzialności za kulturę. Ideę kampanii popiera ponad 250 znakomitych artystów, w tym aktorów, muzyków, reżyserów i pisarzy.

W ramach Legalnej Kultury prowadzona jest szeroka akcja edukacyjna skierowana do szkół, nauczycieli i zwykłych użytkowników internetu. Istotnym elementem projektu jest tworzenie bazy legalnych źródeł kultury na stronie internetowej www.legalnakultura.pl, na której dostępne są linki do serwisów i portali kierujące użytkowników internetu do legalnie udostępnionych treści w siedmiu kategoriach (muzyka, filmy, książki, prasa, muzea-galerie-archiwa, gry i fotografia). Baza tworzona jest wraz z użytkownikami.

Fundacja udostępniła w internecie „Przewodnik po prawie autorskim” oraz „Słowniczek pojęć”, które w przejrzysty i łatwy sposób wyjaśniają użytkownikom podstawowe zagadnienia z zakresu prawa autorskiego. Jednocześnie internauci mogą zadawać pytania dotyczące stosowania prawa autorskiego w praktyce – odpowiedzi uzyskują od prawników – specjalistów prawa autorskiego. Została również stworzona specjalna zakładka dla nauczycieli i uczniów zawierająca scenariusze lekcji stanowiące realną pomoc metodyczną w edukacji z prawa autorskiego oraz edukacji filmowej i medialnej.

Fundacja w ciągu półtora roku działalności zorganizowała ponad 70 spotkań warsztatowych na terenie całej Polski dla młodzieży, nauczycieli, animatorów kultury, twórców i innych zainteresowanych osób. Poza tym oferowała bezpłatne konsultacje prawne oraz kawiarenki internetowe podczas festiwali organizowanych w sezonach letnich 2012

i 2013 roku (Open'er, Off Plus Camera, Festiwal Dwa Brzegi, Festiwal Młodzi i Film, Gdynia – Festiwal Filmowy). Legalna Kultura brała udział w ponad 60 wydarzeniach kulturalnych w Polsce, a także w debatach poświęconych prawu autorskiemu, podczas których informowała o istnieniu legalnych źródeł kultury oraz zachęcała do korzystania z nich.

Bezpośredni kontakt wzmacniała szeroka kampania medialna. Spoty radiowe i telewizyjne zostały zrealizowane z udziałem ponad 50 artystów. Ponadto Legalna Kultura prowadziła wiele oryginalnych projektów promocyjnych, w tym:

- 320 pokazów filmowych w ramach akcji „Kino objazdowe”, podczas której seanse organizowano w miejscowościach położonych co najmniej 30 kilometrów od najbliższego kina;
- akcję „W czerni kina” – podczas której emitowano 30 krótkich spotów głosowych poprzedzających emisję filmów w kinach;
- 3 ogólnopolskie konkursy na filmy krótkometrażowe o tematyce promującej ideę kampanii;
- akcję „Wdzięczna Kultura” w księgarniach, wagonach metra, na targach książki polegającą na rozdawaniu przypinek i naklejek osobom czytającym i kupującym książki lub słuchającym i kupującym muzyki.

Fundacja realizuje również badania socjologiczne służące poznaniu potrzeb i zachowań użytkowników internetu. Obecność w mediach i na różnorodnych wydarzeniach kulturalnych oraz prowadzone warsztaty edukacyjne i inne działania przełożyły się na wymierne efekty. Badania wskazały, że więcej niż 25% Polaków deklaruje znajomość kampanii Legalna Kultura. W badanej jesieni 2012 r. grupie 1000 osób ideę kampanii popierała ponad połowa respondentów. Spośród tych, którzy zetknęli się z kampanią, aż 71% popiera jej ideę, a tylko 5% jest przeciw. To zdecydowanie świadczy o bardzo wysokiej skuteczności prowadzonych działań.

Największą akceptację – aż 86% ankietowanych, Legalna Kultura uzyskała w podgrupie najmłodszych respondentów: 15-18 lat. Jest to szczególnie istotne ze względu na priorytet projektu – dotarcie do tych, którzy w przyszłości będą kształtować rynek dostępu do dóbr kultury oraz panujące na nim zasady. Wyniki pokazują także wpływ kampanii promocyjnej na postawy i zachowania Polaków. 25% osób uczestniczących w badaniach i przyznających, że zetknęły się z Legalną Kulturą zadeklarowało, że kampania wpłynęła na

ich wiedzę o legalnych treściach dostępnych w Internecie oraz prawach i obowiązkach jego użytkowników.

10.7. Upowszechnianie wiedzy o prawie autorskim – portal internetowy MKiDN

W grudniu 2012 r. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego uruchomiło portal www.prawoautorskie.gov.pl. Strona w całości poświęcona jest prawu autorskiemu oraz prawu medialnemu. Portal skierowany jest do wszystkich osób, które poszukują w sieci informacji związanych z tą tematyką. Większość publikowanych tu materiałów przyjmuje formę komunikatów zawierających najaktualniejsze treści podane w przystępny sposób. Ich układ został tak rozplanowany, by zainteresowane osoby mogły na bieżąco śledzić, co dzieje się w prawie autorskim i medialnym w Polsce, Europie oraz na forum międzynarodowym. Strona jest oczywiście na bieżąco aktualizowana przez Ministerstwo.

Strona zawiera następujące zakładki:

- dział „Aktualności” – znajdują się tu komunikaty na temat wszelkich wydarzeń związanych z prawem autorskim oraz prawem medialnym, niezwiązanych z procesem legislacyjnym. Można tu znaleźć także „Przegląd prasy” zbierający aktualne artykuły dotyczące tej problematyki;
- „Obowiązujące prawo” – zbiór aktów prawa krajowego, unijnego i międzynarodowego w zakresie własności intelektualnej i prawa mediów;
- „Zmiany w prawie” – miejsce na komunikaty, które będą dotyczyć zmian legislacyjnych. Tutaj pojawiają się także informacje na temat przeprowadzanych konsultacji społecznych, zgłoszonych w nich stanowisk i wyników procesu konsultacyjnego i legislacyjnego; wszystkie komunikaty dotyczące Forum Prawa Autorskiego wraz z materiałami wideo z jego posiedzeń;
- „Orzecznictwo” – zbiór orzeczeń, które zostały wydane przez polskie sądy (ta baza jest obecnie rozbudowana – orzeczenia zostaną uzupełnione oraz uporządkowane) oraz zbiór najważniejszych orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej;
- „Zbiorowe zarządzanie” – tutaj można znaleźć podstawowe informacje na temat organizacji zbiorowego zarządzania oraz zbiór odnośników do rocznych sprawozdań z ich działalności, opublikowanych na stronach organizacji

zgodnie z ustawowym obowiązkiem. Ponadto znajdują się tu informacje na temat Komisji Prawa Autorskiego oraz jej członków;

- „Baza wiedzy” – znajduje się tu „Słowniczek” podstawowych pojęć z zakresu prawa autorskiego i medialnego oraz zbiór raportów i analiz dotyczących tej tematyki.
- dział „FAQ” czyli odpowiedzi na najczęściej zadawane pytania (w tej chwili w rubryce znajduje się zbiór pytań i odpowiedzi, które dotyczą praw i obowiązków związanych z płaceniem abonamentu rtv).

Zgodnie z danymi, które posiada resort kultury⁸⁹, największym zainteresowaniem cieszą się zakładki: obowiązujące prawo, zmiany w prawie oraz orzecznictwo. Za pośrednictwem www.prawoautorskie.pl internauci mogą także na żywo oglądać transmisję z każdego posiedzenia Forum Prawa Autorskiego.

10.8. Europejskie obserwatorium do spraw naruszeń praw własności intelektualnej

Obserwatorium, pod nazwą „Europejskie Obserwatorium do spraw podrobienia i piractwa”, zostało utworzone przez Komisję Europejską w 2009 r. Stanowiło to realizację postulatu zawartego w rezolucji Rady Unii Europejskiej z dnia 25 września 2008 r. w sprawie europejskiego globalnego planu dotyczącego walki z podrobieniem i piractwem.

Obserwatorium rozpoczęło prace w kwietniu 2009 r. W dniu 11 września 2009 r. Komisja przyjęła Komunikat w sprawie poprawy egzekwowania praw własności intelektualnej w ramach rynku wewnętrznego⁹⁰, w którym określiła jego formę, cele i zadania. Zgodnie z przedstawionymi założeniami Obserwatorium ma stanowić ośrodek wiedzy fachowej o dwojakiej roli:

- centralnego punktu gromadzenia, monitorowania oraz rozpowszechniania informacji i danych na temat wszelkich naruszeń praw własności intelektualnej

oraz

- platformy współpracy dla przedstawicieli organów krajowych

⁸⁹ Statystyki odwiedzin strony www.prawoautorskie.gov.pl za ostatnie tygodnie wskazują, że stronę odwiedza ok. 1 300 – 1 500 osób tygodniowo.

⁹⁰ Dokument COM(2009) 467.

i zainteresowanych stron, służącej wymianie poglądów i wiedzy specjalistycznej na temat najlepszych praktyk, opracowywaniu wspólnych strategii egzekwowania przepisów oraz formułowaniu zaleceń dla decydentów politycznych.

W dniu 24 maja 2011 r. Komisja przedłożyła projekt rozporządzenia⁹¹ mającego na celu powierzenie zadań w obszarze ochrony praw własności intelektualnej, w tym obsługę prac Obserwatorium, Urzędowi Harmonizacji Rynku Wewnętrznego (OHIM)⁹². Rozporządzenie zostało przyjęte przez w dniu 19 kwietnia 2012 r.⁹³ przy czym cały tekst rozporządzenia został wypracowany i uzgodniony z państwami członkowskimi oraz z Parlamentem Europejskim i Komisją podczas polskiej prezydencji w Radzie UE.

W pracach Obserwatorium biorą udział przedstawiciele państw członkowskich i instytucji UE oraz reprezentanci wszystkich zainteresowanych środowisk, w tym twórców i innych właścicieli praw, małych i średnich przedsiębiorców, konsumentów oraz przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego i środowisk akademickich. Dzięki temu Urząd jest zobowiązany do wzięcia pod uwagę oraz odpowiedniego wyważenia różnych, często rozbieżnych interesów związanych z ochroną własności intelektualnej⁹⁴.

Do zadań tych w pierwszej kolejności należy poprawa zrozumienia wartości praw własności intelektualnej oraz zakresu i skutków ich naruszeń. Zwiększenie wiedzy i świadomości w tym zakresie ma dotyczyć zarówno ogółu społeczeństwa jak i właściwych organów, przedsiębiorców oraz ekspertów.

Ważnym elementem działań w tym zakresie jest dokonanie analizy ekonomicznego znaczenia praw własności intelektualnej dla gospodarki Unii Europejskiej. 30 września br. OHIM, wspólnie z Europejskim Urzędem Patentowym, opublikował raport „*Intellectual*

⁹¹ Dokument COM(2011) 288. Projekt stanowiska RP w tej sprawie został przyjęty przez Komitet do Spraw Europejskich w dniu 7 czerwca 2011 r.

⁹² Urząd Harmonizacji Rynku Wewnętrznego (OHIM), z siedzibą w Alicante (Hiszpania), został utworzony w 1994 r. Podstawy prawne jego funkcjonowania są określone w rozporządzeniu Rady (WE) nr 207/2009 z dnia 26 lutego 2009 r. w sprawie wspólnotowego znaku towarowego (wersja ujednolicona) oraz rozporządzeniu Rady (WE) NR 6/2002 z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie wzorów wspólnotowych. Nowe rozporządzenie uzupełnia te przepisy, ale ich nie zastępuje ani nie modyfikuje, nie ma więc wpływu na podstawowe kompetencje Urzędu w obszarze rejestracji i ochrony znaków towarowych oraz wzorów.

⁹³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 386/2012 w sprawie powierzenia Urzędowi Harmonizacji Rynku Wewnętrznego (znaki towarowe i wzory) zadań związanych z egzekwowaniem praw własności intelektualnej, w tym zwoływania posiedzeń przedstawicieli sektora publicznego i prywatnego w charakterze europejskiego obserwatorium do spraw naruszeń praw własności intelektualnej

⁹⁴ Na konieczność zapewnienia odpowiedniej równowagi przy podejmowaniu działań w tym obszarze zwrócono uwagę w preambule rozporządzenia. W jej motywie 9 nawiązano do zalecenia Parlamentu Europejskiego z dnia 26 marca 2009 r. w sprawie utrwalenia bezpieczeństwa i podstawowych wolności w Internecie, w którym podkreślono konieczność ochrony pełnego i bezpiecznego dostępu do Internetu, zachęcając jednocześnie do współpracy publiczno-prywatnej w usprawnianiu egzekwowania prawa.

*Property Rights intensive industries: Contribution to economic performance and employment in Europe*⁹⁵. Wynika z niego, że przemysły oparte na własności intelektualnej generują ok. 26% miejsc pracy w UE oraz ok. 39% PKB Unii, odpowiednio w zakresie prawa autorskiego i praw pokrewnych jest to 3,2% i 4,2%.

OHIM ma także wspomagać współpracę międzynarodową, zarówno pomiędzy państwami członkowskimi, jak i pomiędzy Unią i państwami trzecimi. W tym ostatnim przypadku współpraca będzie polegać przede wszystkim na technicznym wsparciu właściwych urzędów w państwach trzecich.

W pracach Obserwatorium Polskę reprezentuje przedstawiciel Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

10.9. Potrzeba utworzenia sądu do spraw własności intelektualnej

Dostrzegając, że rozwój oraz znaczenie innowacyjności we współczesnych systemach gospodarczych wymaga zapewniania przez państwo odpowiedniego systemu ochrony prawnej dla działalności twórczej, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego zdecydowanie wspiera ideę utworzenia w strukturze krajowego sądownictwa powszechnego specjalnych wydziałów rozpatrujących sprawy z zakresu własności intelektualnej (tzw. sądu własności intelektualnej). Podobne rozwiązanie funkcjonuje w 54 najbardziej rozwiniętych państwach świata. Jest ono szeroko popierane przez różne środowiska, w których aktywności prawo własności intelektualnej odgrywa istotną rolę (izby gospodarcze, organizacje zbiorowego zarządzania, organizacje twórców, organizacje społeczne zainteresowane problematyką prawa autorskiego).

Stworzenie wyspecjalizowanego sądu własności intelektualnej zapewniłoby wynalazcy oraz twórcy bezpieczeństwo prawne jego wynalazku lub dzieła, a także pomogłoby zharmonizować w skali kraju orzecznictwo z zakresu prawa własności intelektualnej. Obecnie bardzo często różni się ono mimo wydawania orzeczeń przez poszczególne sądy w identycznych lub podobnych stanach faktycznych. Rozbieżności interpretacyjne w praktyce stosowania prawa znacząco spowalniają tworzenie optymalnych modeli biznesowych dogodnych dla konsumentów. W konsekwencji niepewność prawna powoduje straty dla konsumentów pozbawianych konkurencyjnej legalnej oferty oraz

⁹⁵ http://ec.europa.eu/internal_market/intellectual-property/studies/index_en.htm

bezpieczeństwa w obrocie, ale utrudnia także prowadzenie działalności podmiotom rynkowym (użytkownikom praw) i organizacjom zbiorowego zarządzania. Taka sytuacja sprawia również, że przeciwdziałanie zjawiskom niepożądanym społecznie, takim jak fałszowanie towarów czy bezprawne korzystanie z cudzej twórczości, często nie jest wystarczająco efektywne.

Decyzja o utworzeniu wyspecjalizowanego wydziału leży jednak w kompetencjach Ministra Sprawiedliwości. W tej sprawie Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego wystąpił 25 stycznia 2013 do Ministra Sprawiedliwości Pana Jarosława Gowina, a następnie 20 maja 2013 r. i 24 lipca 2013 r. do Pana Ministra Marka Biernackiego.

Niestety w piśmie z dnia 8 października 2013 r. Minister Sprawiedliwości odniósł się negatywnie do tych postulatów. Niemniej jednak – z uwagi na dość zgodne stanowisko wielu środowisk co do potrzeby utworzenia tego rodzaju sądu – starania w tym zakresie będą kontynuowane.

10.10. Raport specjalny 301

Raport specjalny 301 (*Special 301 Report*) jest dokumentem Biura Przedstawiciela Handlowego USA omawiającym prawne aspekty oraz ekonomiczne konsekwencje naruszeń praw własności intelektualnej na świecie wraz z opisem sytuacji w różnych krajach. Zgodnie z prawem amerykańskim Przedstawiciel Handlowy USA ma obowiązek zidentyfikować te kraje, w których poziom przestępczości intelektualnej jest szczególnie wysoki lub istnieją są bariery dla USA w dostęпах do rynku tych krajów. Z tego względu Raport 301 zawiera „listy krajów będących pod obserwacją” – tzw. „*Priority Watch List*” oraz „*Watch List*”. Umieszczenie danego kraju na priorytetowej liście obserwacyjnej („*Priority Watch List*”) lub „zwykłej” liście obserwacyjnej („*Watch List*”) wskazuje na to, że istnieją w nim szczególne problemy w odniesieniu do egzekwowania praw własności intelektualnej lub ograniczenia w dostęпах do rynku.

Po kilkunastu latach obecności Polski najpierw na „*Priority Watch List*” a następnie na „*Watch List*” w 2010 roku – dzięki staraniom członków Zespołu do Spraw Przeciwdziałania Naruszeniom Prawa Autorskiego i Praw Pokrewnych – Polska została skreślona z listy obserwacyjnej ze względu na postępy poczynione w zwalczaniu naruszeń

praw własności intelektualnej, zyskując tym samym status kraju o wysokim stopniu przestrzegania tych praw. Ma to istotny wpływ na relacje handlowe pomiędzy Polską i USA.

Nie oznacza to jednak, że rynek polski nie podlega cyklicznemu badaniu przez Przedstawiciela Handlowego USA. Niektóre organizacje reprezentujące uprawnionych, z uwagi na dużą skalę naruszeń praw własności intelektualnej w internecie, postulują ponowne wpisanie Polski na listę obserwacyjną.

10.11. Kontrola produkcji nośników optycznych

Fakt, że nielegalna produkcja i zwielokrotnianie utworów muzycznych i filmowych na masową skalę w połowie lat 90. oraz początku obecnego stulecia było dokonywane w Polsce na tzw. dyskach optycznych (CD, DVD), zadecydowało o wprowadzeniu do pr. aut. systemu kontroli produkcji nośników optycznych⁹⁶. Zgodnie z art. 110²⁴ pr. aut. kontrolę w zakresie produkcji i zwielokrotniania nośników optycznych, w szczególności w celu zapewnienia ich zgodności z udzielonymi przez uprawnionych upoważnieniami, sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Na podstawie delegacji ustawowej (art. 110²⁷ pr. aut.) zostało wydane rozporządzenie Ministra Kultury z 30 kwietnia 2004 r. w sprawie rejestru informacji o produkcji nośników optycznych oraz rodzajów kodów identyfikacyjnych (Dz. U. Nr 124, poz. 1301) określające:

- sposób prowadzenia rejestru informacji, tryb przekazywania informacji przez przedsiębiorcę oraz wzory formularzy;
- rodzaje kodów identyfikacyjnych zgodnych ze standardami międzynarodowymi w tym zakresie.

Od kilku lat – w związku ze spadkiem znaczenia dysków optycznych jako nośników utworów chronionych prawami autorskimi i prawami pokrewnymi – obserwuje się znaczne zmniejszenie skali ich produkcji i wykorzystywania do nielegalnego kopiowania utworów na masową skalę. Dodatkowo bardzo silna konkurencja na kurczącym się rynku powoduje, że niektórzy przedsiębiorcy zaprzestali przysyłania do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego informacji o produkcji i zleceniach dotyczących nośników optycznych z obawy o możliwość ujawnienia konkurentom tajemnic handlowych swego przedsiębiorstwa. Obecnie

⁹⁶ Rozdział 12² pr. aut. (art. 110²⁴ – 110³⁰).

często ograniczają się oni wyłącznie do informacji o posiadanych urządzeniach do produkcji i zwielokrotniania nośników optycznych. Brak sankcji za niedopełnienie obowiązku informacyjnego w praktyce uniemożliwia jego egzekwowanie, a kurczenie się samego rynku sprawia, że rejestr przestaje być powoli przydatnym, pomocniczym narzędziem w zwalczaniu naruszeń prawa autorskiego. W związku z tym rozważane jest skreślenie regulacji dotyczącej kontroli z ustawy.

11. Fundusz Promocji Twórczości

Fundusz Promocji Twórczości jest państwowym funduszem celowym, nieposiadającym osobowości prawnej. Funduszem dysponuje Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Podstawą prawną działalności Funduszu jest rozdział 13 (art. 111-114) oraz art. 40 pr. aut. Na podstawie tych przepisów wydane zostały dwa rozporządzenia:

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 17 stycznia 2003 r. w sprawie podmiotów uprawnionych do występowania z wnioskiem o przyznanie środków z Funduszu Promocji Twórczości oraz wymogów formalnych, jakim powinien odpowiadać ten wniosek (Dz. U. Nr 13, poz. 134);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 24 lutego 2003 r. w sprawie wysokości procentu wpłat na Fundusz Promocji Twórczości (Dz. U. Nr 41, poz. 354).

Zgodnie z art. 112 pr. aut. przychodami Funduszu są:

- wpływy określone w art. 40 pr. aut., czyli opłaty od wysokości wpływów brutto ze sprzedaży egzemplarzy utworów literackich, muzycznych, plastycznych, fotograficznych i kartograficznych, niekorzystających z ochrony autorskich praw majątkowych, publikowanych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- wpływy określone w art. 79 ust. 2 pkt 2 pr. aut., czyli wpłaty z tytułu orzeczonych prawomocnym wyrokiem na skutek naruszenia prawa autorskiego sum pieniężnych na rzecz Funduszu Promocji Twórczości;
- dobrowolne wpłaty, zapisy i darowizny;

- inne wpływy (np. odsetki od oprocentowanych lokat w Narodowym Banku Polskim).

Podstawowe źródło finansowania Funduszu Promocji Twórczości stanowi wprowadzona w 1994 r. do polskiego systemu prawa instytucja tzw. *domaine public payant*, uregulowana w art. 40 pr. aut. Podmiotami zobowiązanymi do uiszczania opłat z tego tytułu są producenci lub wydawcy wskazanych w tym przepisie utworów. Opłatami obciążone są wszystkie utwory niekorzystające z ochrony praw autorskich, a więc nie tylko takie co do których czas ochrony autorskich praw majątkowych wygaś, ale również dzieła dawne, które nigdy nie były chronione przez prawo autorskie, gdyż powstały przed wprowadzeniem ochrony prawnoautorskiej. Wartość opłat powinna wynosić od 5% do 8% wpływów brutto ze sprzedaży egzemplarzy utworów. Obecnie, w drodze rozporządzenia, jest ona określona na poziomie 5%.

Instytucja *domaine public payant* nie jest przedmiotem ani traktatów międzynarodowych regulujących obszar prawa autorskiego, ani harmonizacji prawa Unii Europejskiej. Jedynie nieliczna grupa krajów zdecydowała się na jej wprowadzenie.

Pozostałe źródła finansowania Funduszu Promocji Twórczości mają charakter incydentalny i znikomy.

Wpływy Funduszu na przestrzeni jego działalności od 1996 r. są zmienne. Najwyższe zostały osiągnięte w roku 2006 i wynosiły 981 tys. zł. Na tę wartość wpłynęło jednak obciążenie opłatami dodatków do gazet (podobnie było w 2007 r.). Najniższą wartość wpływów przyniósł rok 2010. Przychody funduszu wyniosły wówczas 411 tys. zł. Poza latami 2006 i 2007 w ostatnich 10 latach nie zrealizowano planu przychodów Funduszu Promocji Twórczości. W 2005 r. Najwyższa Izba Kontroli, w ramach corocznej oceny stwierdziła, iż Ministerstwo nie ma istotnego wpływu na przychody funduszu, bowiem większość z nich uzależniona jest od czynników zewnętrznych, w tym od kondycji rynku wydawniczego.

Wartość planu i zrealizowanych wpływów funduszu w ciągu ostatnich 10 lat przedstawia tabela poniżej.

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Plan	800	800	800	800	800	900	790	700	670	640
Przychód	739	598	696	981	947	640	764	411	564	432

Planowane i zrealizowane przychody Funduszu Promocji Twórczości w latach 2003-2012 w tys. zł.

Zgodnie z art. 113 pr. aut. środki Funduszu mogą być przeznaczane na: stypendia dla twórców, pokrycie w całości lub w części kosztów wydań utworów o szczególnym znaczeniu dla kultury i nauki polskiej oraz wydań dla niewidomych, a także na pomoc socjalną dla twórców. Podział środków Funduszu odbywa się na podstawie wniosków rozpatrywanych przez kadencyjnie działającą Komisję powoływaną przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, składającą się z przedstawicieli stowarzyszeń i związków twórczych, wydawców oraz ekspertów zajmujących się różnymi dziedzinami sztuki. Zgodnie z ustaleniami Komisji liczba i wysokość udzielanych stypendiów, dofinansowań oraz pomocy socjalnej zależy od wielkości środków zgromadzonych na koncie Funduszu. Rzeczywiste wykonanie – z uwagi na trudny do przewidzenia i nieregularny charakter przychodów Funduszu – jest realizowane w stosunku do planowanego wykonania w poszczególnych kategoriach w następującej wysokości: stypendia ok. 75%, dofinansowanie do wydań ok. 90%, pomoc socjalna ok. 55%.

Największa część środków Funduszu Minister przeznacza na działalność związaną ze stypendiami dla twórców. Przyznawane są stypendia półroczne i roczne w następujących dziedzinach: literatura, muzyka i taniec, opieka nad zabytkami, sztuki plastyczne, teatr i film oraz upowszechnianie kultury (w tym twórczość ludowa). Aktualnie wysokość jednostkowego miesięcznego stypendium wynosi 3 tys. zł brutto.

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ilość	41	44	27	44	64	33	29	24	20	15
Łączna kwota	441,0	387,0	261,0	423,0	585,0	504,0	470,0	432,0	396,0	312,0

Stypendia finansowane z Funduszu Promocji Twórczości w latach 2003-2012: ilość i kwota w tys. zł.

Wartość środków, z których finansowano dotacje Ministra na wydawnictwa w poszczególnych latach, kształtowała się w następujący sposób :

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ilość	10	b.d.	10	8	4	4	9	9	5	8
Łączna kwota	74,3	b.d.	77,7	77,0	100	39,3	81,0	86,0	79,0	63,0

Dofinansowanie wydawnictw z Funduszu Promocji Twórczości w latach 2003-2012, ilość i kwota w tys. zł.

W ostatnich czterech latach najmniejszą ilość środków z Funduszu przeznacza się na zapomogi socjalne. Wartym podkreślenia jest jednak, że Fundusz Promocji Twórczości jest jedynym źródłem finansowania, z którego takie zapomogi mogą być przyznawane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego bezpośrednio twórcom znajdującym się w trudnej sytuacji socjalno-bytowej lub zdrowotnej. Aktualnie wysokość jednostkowej pomocy socjalnej wynosi 3 000 zł brutto.

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ilość	21	38	94	79	57	57	22	16	19	11
Łączna kwota	57,0	158,0	222,0	293,0	365,0	162,0	66,0	48,0	57,0	30,0

Wysokość pomocy socjalnej przyznanej z Funduszu Promocji Twórczości w latach 2003-2012, ilość i kwota w tys. zł.

W Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego rozważane jest zreformowanie Funduszu Promocji Twórczości. Podczas dotychczasowych debat w ramach Forum Prawa Autorskiego postulat likwidacji opłat na rzecz Funduszu Promocji Twórczości (art. 40 pr. aut.) nie wzbudził zastrzeżeń, o ile zostanie utworzony alternatywny i ekwiwalentny system finansowania twórczości. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach planowanych kierunków wdrożenia do polskiego porządku prawnego dyrektywy o utworach osieroconych proponuje, aby środki uzyskane w związku z udzielaniem licencji za korzystanie z tego rodzaju dzieł (przez podmioty inne niż określone w dyrektywie jako beneficjenci dozwolonego użytku) zasilają w przyszłości Fundusz Promocji Twórczości.

Zmiana struktury źródeł finansowania uzasadnia również rozważenie uporządkowania celów, jakie powinny być wspierane ze środków funduszu. Istotne jest, aby zachowane zostały dotychczasowe cele przeznaczenia środków funduszu, w tym w szczególności stypendia oraz pomoc socjalna. Tu zakłada się rozszerzenie kategorii beneficjentów o artystów wykonawców. W zakresie dotyczącym wydań zakłada się rozszerzenie możliwości finansowania wydań utworów dla niepełnosprawnych o inne niż niewidomi grupy osób

niepełnosprawnych. Biorąc pod uwagę model finansowania proponowany przez Ministerstwo, należy uwzględnić konieczność wypłacania z funduszu wynagrodzeń należnych odnalezionym uprawnionym z tytułu autorskich praw majątkowych do dzieł osieroconych, w związku z licencjami udzielonymi na korzystanie z nich.

Zakłada się również rozszerzenie katalogu określonego w art. 113 pr. aut. o przedsięwzięcia dotyczące szeroko rozumianej digitalizacji, w zakresie odzyskiwania, archiwizacji, zachowania i konserwacji nośników na których utrwalone są dzieła osierocone.

IV. Podsumowanie

Podstawowy wniosek wynikający niniejszego raportu jest dość jednoznaczny. Przed Ministrem Kultury i Dziedzictwem Narodowego odpowiedzialnym za realizację ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, ale także przed ustawodawcą, stoi wiele poważnych wyzwań, w szczególności – choć nie tylko – związanych z dostosowaniem prawa autorskiego do szybko rozwijających się technologii informatycznych.

Nie budzi wątpliwości, że w dalszym ciągu powinna być prowadzona racjonalna i oparta o fakty debata publiczna o reformie prawa autorskiego. Wydaje się, że w tym zakresie sprawdza się formuła **Forum Prawa Autorskiego**.

Ponadto dokończony zostanie proces **analizowania praktyki funkcjonowania poszczególnych branż sektora kultury** oraz ekonomicznych i społecznych aspektów tworzenia i dystrybucji dóbr kultury w społeczeństwie informacyjnym. Zainteresowanie polskimi badaniami, w kontekście spodziewanej reformy prawa autorskiego w UE, wyraziły Komisja Europejska i inne państwa członkowskie. Diagnozy stawiane dla polskiego rynku mogą być aktualne szczególnie w państwach naszego regionu. Głos RP – największego państwa Europy Środkowo-Wschodniej – w debacie o europejskim prawie autorskim jest istotny i przez wielu jej uczestników bardzo oczekiwany.

Kompleksowa reforma prawa autorskiego powinna być przeprowadzona w oparciu o wyniki przeprowadzonych debat i analiz. W tym zakresie należy wyróżnić obszary wymagające pilnych działań legislacyjnych, które powinny być podjęte jeszcze w bieżącej kadencji Sejmu oraz te, w których działania mogą być podjęte w dalszej perspektywie czasowej, szczególnie gdy wymagają zmian prawa europejskiego, bądź które wymagają działań o charakterze ciągłym lub długofalowym.

W pierwszej kolejności powinny zostać podjęte działania wynikające z obowiązków związanych z **wdrożeniem tych aktów prawa europejskiego**, co do których terminy implementacji już upłynęły bądź upływają w niedługim czasie. Należą do nich:

- uzupełnienie wdrożenia dyrektywy 93/83/EWG w zakresie wyjątku od zasady obowiązkowego pośrednictwa organizacji zbiorowego zarządzania przy zawieraniu umów o reemisję; zakończyły się konsultacje społeczne projektu ustawy w tej sprawie, niebawem zostanie on skierowany do konsultacji międzyresortowych;
- wdrożenie dyrektywy 2011/77/UE dotyczącej czasu ochrony artystycznych wykonan i fonogramów; obecnie przygotowywany jest projekt przepisów wdrażających tę dyrektywę;
- zlikwidowanie – w zakresie dopuszczonym przez prawo europejskie – barier utrudniających korzystanie z utworów w ramach dozwolonego użytku publicznego oraz wprowadzenie regulacji dotyczącej korzystania z utworów osieroconych, w tym w zakresie określonym dyrektywą 2012/28/UE; w ramach tej nowelizacji powinno też nastąpić wdrożenie przepisów dyrektywy 2006/115/WE dotyczących prawa do wynagrodzenia za publiczne użyczenie egzemplarzy utworów (*public lending right*) oraz zniesienie opłat na Fundusz Promocji Twórczości i zastąpienie go innym systemem finansowania; obecnie przygotowywany jest projekt przepisów w tym zakresie.

Do **innych pilnych działań legislacyjnych** należy zaliczyć:

- nowelizację rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego dotyczącego rocznych sprawozdań organizacji zbiorowego zarządzania, mającego na celu dalsze zwiększenie przejrzystości działania organizacji i ułatwienie porównania efektywności poszczególnych z nich; obecnie kończą się prace nad projektem;
- nowelizację pr. aut. mającą na celu poprawę działania Komisji Prawa Autorskiego; obecnie przygotowywane są założenia tej nowelizacji;
- nowelizacja rozporządzenia o opłatach od czystych nośników i opłatach reprograficznych mającą na celu usprawnienie podziału i wypłaty opłat zainkasowanych przez organizacje zbiorowego zarządzania.

W dalszej kolejności (co nie oznacza, że nie są to zadania mniej istotne) należy rozważyć przeprowadzenie **innych elementów reformy prawa autorskiego** w Polsce:

- wdrożenie dyrektywy o zbiorowym zarządzaniu prawami autorskimi i prawami pokrewnymi, po jej przyjęciu przez Parlament Europejski i Radę (co nastąpi prawdopodobnie w pierwszej połowie 2014 r.);
- dostosowanie terminologii używanej w pr. aut. do podstawowych praktyk eksploatacji utworów i przedmiotów praw pokrewnych w środowisku cyfrowym;
- dokonanie przeglądu przepisów dotyczących egzekwowania praw własności intelektualnej, w szczególności roszczenia o odszkodowanie ryczałtowe z art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b pr. aut. oraz przepisów karnych tej ustawy;
- utworzenie wyspecjalizowanego sądu do spraw własności intelektualnej;
- uchylenie przepisów o kontroli produkcji nośników optycznych.

Ponadto Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego będzie kontynuował swoją **bieżącą działalność w obszarze prawa autorskiego**, w szczególności w zakresie nadzoru nad organizacjami zbiorowego zarządzania.

Niezależnie od powyższego, Polska będzie w dalszym ciągu brała aktywny udział w debacie o reformie europejskiego prawa autorskiego. W konsekwencji bowiem to na forum unijnym zostanie wyznaczony kierunek zasadniczych zmian prawa autorskiego, które będą w oczywisty sposób wpływać na polskie regulacje i polski rynek. Głos Polski w tej debacie będzie ważny także dlatego, że od kształtu regulacji prawno-autorskiej będzie zależała polskiego sektora kultury na wspólnym rynku unijnym, także rynku cyfrowym.

Tylko Europa, która będzie silna różnorodnością swoich kultur, będzie w stanie wykorzystać szanse, jakie niesie ze sobą globalizacja i nowoczesne technologie, a równocześnie obroni bogactwo swej wielowiekowej tradycji, tworzonej w obszarach poszczególnych kultur narodowych. W takiej Europie nasza polska kultura zapewne zawsze będzie miała swoje należyte miejsce.